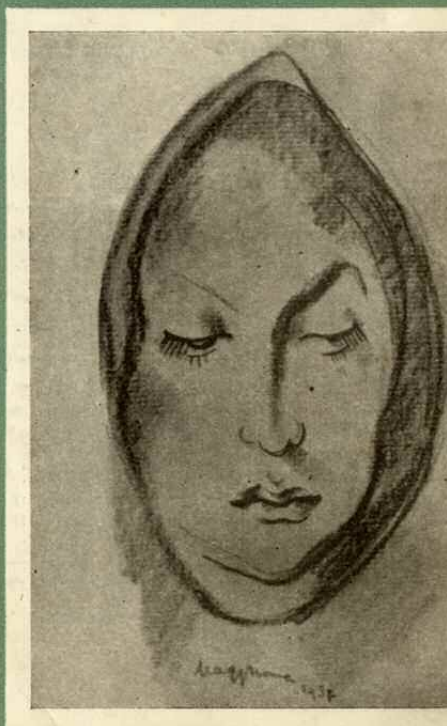

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XII. év.

1943. december 15.

12. szám.

Ára: 1.60 pengő

T A R T A L O M

<p><i>Molter Károly</i>: Köszöntő 529</p> <p><i>Majtényi Mihály</i>: A székely lélek .. nyomában 531</p> <p><i>Stadler Aurél</i>: Bánát (vers) 534</p> <p><i>Kristály István</i>: Hangay bort iszik... (novella) 535</p> <p><i>Csuka Zoltán</i> versei 537</p> <p><i>Fiola Endre</i>: Államfenntartás 538</p> <p><i>Lázs Sándor</i> versei 543</p> <p><i>Palóczy Edgár</i>: A zombori kávéfőző diadalutja 544</p> <p><i>Dudás Kálmán</i> versei 547</p> <p><i>Csordás Nagy Dezső</i> versei .. 547, 556</p> <p><i>Sági Farkas István</i>: Tanár urnó ké- rem! (elbeszélés) 548</p>	<p><i>Vass Imre</i> verse 552</p> <p><i>Bodóhegyi Lajos</i> verse 552</p> <p><i>Horváth Árpád</i>: Délbácskai tájkép 553</p> <p><i>Laczkó Márta</i>: Mint a levelek (no- vella) 557</p> <p><i>Kisbéri János</i>: Az író és az ember 560</p> <p><i>Herceg János</i>: Számadás 563</p> <p style="text-align: center;">T É K A</p> <p><i>Csuka Zoltán</i>: Székelyföldi szá- madás 565</p> <p style="text-align: center;">KÉPZŐMŰVÉSZET</p> <p>A Délvidéki Szépmíves Céh műte- remkiállítása 571</p> <p style="text-align: center;">KÖNYVEK 572</p>
--	--

Cimlapképünk: *Nagy Imre* festőművész „*Tanulmányfej*” e rajzáról készült.

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzártá minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizük meg és nem adjuk vissza
Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk-számla: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetésekkel a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell
küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 16— pengő, jogi személyeknek 32— pengő. Egyes szám ára 1.60 pengő.

Köszöntő*

Hölgyeim és uraim, — néhány perc múlva délmagyar éghajlatba szelidül hegyeink csípős légköre. Szülőföldem, „a lomha Bácska“ elküldte ide legjobb fiait, hogy megérezze Erdély is: menyire egyek vagyunk! Mindkét tájról egyformán hordta el a török az életet, java-gyermekeinkből a janicsárokat, virágainkról a mézet és egyformán dúlta, perzselte otthonainkat a Kelet és a Balkán annyi kalandora! Aztán huszonnév évig ma élő nemzedékünk mindkét helyen egyszerre hallgatta a halálharangot, s szinte egyidőben szabadultunk föl a roskasztó bizántinizmusból, mely elől közös oltárhoz menekültünk, a kisebbségi magyar irodalomhoz!

Az erdélyiek már kialakult könyvtérmelők voltak, amikor szülőfalum szomszédságából, Ószivácról első művét küldte nekem Szenteleky Kornél, akiből halála óta Kosztolányi-szabta lobogó lett: „nem bot és vászon, de zászló!“ — Lelkek halk útmutatója, aki lágyan álmodott „Isola bellá“-ról, a gyógyulás békés szigetéről, míg kemény harcban állva magyar szellemet sajtolt ki fekete, zsíros rögökből. Követői pedig, akik itt vannak most nálunk, ezek a csöndes, izléses vallomástevők, — ahogy mi, — ugyanazon a fojtott hangon mondták versebe, novellába, regénybe és tanulmányba, folklóre- és falukutatásba népi „nyepozvolim!“-ukat. Ők is védekezve szerették tájhazájukat, akár Erdély előharcosai és mint európai évezredünkben valamennyi színe-java magyar . . .

Tudom, senki se lehet Erdélyben, aki nálam jobban örülne a délvidéki magyar írók látogatásának. Hiszen ifjúkoromból, édesanyám sírja közeléből jöttek. Mégis azt hiszem, egész Székelyföld testvérként köszönti őket, mert egy anya szólaltatta meg őket velünk együtt, a legnagyobb szorongattatása idején. Ők

is akkor kaptak hangos szóra, mikor az egész Trianon előtti magyar gyepű zengeni kezdett a fájdalomtól. A központi Magyarország volt közös zöngeszekrényünk, annak hangja modulált északon, délen és keleten, fölhorgadtak újra Balassa századának sebei és sírva vezekeltünk, saját büneinkbe szerelmesen, a jövődöben helyreálló birodalomért. Ez volt megtartó erényünk, ez a vezeklés, melynek a halott Ady volt a karmestere. Azért nem véletlen, hogy a délmagyarok, a felvidékiek és mi, erdélyi magyarok, előbb magunkat revideáltuk, hogy a rossz-béke revízióját ne csak szóval, hanem a megújulásunkkal is sietessük. S amennyit elbírtunk a kisebbségi soron, eszmeileg legalább ugyanannyira edzetek legyünk egy holnapi jobb Európához!

Jellemző, — hölgyeim és uraim, — hogy a három kisebbségi magyar nyelvtérület szószólói nem kértek egymástól tanácsot, hogy mit csináljanak. Az önállósághoz szokott Erdélytől nem kértek jelvényeket, vagy jelképeket, nem tanultak egymástól dallamot, stílust, nem cseréltek eszmét és ideológiát, sőt eleinte alig levelezhettek, — mégis hamar bukkantak rá közös tennivalóikra. De milyen bajos volt ezeket a tennivalókat idegen megszállók ellenőrzése alatt kifejezni!? Emlékszem, hogy Ungvárt, a cseh megszállás alatt, üdvözölt minket, erdélyi írókat a munkácsi református püspök, a szláv hatóság és nagy magyar közönség előtt. Erre meglökött engem Tamási Áron, hogy válaszolják hirtelenében. Rémülten engedelmeskedtem, de csak a következő mondatot tudtam rögtönözni: „Minden jószellem annyit nyer súlyban, amennyi az általa kiszorított ostobaság súlya.“

Akkor ott, Csehszlovákiában, barát és ellenség egyformán megértette: ostobaság alatt az elfnyomást, a nemzeti fennhétést értettem. A parvenü sovinizmust, némely kispépek önteltségét, mi-

* Molter Károly bevezető-előadása a délvidéki írók székelyföldi irodalmi estjein.

kor nem szellemi és erkölcsi kincsekkel, hanem hatalmi ábrándjaikkal dicsékszenek világgá. Még most is emlékszem, amikor húszéves fejjel indultam el Londonba és nagyapám, egy Rajnátjárt, finom, vén cipész és nyugalmazott negyvennyolcas honvédőrmester a kezembe nyomott egy ezüst-forintot, hadd legyen pénzem a világ fővárosában. Az öreg csöndesen tette hozzá:

— Kár Londonba menni, fiatalúr! Ott legfőljebb angolul lehet megtanulni. Ellenben hasznosabb volna, ha elmennél a szomszéd falunkba, Kuczorára. Ott a kisbírónak is öt nyelven kell értenie: magyarul, németül, szerbül, tótul és kis-oroszul!

Azóta sokszor gondoltam vissza erre a bölcseségre! A kisebbségi sajtóban emlegettem is, de ma még fontosabbnak tartom. Európának csak egy Svájca van, de nekünk magyaroknak három: a Felvidék, ahol magyarul, németül és szlovákul beszélnek, aztán a Délvidék, ahol magyarul, németül és szerbül, végül Erdély, ahol magyarul, németül és románul közlekednek a népek. E három Svájcot pedig összefogja a németh-lászlói emeletet haza, a központi történelmi szervezet, a magyar kulturális vonzás, a nyelvközi és népközi magyar tisztesség, mely az első Árpádok óta birodalmat varázsolt a Kárpát-közi népmozaikból. Trianon után annyiszor tapasztaltuk, hogy központi ereje és elterjedtsége miatt fajták közt érintkezési nyelv lett a magyar, melyet írói a nemzet legnagyobb válságában összekötő intézménnyé nemsítettek — ötországszerte!

Pedig 1918-ban azt hirdették a megszálló zuávok a Bácskában, hogy Magyarország vajmi kicsiny lesz. És anyám, aki erről értesített engem nagyszomorúan, — megérte még, hogy körülkerített és összeszorított országunk erősebb lett, mint a békebeli, szunnyadó nagyhaza. Egyetlen kifejezője maradt a kishazának, a nyelve, mely azonban elég volt arra, hogy előcsalja véle minden feszítőerejét. Ilyen nyelvi kürtösök ezek a délvidéki magyar írók is, akiknek

hangszere és üteme, tehetsége az egykori tehetetlenségben, a mosolyuk és könnyük, önzetlenségük és áldozatkészségük, még volt vezérük tudóbaja is az összmagyarság hangját erősítette kint a kontinensen. Megint bebizonyult, hogy az irodalom a nemzeti erő első verbunkosa...

Azért esik jól ma este délmagyar vendégeinknek még a városneveit is ejtetgünk: Zombor, Újvidék, Szabadka, Zenta és Baja, aztán hány falujuk, tanyájuk lelki jóize! Még most is tudom a bácskai népdalt, hogy „Fölment a rózsám a hegyesi dombra!” — és hallom a topolyai tamburások remegő hangszereit... Ősi zene, délmagyar kobzosoké, vidék, amelynek külön költői árnyalata: a Duna-Tisza folyóközének Petőfit megéjtő búbája, a búza-úszató csatornák öntözött partjai, a telecskai nyájas borok, egy magyar Lombardia, melynek páráitól délibábos a róna s amelynek északra fekszik a Rómája, Budapest. Ennek a viharvert vidéknek izenetét lássuk meg íróiban és mérlegeljük őket úgy, hogy mennyivel nehezebb a lapályról az égbe szállni! Nagydolgú zsellérek, amerikai proletárok, hajnaltól napestig nyűgös kiscgazdák, nagypénzű birtokosaik s most legújabbban már csángó és székely telepeseink is melegítik a szívünket, ha művészetük hallatára a Bácskába és Bánátba száll képzeletünk. Darabja ők a magyar testnek és lángja ők a magyar léleknek; magunkat ünnepeljük hát, amikor boldogan és büszkén köszöntjük őket...

A székely lélek nyomában

A távolság, a messzeség szent és megszipító. Az igazságért mégis közel kell menni a dolgokhoz. Csak az eszmék tűrik az égő csipkebokor távlatát.

A székelyek eszmei tartalmat töltenek ki a magyar életben. Kétszeresen nehéz az országjárónak, levette saruit bár, közelmenni városaikhoz, falvaikhoz, hegyeikhez és lelki síkon: zárkózott borongásukhoz, furfangjukhoz; százszorosan nehéz, ha alföldi, idegen az országjáró.

Idegen? Kemény szó ez és hibás. A magyar lelkek nagy olvasztótégelyében nem egymás mellett uszkál a pusztai atom és a ködbeborult hegyek székely molekulája? Történelmünk, kultúrtörténetünk ismer-e másfajta ábécét, mint az összetartozó századok alfabetumát? S ha nevek követik egymást, nem egyformán magyar nevek ezek? Ha bánatokról esik szó, nem egyformák ezek a bánatok?

Erről beszélgettem Székelyországban. És megegyeztünk.

— Áhítat nélkül testvér és csak öszintén. Mintahogy a családon belül is szabadabb a száj — ezt mondták a székelyek.

És úgy bocsátottak el maguk közül, mint vérükből való hírmondót. „Vidd el a tájunk, lelkünk üzenetét és mi meghalalmazunk téged szószólásra a székely népfenség jegyében“ — ezt mondta te-kintetük.

Nem tudom, hogy teszek eleget a nagy bizalomnak.

*

Marosvásárhelyre úgy roboztunk be, hogy az a székely főváros.

— Csak részben — világosítottak fel. — Az igazi székely lelket beljebb kell keresni. Ez csak a kapu a Mezőségből Székelyország felé.

Az udvarhelyiek már vállalják maradéktalanul a székelységet, „De azért jó lenne Csikba is elmenni“ — mondták elgondolkozva. A Hargitán túl. És Gyergyóba.

A csíkiek nyakasok, büszkék, de hoztatték, hogy Háromszék adta a legnagyobb szellemeket a székelységnek. A háromszékiek — úgymond — a legrealisabbak.

Azok meg délről, az ország csücskéből, a háromszékiek, visszafelé dicsérték a csíkieket, udvarhelyieket. Hogy ott milyen ősi szűzeségben él a népvisélet például! Náluk bizony megromlott nagyon.

Hát nem kérkedő fajta, az biztos.

Fővárost, központot egyik sem vállal. „Majd megosztjuk valahogy ezt a székely sorsot, három-négy vármegyék, meg azok is a hegyeken túl, meg a határokon túl, azokra is jusson. Jó és rossz. Inkább jó, úgy adja az Isten. De a rossz is megbirjuk. Meg bizony.“

Székelyek.

*

Marosvásárhely.

A kultúra szomjúságát a keret is mutatja. Ahol három évtized előtt olyan arányú épületet emeltek a művelődésnek az akkor még alig 22.000 lakosú városban, mint a marosvásárhelyi kultúrpalota, ott a lelkekben hevesen él a vágy a nemes és a szép felé — az ősök nyomán.

Az ősök példája: tanulás és okulás. Mindenütt Erdélyben.

A közművelődés házat Marosvásárhelyt már a XX. század teremtette meg. De nem lenne homokvár a mult nélkül? Az ember úgy érzi: igen.

A Teleki-tékában született meg benne a bámulat. Az ősi református kolégiumban fokozódott. Beszél a magyar mult, nagy szellemekről, kitartó, kemény ősökről.

Hordták mint a hangyák a szellem kincseit! Az ódon folyosókon és termekben az ősök képei és a könyvhegyek alatt felvillannak a láthatatlan goethei sorok:

.....Und Marmorsäulen stehen
und sehen mich an...

Márványoszlopok helyett itt: a könyvhegyek néznek kutatva, néznek, bámulnak minket, kései, didergő vándorokat, akik üres kézzel jöhettünk csak egy olyan világból, ahol örökké fáj a gyökértelenség, a gyökértelen lélek. Mondhatjuk, hogy miénk a legdicsebb múlt, de van-e egyetlen sorunk, bizonyítékunk, papírunk, írásunk erről?

Lázárok voltunk ott a könyvhegyek alatt és talán a könny is megcsillant szemünkben. Reánk nem maradt a magyar multból csak a — Miatyánk.

*

A Teleki-tékát így írja Kazinczy Ferenc 1816-ban megjelent Utazásaiban: „Bémenetel ide az alsósor folyosójáról esik a bibliothéka hajójába, az ablakok erányában, pilaszter és pilaszter közt vasrostélykönyökök hagyattak, így a hajó elég világot kap. A könyvek sarga rézdrótból font ajtók megett állanak a karkokban, hogy a könyvek címeit látni lehessen s a szép tolvajságnak vétetik így eleje. Az építőmester értelemmel s nagy szerencsével téve rajzolatát.“

Minden úgy van ma is, mint 130 év előtt!

Három császárnak volt kancellárja gróf Teleki Sámuel, az erdélyi főúr — olvasom — nyolcszázezer rhénusi forintot költött a gyűjteményre. Nyolcszáz ezer forintért akkor egész falvakat, uradalmakat, országrészeket lehetett vásárolni! Ő azonban könyvet vett. Hatvan ezer kötet sorakozik egymás mellé. Azzal alapította a gyűjteményét, „ha öregkorában megpihen, lelje ott a tudást a palotájában a polcokon“.

Mutatnak egy régi vasajtót, hálószbájába vezetett a lánglelkű magyar gyűjtőnek. Erről úgy nyilatkozott: „Ha kétségeim lesznek álmatlan éjszakáimon, gyertyaláng mellett találjak magyarázatot könyvtáramban, ahová akar éjszaka is betérhetek...“

*

A református kollégiumot teljesen betölti a két Bolyai szelleme.

A számok tudósa volt az apa. A fiú: a számok zsenije. Száz és ezer emlék hirdeti: itt voltak, itt jártak, Bolyai Farkas és fia János. Kegyelettel megtapogathatók testi emlékeiket. Ami azonban erősebb ennél, a lelkük, az is ott lebeg a kis múzeumban.

Találtunk egy urnát, tele hamuval. Ebben elégette Bolyai János azon alkotásait, amelyeket nem talált jónak, tökéletesnek. Ide hamuzta be a nagy lélek lelke darabjait, ha csonkán kelt ki belőle a gondolat. És rávéste maga:

AMI NEM ÉRI EL A TÖKÉLETEST, HAMUVÁ ESIK

Mondják, hogy Márai Sándor megdöbbenve állt az urna előtt, leomló lélekkel a szörnű bizonyíték előtt. Mert bizonyíték ez, a lélek fölényes bizonyítéka, hogy akadt magyar költő, aki az önkritika lépcsőjén elmerészkedett a szellemi öngyilkosság mélységéig. A szakadékiig.

Szédítő távlatok ezek!

*

Az udvarhelyi katalán — hangtalan tragédiája egy nemzetnek. Szabják a határokat örökké felettünk és a székely vármegyék legszékebbjébe kiesett a világból, de úgy kiesett, hogy most már vasútja sincs. Mert csak belül kocsikázhat, aki vasparipára vágyik. Nyugatról a román határ állja útját a sínpárnak, Segesvár felé, keletnek a Hargita. És ott büszkélkedik tövében az udvarhelyi ősi szék városa: mint kisugárzó erő, világít iskoláival, műemlékeivel. Hallgatag, nehezen melegedő emberek lakják, idegen közöttük legfeljebb az örmény, az is csak vérségre. Olyan néprajzi múzeumot kanyarított a református kollégium ősrégi falai közé néhány lelkes ember, olyan kerek egészet, hogy a legtudósabb és legszakszerűbb gyűjteményt túlszárnyalja. Mert a székely életet adja, nyersen, utánnohzatlan őszinteséggel.

Hallgatag és nehezen melegedő emberek lakják Háromszéket. De ha megnyílik a szívük, olyan szépen és virágo-

san jönnek elő a szavak és az eszmék, hogy ma is hatásuk alatt állok. Megtanultam, hogy a székely lélek fatalista, hogy zárt világot lát az életben, amelyben a maga formái szerint építi ki a legjobbat. És végtelen fúrás-faragásában benne van a tökéletesség felé vezető iparkodás.

lent a völgyben még szép őszi ábrándoztunk, csatakos időt gondoltunk legfeljebb. De itt tél van már és úgy áll a fenyveserdő, mint örök karácsony: az ágak sűrű hótakaró alatt nyögnek. Hargita — mondom magam elé a székely sors hegyének nevét és sóhajtok hozzá. A sokarcú vén hegység szívembeszökik.

Nagy Imre: *Csiki vásár* (olaj)

Tompa Lászlónál jártunk és felejtetetlen az elmélyedő lélek sodró erejű bölcsesége, ahogy kicsit sután körültagogalt bennünket, alföldi embereket, de mindegyikünk képét megőrizte lelkében — legalább erre vailott néhány elejtett szava: útravalónak velünkadia szerető gondoskodását. Még a legkisebbre is köztünk. Mint az áldást. Mint ahogy útrabocsátja a sérültszárnyú galambot, aki eljött ide a székely kattanba és rá kell hogy leheljen: eredj most testvér, de én veled vagyok időlten időkig, mindig...

*

A Hargitán tél van. A Tolvajostetőn negyven centiméteres már a hó — oda-

hogy ne legyen ott más helye semilyen tájnak, ha a székelyekre gondolok. Csak neki, az egyetlennek, a fenségesnek.

A Hargitán tél van. Még lihegnek a völgyek őszi derűben, lent a mélységben rőtvrörös fák lombjának színe csillog és elképeszt: a Hargitán már tél van. Itt sietve élnek az emberek és a hótakaró alatt fehérbeburkolt falvak silbakolnak.

Aztán szállunk a mélybe, a hó ritkul, mintha olvadozna — odalent Csikban csatakos idő köszönt ránk. Szeredán — Csikszeredán — már igazi hegyi város képe fogad. Egymásralicitálnak a hegyoldalban az épületek és mint tűnő üze-

net a Hargita mély-kék hegyláncá in-
teget.

Mádéfalvát emlegetik és Csiksomlyót.
A kettő őri a székely sors legmélyebb
és legcsodálatosabb állomásait.

A csíki székely halinanadrágján, a
nires székely harisnyán fekete a paszo-
mánt. És ezzel el is jegyezte magát ez-
zel a színnel: sorsát mutatja. Ő a leg-
szegényebb. Náluk a legmagasabbak a
hegyek, legmélyebbek a szakadékok, leg-
babonásabb és legdalosabb a lélek —
csak hogy ez a nóta mint fekete zsoldár
olyan. A híres somlyói kegytemplom ud-
varán fát hordanak a ferencendi frá-
terek és úgy érzéd: itt közel van mind-
az, amit Megváltásnak, Hitnek monda-
nak. Elomló lélekkel állok a templom
és mögötte a hatalmas hegyesúcsok ará-
nyai előtt.

Őszülő öregúr teregeti elénk a csíki
határvidéki földek örök kálváriáját, a
hatalmas vagyonszösség évszázados
harcát a valóságért: paragrafusok villan-
nak fel és végül valahol a Corpus Juris
mélységeiben bányászunk. Itt az élet
nem cukrosvíz, de nem ám!

Itt már olyan hangosan székely az
élet, hogy le sem tagadhatják.

*

Előbb volt a Szamos völgye, aztán a
Marosé: útban Háromszék felé már az
Olttal játszik fogócskát a vonat. Az Olt-
ról azt tanultam, hogy lázadó folyó,
mert kiugrik Magyarország vízrendszeré-
ből és valahol a síksági román földön
ömlik a Dunába. Azóta hány ilyen folyónk
lett, amely idegenben csavarog, mert el-
tollák a határokat! Csöndes meaculpá-
val ülök a fülkében és nézem az Olt vi-
zét. Délfelé megyünk Háromszékben és
Sepsiszentgyörgy felé közeledünk. Ez már
a fürdők, nyaralók világa, amelyen átha-
ladunk.

Sepsi közelében valaki kimondja a
szót, hogy Zágón. Tekingetek aztán
hátra a bérkocsiból a város felé vezet
hosszú úton. Zágón. Amely felé egy ha-
lovány csillag intget. Van-e ott, aki tud
a bujdosóról?

— Nincs, — mondják józanul. Zá-
gonban nem tudnak semmit a rodostoi
bujkálóról.

Csak a halovány csillag van oda-
fent az égen. Azt látom én is. Meglestem
az alkonyat homályában. És azt senki
sem veszi már el tőlem.

*

Az ott amarra Barassó — mondja a
kocsis és egy nagy fekete hegy felé mu-
ta. — Az a Cenk ahajt ni!

Nyugatról a gyergyói havasok inte-
getnek. És itt a széles fennsíkon búcsú-
zom Székelyországtól. Este a Székely-
múzeumban fellobban még minden kin-
cse, köve, multja a tájnak és a Miko kol-
légium reflektorában, vacsora közben a
székely ember lelke.

Aztán jön a végtelen rohanás, har-
minchat órán át, egyre messzebb a szé-
kely tájaktól, de egyre közelebb lélek-
ben — úgy érzem. „Gyergyón innen,
vagy még azon is túl“ — rezonál ben-
nem a régi nóta...

Itthon a templomba térek be először
imádkozni. Láttam a székely csodát és
fájó nosztalgiával foglalom imába a ma-
gyar fohászt: Ne legyen bújdosó soha
senki köztünk!

Majtényi Mihály.

BÁNÁT...!

*A béke lengne nyírfa erdőn átal,
A tiszai fűz csilló tükörre néz,
A nyárutó akár ölelő lány kar,
Ó még átfogja a táj forró szívét,
De oda túl elomló délibábért,
A vágyó szem a vizet borongja át
És a sajgó lélek úgy eseng feléd,
Hogy hív, becéz és azt suttozza: Bánát!*

Stadler Aurél.

Hangay bort iszik...

A féllábú Hangay még egy litert rendelt:

— No, még egy litert, Vera!

Kint novemberi, csunya, embert-ölő havasesőt csapkodott a megvadult, iránytalan alföldi szél.

A szép, izmos, testes asszony csendesen szólt a magas cserépkályha mellől:

— Menjen má' Sándor. Késő van.

Éjjel lesz, mire haza ér! Az út is rossz ilyenkor, aztán mit csinálna, ha az úton baj érné!

— Ne törődj te avval. Add a bort!

— Nem én többet, egy cseppet sem!

Hangay szemében meglobbant a parázsló tűz, amivel eddig szótlánul nézette a fénylő, tornyosra rakott fehér cserépkályha mellett melegedő asszonyt. A szíve megtellett haraggal persze, ez kellett neki! A gazdagság! Aztán kirobant belőle a megbántódása nehéz, keserű szavakban... s a régi, visszafojtott régi fájdalom, ami éget...

— Kocsma ez, vagy nem kocsma?!

Vera ki akart térni a tűz lobogása elől, de csak mikor kimondta a szókat, akkor vette észre, hogy hiszen ő is ég...

— Nohát, ha akarja kocsma!

Hangay két öklére csapta sovány, fekete fejét. Bizony összetört ember volt. Csak csont és bőr... Érzí.

— Vera, — suttogta igen fájón, — Vera...

Vera mintha megértette volna Hangay vergődését... Hogy leromlott, hogy összetört ez az ember!... Csak a szemei voltak élettől gazdagok. Mélyek, csillogók, ölelő nézésűek...

— Nézze Sándor, én tudom, hogy maga haragszik. — Lassan a söntéshez ment és egy hosszúnyakú poharat simogató mozdulattal megtörölte. Aztán színlüktig töltötte frissen csillogó borral!

— Ez a legjobb borunk. Igya meg egészségemre. Meg a magáéra. Aztán... ne legyen olyan szomorú.

Hangay lehajtotta a fejét. A szót úgy tépte ki magából:

— Tudom, nyomorék vagyok! Senki vagyok!

— Ne beszéljen így! Családja van!

Hangay felkapta a fejét. Ahogyan az asszony szólt, — abban fájás van. Különös, messzi, de élő fájás. Ami úgy fáj, mint a seb, amiről tudjuk, hogy nem gyógyul be soha! Nem fáj és mégis fáj!

Csak egy kis lámpa égett a söntés fölött. Nem igen járt ebben az itéletidőben erre vendég. A falu is alszik már. A szél üvölt árván, tehetetlenül... nekiveti magát ennek a faluvégi csárdának, mint aki ide menekült egy kis vigaszért: mámorért... Ő is ilyen árván jött ide...

— Erre jártam, hát együtttem, — mondta Hangay.

Az asszony érzi ebben a kis igazolásfélében az emlék melegét...

— Jól tette, Sándor.

Hangay fölengedett a jó szóra:

— Tizenöt éve nem láttalak, Vera. Pedig tizenegy éve járok erre. Ez a nehéz őszi idő fogott el. Hát csak begyüttem. Aztán még olyan messzi van a mi falunk.

Így mondta: a mi falunk!

Vera most leült az asztalhoz. Az egyfalusi rokon melegével.

— Mi ujság arra, nálunk?... A szemem ölelte most az embert.

— Megvagyunk.

— No, ígyék! — unszolta Vera.

Hangay ajkához emelte a bort. De nem ivott.

Vera figyelte, látta.

— Él még az anyja, Sándor?

— Meghalt.

Vera elsápadt.

— Meg?

— Meg.

— Mikor?

— Nemsokára, hogy meggyüttem.

— Fáj... Nem tudtam. Igazán!

Hangay a szemébe nézett.

— Hát neked, hogy megy?

Az asszony nagyon elpirult.

— Jól.

— Látom.... fiatal maradtál.... szép!

Vera gyorsan felelt:

— Hallom: négy kis gyereke van.

— Az.

— Egyiknek Vera a neve?

— Honnan tudod? — rázkódott meg Hangay.

Vera nem felelt.

Hangay azért tudta. Mert kérdezősködött. Alig tudott szólni:

— Én akartam ezt a nevet. Én választottam.

— Má' szép lehet... nagy?

— Szép kis lány!

— Boldog lehet maga, Sándor...

Most Hangay nem felelt.

— Nekem nincs gyermekem, Sándor! Panaszkodik... dobbant nagyot Hangay szíve.

Ó, te szegény, te — néz rá az asszonyra.

Csend. A szél valahol befú a ablakon. A kis petróleumlámpa pislákol...

— Tizenhét novemberében vágta le a lábamat egy nagyszakállú orosz orvos. Gránát roncsolta meg. Ilyen éjjel volt... aztán éppen most jártam erre... Mikor nyomorékul felébredtem, arra gondoltam, hogy én már soha se érek haza... fellábbal... Meg minek is? oszt már nem érdemes!

— Nem azért lettem más asszonya!

Csend. Hangay nem kérdez.

— Én becsültem és szerettem magát.

Hangay a lelkével nézi az asszonyt. És az megérzi, hogy ennek a nyomorékká lett embernek most nagy perce van. Hogy most vele van egész élete... hogy most fordul el a sorsa... Ez az ember a kis gyerekének -- az elsőnek! — az ő nevét adta...

— Hallom, a felesége igen jó asszony...

— Jó.

— Szépen élnek és már van egy kis házuk...

— Van!

— Én velem soha sem lett volna!

Hangay csodálkozva néz fel:

— Miért?

Most tisztán hallani az ólomsúlyú eső nehéz zuhogását. Minden borzong... Fázik az ég is... Az asszony lehunyja szemét... fázik... Mintha őrá esne a havaseső mind! De az arca lángol, világít. Egész asszonyi sorsát, szépségét maga köré hinti... Megadja magát, de nem kegyelemre...

— Mert én kevély voltam!

Vera szép, lángoló szemét — a nagy ismeretlen tüzet — még ismeretlenebb víz borítja el... könnyezik!

Hangay felizzik...

— A te kevélységed!... Az szép volt. Olyan voltál... mint egy soha nem látott virág! A legszebb voltál!... Senki sem volt olyan, mint te! Mindenkinél különb voltál!

Vera az asztalra borultan sír...

— Nem születtem én boldognak!

Hangay szívenütötten reszket: Ó, miiket mond ez az asszony?! Aztán mintha vígasztalni akarná:

— Azt, azt nem lehet tudni, ... hogy ki született boldognak.

Hirtelen nagy, felfénylő mozdulattal felemeli reszkető kezét és mintha a végtelen, az érthetetlen élet minden szépségét akarná kifejezni — keze végigsimogat Vera bársonyos haján...

— Kevély voltál és szép... szép és soha, soha se tudtalak felejteni... velem maradtál...

Vera némán nézi a sovány, elgyötört, dült arcot... a ragyogó, végtelen nézést...

— Hát nem felejtett el?

— Nem!

— De most már úgy-e elfelejt?

— Most már másképp nézlek. Úgy-e akkor is más asszonya lettél volna, ha épen jöttem volna meg?

Vera sirdogál:

— Nekem csak a csillogás kellett...

— És most boldog vagy?

Vera Hangayra emelte tisztult nézését... mint aki felfelé néz... árnyaltanul... mert látja magát:

— Nem születtem én boldognak!

— Vera, — mondta meghatottan Hangay, — édes hugom!

Vera lehunyta szemét, hogy magába zárja ezeket az erős szókat: édes hugom!... Honnan is tud az ember ilyen nagy szókat ejteni? Ó, néha úgy megfénylik az ember élete...

— No, most már mehetek én is, Vera!

— Most már inkább itt maradhatna. Olyan csunya idő van. És egészen éjjel lett!

— Nem lehet Vera. A gyerekek várnak!

— Hát akkor... akkor legalább ezt a kis bort igya meg.

Hangay felemelte a poharat.

— Egészségedre!

Az üres poharat pillanatig még kezében tartotta.

— Jó bor... az íze tartós... Az urad maga kezeli a bort!... Ejnye, még nem is kérdeztem, hogy hol van az urad?

— Borért ment.

— No, Isten áldjon! — s felállott.

Hangay arca ünnepélyes volt. Igen komoly. Verát nézte...

— Mert a csillogás is élet... — mondta sokára Hangay. — Élet az Vera! Csak az ember nem tudja a szókat hozzá... ahogy a bor ízét se lehet elmondani!

Kristály István.

FOHÁSZ AZ ALKONYATBAN

*Fény és árnyék már egybecsorran,
az ég felissza,
s minden mi lendült, elhanyaglik
a földre vissza,
feloldódik a zaj köröttem,
nőnek az árnyak,
mélyül a csend, mind hangosabban
az óra jár csak.
Az ablak is mint óriás szem
áll hunyorogva,
sötét pillanatként ráhull már a
diófa lombja.
Székemben én is egyre inkább
önmagamba
csukódom s aztán széthullok
az alkonyatba.
Nem is vagyok már, csak egy árnyék,
árnya magamnak
s mintha a fénnel együtt szállnék
a csillagoknak,
vagy nem is én már, csak egy sóhaj,
amit az este
halk fohászként küld a sötéllő
fellegekbe.*

Csuka Zoltán.

PALICSI ŐSZ

*Őszi fény, őszi fény,
tüzet vetsz a tó vizén,
tüzet vetsz és szint aratsz,
ezer színbe szétszaladsz,
fölpezsegsz a szürke égre
s fested csudás hupikékre,
reggel a nyárfákon át
gyöngyezüst pereg le rád,
szivárványod szórod végre
szerte az egész vidékre,
áttáncolsz a messzi égen,
megfürdesz a tó vizében,
tündér léssz, hogy elvakíts
s tündértóvá lesz Palics,
szürke vizét szikráthányini
igy láthatta Kosztolányi,
igy látta s így énekelt,
dala messzi égre kelt,
álmot és dalt elringató,
titkos, tündéri, tiszta tó,
amint színes tükörén
évig robban ez a fény,
évig robban s mint az álom
furcsán szétterül a fákon,
lecsuklik és szétterül,
s már csak a csönd hegedül,
a csönd, — csábos, szép szirén,
őszi fény, őszi fény.*

Csuka Zoltán.

Államfenntartás

Amikor Szent Ágoston az Isten államáról szóló 22 könyvét megírta, akkor már kiforrott, alkotóképességének teljes birtokában lévő férfiú volt. A szent püspök a lángész fölényes alkotóerejével, olyan világosan dolgozta fel rendkívüli tapasztalatait, ami szinte — egy harcos élet végén — a tulvilágról sugárzik át. Tanulmányai középpontjában a leghatalmasabb impériumnak, Rómának pusztulása, összeomlása áll. S hogy jelenleg a civitas Dei-re emlékezzünk, ez azért szükséges, mert csak a szentágostoni gondolat világának messzesége és mélysége elegendő napjaink történetének megértéséhez.

A nagy egyházatya Isten-államában benne van a teljes világren, az egész emberiség illetve annak két csoportja: akik a világosság honába tartoznak és azok, akik lelkeket eladták a sötétség birodalmának. A világrenet éppen ez, a világosság és a sötétség harca jellemzi, de ott dul az minden ember szívében és minden nép lelkében. Ahura Mazda, a jó emberek feje állandóan harcban áll Angra Mainjuval, minden rossz okozójával. Ez a perzsa vallásból vett példa nem más, mint a Mihály és Lucifer, Krisztus és az Antikrisztus közötti ellentét jelképe, s e harc végigvonul — időnként más-más formában — az egész világtörténelmen. Manapság is igen sok titkos erő jelenik meg a nagy politikai színpadon s hódítva behatol a legkeresztényebb országok szívébe és szinte nap-nap után összetör egy darabot a keresztény kultúrából, elsöpréssel fenyeget évezredek javakat, mételyezi és gyilkolja az amugyis vergődő lelkeket. Ezzel a szörnyű jelenséggel szemben nem elegendő néhány propagandászerti szót elejteni, társaságokban, egyesületi gyűléseken, műsoros előadásokon erkölcsi felháborodást mutatni, sőt még a fegyver sem elegendő, nem az egyedüli eszköz arra, hogy keresztény kultúránkat megmentsük. Mellette éppen olyan fontos, sok esetben talán még döntőbb a szellem, a vallásos hév, azonkívül a bizonytalanság megszüntetése, a lelkek nyugalomának visszaadása. A háború nemcsak azért tombol, mert a politikában megoldatlan feladatok voltak és vannak, hanem inkább azért, mert e problémák mögött világnézeti mélységek állnak, melyeknek ellentéte

állandó bizonytalanságban. Feszültségben tartotta és fokozódva tartja a lelkeket, ami szintén lehet olyan romboló hatású, mint maga a háború. Ha a világosság fiai annyian lennének, mint a sötétség gyermekei, akkor tiszta lenne a politikai égbolt, de majdnem minden ez utóbbiaknak a szolgálatában áll. Szövetségeik mindazok, akik az iskolából és a nyilvános életből már régen kiküszöbölték a kereszténységet. Barátaik ama könyvek, cikkek és egyéb iratok, szindarabok, újságok szerzői-szerkesztői, akik a hitet támadják és a keresztény erkölcsöt szétrombolják. Társaik azok a politikusok, akik üzletkötökké alacsonvodnak, és mindenki, aki e sötét világ bármelyik bálványára előtt meghajol.

A jó-rossz eme küzdelmében nagy, nehéz munka vár a kereszténységre, mert éppen ott harcol, ahol az állam felmondja a szolgálatot. Nyilvánvaló ugyanis ez az manapság igen gyakran hangoztatott igazság, hogy az állam válságba jutott, reformokra szorul. Mindenütt reformok jönnek létre, s ez időnként évtized óta így van, a XIX. század államát XX. századi modern állammá gyurják át. Abban a tekintetben azonban, hogy melyek ennek az új államnak a jellemző vonásai, igen sok tisztázatlan és zavaros gondolattal találkozunk. Hogy ma — nagy általánosságban — a demokráciák és a tekintélyállamok szemben állanak egymással, ez ne zavarjon meg bennünket, mert nem az a főprobléma, hogy melyik a jobb, hanem egy egész sorozat más kérdés.

Az erős állam legfontosabb és elengedhetetlen feltétele mindenekelőtt az állami tekintély, amely a főhatalomban van. Am ez az állami főhatalom a demokratikus államokban nem magában az államban, hanem az államon belüli pártokban van, a tekintélyállamokban pedig egyetlen pártban. A valóságban tehát nem állam, hanem csak egy államszerű felkészültség, valami állami apparátus létezik, állami gépezet működik, amit a párt vagy a pártok kisajátítanak, lefoglalnak, sőt, tetszés szerint kihasználnak. Azonban az állam nagysága és az államszerű gépezet működése között nagy, igen nagy különbség van. Az erős államot nem a különböző felkészültségű és erkölcsi beállítottságu

egyedekből álló párt vagy pártok, politikailag egybekapcsolt elemek építik fel, hanem csak az erkölcsi felelősség teljes tudatában lévő férfiak, akik hivatva vannak az államot az igazság és erkölcs keretein belül vezetni. Az állam akkor virágozik, mondja SzentÁgoston, ha eszményi értelemben vett férfiak irányítják. Ahol az állami tekintély hordozójának van felelősségtudata, annak tekintélye is van az alattvalók előtt. S viszont az is egészen bizonyos, hogy az az államférfi, aki lelkiismeretét kis dolgokban is megvizsgálja s keresztény szellemben nevelődött és él: az nem lehet híve a gonosztevő moráljának, hanem mély tisztelettel viseltetik minden emberi kérdéssel szemben. Az ilyen előtt nemcsak az egyszerűbb alattvalóknak, hanem a politikailag és általában az állami élet problémáiban esetleg iskolázottabb egyéneknek és a közülök alakuló pártoknak is meg kell halajniok.

Az állami tekintély megtépázásában, sőt lehet mondani: lealacsonyításában, legfőbb szerepe a nagy francia forradalomnak és következményeinek. A XIX. századi társadalmi, gazdasági, szociális, vallási stb. mozgalmaknak van. Ezek mind forradalmi jellegű mozgalmak voltak, márpedig az ember mindenfajta forradalomban elsősorban mindig államellenes merényletet látott. Jóformán az egész XIX. és a jelen század első évtizedeit betöltő osztályharcok, liberális és marxista mozgalmak az osztálymentes társadalmat tartották ideális állapotnak, s hogy ezt elérhessék, magát az államot kellett hatalmukba keríteniök, mert csak így remélhették, hogy uralomra jutnak. Egyenesen azt lehet mondani, hogy végső céljuk nem is lehetett egyéb, mint az állam teljes megsemmítése, mert szemükben az volt a legrosszabb kizsákmánvoló, a vagyonos osztály uralmának legfőbb eszköze. Amilyen mértékben előretörték ezek az állam ellenes erők velök párhuzamosan fokról-fokra gyengült az állami tekintély s végül is e forradalmi erők a teljes államtagadáshoz vezettek, de sohasem diadalmaskodtak volna, ha az állam a jog gondolatát és a kiegyenlítő igazságot megvalósítja. Ugy látszik tehát, hogy az állam ekkor már nem volt a közjó őrzője, a jogot és igazságot szolgáló, erkölcsileg jogosított és indokolt hatalom. Céljai között a közjó megvalósításának kérdései háttérbe szorultak s lassan-las-

san a hatalom megtartása és a nagy politikai problémák foglalták le.

Államtörténeti és jogi szempontból a következő ítélet mondható: E társadalmi mozgalmak az állam tekintélyét nagyban aláásták, szerkezetét lépésről lépésre gyöngítették és rongálták azzal, hogy a pártküzdelmek és osztályharcok támadásainak kiszolgáltatták. Pedig ha azokat az egyéneket, akik az állami főhatalom és annak törvényei ellen szegülnek, a bíróság elé állítják és börtönbe vetik, akkor ugyanazt kellene tenni az összes pártokkal és osztályokkal is, amelvek az állam tekintélyét és szuverénitását veszélyeztetik, mert elméletileg nincsen különbség egyéni és együttes büntett anarchiája között.

A XIX. század mozgó eszméi között az egyik legfőbb a nemzeti gondolat. Ennek szintén roppant nagy, talán a legfőbb államrobbantó, de egyben államalkotó ereje van, mert az az érdeke, hogy az államhatalmat megfelelően erősítse. Közös sikon mozog tehát a liberáлизmus, marxizmus, osztályharcokkal, de hogyha az államot az erkölcsi világrend egyik nagyságának tekintik, amint ezt a keresztény filozófia tanítja, akkor az államot nem fenyegeti a megsemmisülés veszedelem. A történelem jelen korszakában ugyanis a nemzeti gondolat illetve maga a nemzet a legfőbb államalkotó közösség, ezért az államlet feltételeit a nemzet határozza meg. Nemzeti politika pedig nem lehet más, mint a nemzeti értékek megmentése, ápolása, fejlesztése, a nemzet lelki és anyagi javainak biztosítása, ez pedig egyben emberi, keresztény cél is. Az ezekhez vezető eszközök: a szegények, nincstelének, üldözöttek felemelése, a megnyugtató, kiegyenlítő, tehát az emberiség, a keresztény méltánvosság elve, s ezért az ember lelki adottságai, a Teremtő akarata miatt kívánia és ismeri el az államot, melyet az emberi természet, akarat és politikai közösség szükséges kellékének tart. Sőt minden egyén maga is egy kis »állam dióhéjában«, s természetesen, közvetlenül magából, saját öntudatából a jogos kívánságok egész sorát termelheti ki. Már az állam eszmei bölcsőjénél, az »államelőtti állapotban« ott találjuk ezt a sok államkivánó vágyat, akaratot a népközösségben, habár csak öntudatlanul, szervezetlenül, politikailag kialakulatlanul. Ebből a népközösség államkivánó vágyából származtatjuk az er-

kölcsi állameszmét. Ám ennek az állam vágyakozó akartnak feltétlenül az a háttere, hogy a megszületendő állam a közjó, azaz egy erkölcsi eszme szolgálatában álljon. Ez még olyan államokban is így van, amelyek a keresztény politikától meglehetősen távol állanak avagy nem is ismeretes előttük a kereszténység.

Ennek a felfogásnak, mely az államot a népakarat függvényének tartja, csak bizonyos korlátok között van jogosultsága, mert minden állam előbb-utóbb igyekszik függetleníteni magát a népakarat hullámzásától, saját törvényeinek kívánó hódolni, fennmaradásának feltételeit maga óhajtja biztosítani s a néppel úgy bánik, mint akaratának tárgyával. Ez csak akkor hatékony és sikeres, ha a mindenkori népakarat mellett saját maga is alapos, beható, intenzív életakarattal rendelkezik. Egyenesen szükséges, hogy a népközösség akaratának alakulását és fejlődését irányítsa, nem tűrheti, hogy ez elyengüljön vagy megbénuljon, mert ez végeredményben az állam létét veszélyeztetné, mivel külpolitikai és belső biztonsági szolgálata is hatékonyabb akkor, hogyha ez az akarat határozott és cselekvőképes.

De miképpen lehetséges az államot kívánó népakarat fenntartása és fokozása? Irányát és erősségét igen nagy mértékben az érzelmre és értelemre ható külső tényezők határozzák meg. A nemzeti érzés mint államalkotó tényező, első sorban — bizonyos fokig — valósággal is érzélem, hiszen a nép vagy nemzet egymáshoz kötöttsége, az összetartozandóság érzése a kölcsönös vonzódásnak az eredménye, ezért az érzélemnek igen nagy szerepe van az államot kívánó népakarat megteremtésében. De éppen ilyen fontos az értelmi erők figyelembe vétele is, mert ez a népakarat csak abban az esetben érvényesülhet erőteljesen, ha az értelem előtt világossá válik, hogy az állam a körébe tartozó egyének érdekeit a legnagyobb mértékben ki tudja elégíteni. A népakarat előidézése és fenntartása részben tehát a megismerésnek is terméke, s igen fontos erősítője még az igazság és szabadság érzetének biztosítása, megadása. Ez is egészen természetes, merthá az állam megvalósítja az igazságot és gondoskodik az államfenntartó erők közötti összhang zavartalanágáról, akkor az állam ép, egészséges, erős. Elhibázott politika lenne ezeknek az erőknek bármelyikét is elnyomni, erőszakot

alkalmazni az észszerűség és elnyomást a szabadság ellen ott, olyan közösségekben, amelyben az erőknek a szabad kifejezése természetes folyamat. Az igaz, hogy egyetlen állam sem engedheti meg az akaratával ellentétes különvéleményt, tehát a szabadság sem fajulhat el korlátlanul, államokivüli szabadossággá, hanem államon belüli életető nedvvé kell lennie. Ha a különvélemények államrobbantó módon érvényesülhetnek, akkor az állam nem méltó a nevére. Minden külön-érvényesülésre való jogcim a felmutatható eredményektől, a teljesítményektől függ, azonban ismét hangsúlyozni kell, hogy ezt az állami akaratától irányított és fegyelmezett szabadságot seholsem lehet a közjó ellen, annak kárára sokáig elnyomva tartani, mert végső elemzésben a legzsarnokibb kormány is függ a közvéleménytől.

Az államot ugyanis kormányán keresztül lehet hatásosan megismerni, mert az az államakarat legfőbb szerve, nép és állam rajta keresztül találkoznak, de az előzőekből következik, hogy egyetlen állam kormányának sincsen, nem lehet igénye állandó hitelre csak azért, mert kormány. Sem az állam, sem a kormány nem lehet öncél és a törvényhozó testület sem kizárólagos központja a nemzeti életnek. A közelmultban több államban a törvényhozó testületek és általuk a kormányok tagjai a legtulzottabb mértékben annyira függetlenekké váltak a lakosság nagy tömegeivel szemben, hogy országok kormányzása pártok gépezetének, a néptől elszakadt, sőt attól mindenkor távol álló személytelen egyéneknek volt kiszolgáltatva. Ebben a viszonylatban, már reakcióképpen is, a feilődés közelebb fogja hozni egymáshoz a kormányzókat és kormányzottakat, mert nincs hatalom magának a hatalomnak kedvéért. A hatalom vagy a hatalmat gyakorló kormány nem önmagában véve jó. Jósága vagy rosszága attól függ, hogy mit tesz s milyen eredményeket biztosít működése. S ezenkívül nemcsak azért van hatalma, hogy a rendet kikényszerítse és fenntartsa, mert a rend nem a legfőbb jó, hanem az is csak eszköz a nála felsőbbrendű javak, a közjó eléréséhez. Bizonyos, hogy a kormány is tévedhet és visszaélhet a hatalommal; akaratlanul vagy tudatosan azonosítja magát valamelyik osztály, párt vagy csoport érdekeivel s ezek érdekeit az egész közösséggel egynek, azonosaknak vélheti. Államnak és kormányának

létjogosultságát tehát cselekedeteik karaktere határozza meg, s ezért minden viszonylatban, célkitűzésben, azaz törvényhozásban és végrehajtásban egyaránt tökéletessé kell válnia a cselekvésre, az alkotásra, a nemzet szükségleteinek legjobb kielégítésére. Mindezeket demokratikus és tekintélyi formában is meg lehet valósítani s céljait sokkal könnyebben valóra válthatja, hogyha maga iránt kedvező hangulatot bír teremteni, jó vélemény kialakulását tudja elősegíteni. S mivel erre az állammal szemben táplált érzelmeknek és értelemlnek a keletkezésére és fejlődésére nemcsak a felmutatható pozitív eredmények lehetnek döntő hatással, hanem azok az öröklött vagy szerzett tulajdonságok is, amelyeket az egyén közvetlenül a szellemi és lelki élet köréből merít, azért a népet körülvevő kulturvilágba, az egész neveltetési rendszerbe bele kell nyulnia az államnak. Itt sem lehet azonban a végletekig, mert akkor kedvezőtlen hangulatot teremthet maga ellen s ezzel gyengíti az államfenntartó népakaratot és így önmaga vét a közjó ellen. Márpedig az egyének teljesen magára kell találnia az államban, ugyszintén az egyes társadalmi osztályoknak, szervezeteknek, intézményeknek is harmonikusán kell beleilleszkedniük, hogy az államnak így egyre gazdagabb és intenzívebb életében a haladást előmozdító tényezők lehessenek. Az állam nem nézheti előzetes bizalmatlansággal sem az egyéneket, sem azoknak természetzerű vagy isteni rendeltetésű egyesüléseiket, mert egyetlen állam sincs, mely formáiban vagy anyagában maradandó avagy örök valami lenne, hanem egyszerűen csak egy pillanata a történeti időnek. Nyilvánvalóan különleges szükségletek születtek és átalakulni kénytelen, mihelyt nem tudja többé kielégíteni azokat vagy maguk a szükségletek eltűntek. Egyének és tömegek, osztályok, intézmények és egyesülések nem érezhetik magukat az államhatalmon kívülállóknak, a hatalom tárgyainak, hanem a hatalom részeseinek, az állammal együttérző aktív tényezőknak.

Magasabbrendű szintézisben kell tehát összevonni az egyént és társadalmat, olyan államban, mely elismeri és a legnagyobb mértékben kifejleszti az egyén jogait, de ugyanakkor a törvény szuverénitása felett is örökdi, megerősíti a feyelmet és az államhoz való tartozás tudatát. Ezért sem egyének, sem egyes osz-

tályok nem tekinthetik ellenségöknek az államot, mert végeredményben ez az a forrás, melyből a parancsolásra való jogos és törvényes hatalom származik. Minden, ami kevesebb a szuverén államnál, nem más, mint anarchia, mert kiányzik az emberek magatartását szabályozó végső kutó.

Az államnak az egyénnel szemben való eme fölénye az erkölcsi államideálból is következik, mert az erkölcsi célkitűzés már magában véve ad bizonyos jogokat a fölényhez. Ez azonban nem elegendő, mert egymástól független, sőt egymásnak homlokegyenest ellenkező célkitűzésű államok lehetnek, amelyek külön egyéni életet élnek. Ennek az erkölcsi állameszmének a gyökere: a nép feltétlen ragaszkodása az állami közösséghez. Ha az állam minden tagjának — legyen az nép — vagy osztályállam — egyenlő joga és igénye van a közjót biztosító hatalomhoz illetve magához a közjóhoz, a jóléthez, tehát akkor, amikor az állam és az azt akaró nép között bensőséges viszony áll fenn, hogyha a nép törhetetlenül ragaszkodik államához: akkor az állam erkölcsi fölényrel rendelkezik, amelynek értelmében a közösség tagjait saját akaratának alárendelheti. Ezt a hatalmát pedig köteles állandóan gyakorolni, folytonos megszilárdítására kell törekednie, mertha állandóak is a hatáskörébe vonzó erők, éppen így előforulhatnak széthúzó erők is, melyek bomlasztó hatással lehetnek. Az ilyen erők összeférhetetlenek a közjó megvalósításával s ezért eltávolítandók, mert jelenlétük nem az egész közösség javára használja fel az állam cselekvőképességét s az állam ennek a kisebbségnek az eszközeivé válnék, de lehetnek bármily súlyos ellentétek az egyes csoportok között, ott, ahol bizonyos életközösség áll fenn, egy erősebb egyesítő törekvés szükségképpen a többi fölé emelkedik és létrehozza az államot. Az állam fogalmának ez a függősége az, mely megőrzi és biztosítja a folytonosságot. Pl. a Karoling-monarchia bukásakor az állam elemeire bomlott s jogai, működési ágai közül más, kisebb szervezetek, testületek sokat magukhoz ragadtak. Az életviszonyokat pedig továbbra is szabályozni kellett s ezért a szükségletek kielégítéséről különböző módokon történt gondoskodás: a társadalom egyes osztályai saját érdekeik megvédése céljából társulatokba, egyesületekbe tömörültek és minden más hatalom meg-

kérdése nélkül alkottak maguknak törvényeket. Ebben és más ilven esetben az állami lét nem más, mint a jognak megszilárdulása küzdelem és erőpróba árán. A harcból győztesen kikérülő jogi elemek állami jogrendszerre nőnek s fokozatosan fejlődnek akaratot kifejező törvényekké. Világos, hogy ez az akarat nem függhet egy másik akaratától, mert akkor ez az utóbbi lenne az államalkotó. Csak a teljes fensőbbiséggel bíró hatalom lehet államhatalom. Félig teljhatalmu állam csak féllállam.

Az állam tekintélyének ez a megszilárdulása, életképessé váló fejlődése, fiziológiai élete úgy folyik le, hogy a saját pályája síkjába vonja a körülötte keringő idegen elemeket, azokat állandóan felszívja s az ilyen egyéni erőkre és kezdeményezésekre rányomja a maga sajátos bélyegét. Valójában ekkor, a beolvasztás és beszerzés kényes munkáiokat mutatkozik meg a vezetők államférfiúi erénye. Ha ez nem sikerül, ha nem tudja magát megszilárdítani és megőrizni, akkor át kell engednie helyét a körülötte lévő, más akaratot kisugárzó központoknak, mert ilyen számtalan lehet. Ebben a fogalmazásban az állam nem egyéb, mint egy rendszer gócpontja, melybe összefutnak a sugarak.

Ezt a felsőbbiséget biztosító munkát minden államnak magának kell elvégeznie. S valóban, az államok a legnagyobb mértékben igyekeznek a fennmaradásukat biztosító intézkedéseket megtartani. Ezt a célt szolgálja a fegyverkezés, előnyös gazdasági helyzetek teremtése, kulturpolitika és a külpolitikai tevékenység. Ez az utóbbi azért is fontos, mert az államok egymáshoz való viszonya jogi szempontból nagyon ingadozó, noha ez nem jelenti azt hogy a külpolitika csakis a biztonságot szolgálja. Ez a kifelé irányuló működés nem egyéb, mint egyszerű létfenntartási ösztön, védekezés, de lehet más célja is, sőt sok esetben hatalmi irányban működik, amikor más államok rovására saját államának akar előnyöket biztosítani, bár van rá eset, amikor ez a hatalmi törekvés is csak a védelmi szükséglet következménye. A kettő között az a különbség, hogy a védelemre való igyekezet egyszerű életani folyamat, míg a hatalmi törekvés már az erkölcs világába tartozik.

A parlamentarizmus előtti abszolút államoknak ezeket az önmaguk védelmét szolgáló eszközöket az uralkodóház legitimitása adta. A hatalmi gépezetet egy

egységes akaratú alany személyesítette meg, a sulypont az államfőben nyugodott, s amilyen tehetsége és szerencsége volt ennek, olyan hatékony tudott lenni az állam. Az újabb államok létjogosultságukat nem fentről, a dinasztikus eszméből, hanem alulról, a Nemzeti és népi eszméből származtatják. De ha a nében nincsen államfenntartó erő és tehetség, vagy ha az akarat és bizalom kivesz, akkor a modern állam létjogosultsága megszűnt, míg a dinasztikák legitimitásával ez mindenkorra adva van. A népállamban tehát állandóan hatékonyaknak kell lenniök az állami lét feltételeinek.

Ha pedig magát az államfenntartó népakaratot vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy annak a mélyebb gyökere a közös származásban, történelmi multban, vallásban, azonos kulturáltságban rejlik, tehát azt a természet, a történelem és a kultúrközösség váltja ki s nem mindig maga az államideál, s főként a politikai életmegnyilvánulás akkor jut kifejezésre egységesen. A népközösségben tehát hatalmas erkölcsi erők rejlenek, amelyek kezdetben, eredetben függetlenek az államtól s később kerülhetnek felszínre, államideált termelhetnek ki s ezért végeredményben a népközösség a megteremtője az államnak. S ehhez a népközösséghez, azaz a nemzethez való akarat teszi az államot erkölcsi lényé, az biztosítja annak állandóságát, önálló, egyéni életét. Máskülönben az, államok egybefolyóznak.

Vannak vélemények, amelyek az állam dinamikáját területváltozással, földrajzi szükséglettel magyarázzák. Azonban a területi érvényesülésből nem érthető s nem fejthető meg kielégítően a közösséget összetartó erő, mert minden térbeli történésnek és törekvésnek a végső oka az államban tömörültek érdeke, tehát a népközösségnek a tagjai magát a közösséget akarják, ezért jut az állam abba a helyzetbe, hogy egyének felett hatalmat gyakorolhat s így erkölcsi fölényt tehet szert.

Az államról ismertetett eme gondolatok Szent Ágoston, Szent Tamás és más keresztény államtanok, pápai tanítások iránymutatásain, általában véve a keresztény erkölcs tanrendjén alapulnak, ahová a jelen s jövő érdekében vissza kell térnie minden államnak. Nem azon van a hangsúly, hogy valamely állam demokratikus vagy tekintély alapon épül-e fel, hanem azon, hogy a jog alapítételei és az

erkölcsstan szerint kormányozzák-e, s azért ebben a kérdésben a kereszténység a legérdekeltőbb fél, mert a lélekmentés munkája az Egyház és állam összhangzatos feladata. Építeni csak az az államférfi tud, aki ismeri a Teremtő építőalkotó titkát s ehhez pedig az Egyház ad-

ja az oklevelet. Minden más munkából és kísérletből csak összehányt kövek halmaza lesz. »Aki nincs velem, ellenem legyen, és aki nem gyűjt velem, szétszór« (Máté 12, 30)-hangzik a civitas Dei örökértékű alapmondata.

Fiala Endre-

JULIA

Csak az őszi szél zug itt,
s miként a könny szomorú arcomat,
ugy veri az eső az ablakom.
Sivár szobámban magam vagyok,
a tűz sem ég már,
s szememben is kihunyott a remény utolsó
[parazsa.
Óh, Julia, hova röppent aranyhajadról a
[napsugár,
hol van szemedből az ég kék mosolya,
s miért takarja komor őszi felhő
arcodnak hajnali rózsás hamvait?
Ugy álmodom rólad, mint sötét gubóban
[hernyó
a virágban álló almafákról.
Óh Julia! Szárnyam voltál, nézem, virá-
[gam és kertem.
Most a tájdalom megnyeste szárnyaim,
ajkadtak méze megkeserült számban,
a hideg őszi szél szétszórta virágom szir-
[mait,
s sárrá dagadtak kertem szép fehér utai.
Nem rég még virágzó fa volt a szívem,
galambok turbékoltak rajt, s rigók raktak
[rá fészket.
Ma tar ágakon károgó varjak ülnek,
s siratják a piros nyár örömet.
Nem rég még vers voltál és csupa rim,
szavaim ize voltál, s szíved ütem e
lüktetett soraimban.
Óh Julia, nem vers a vers nélküled,
félszegek és ostobák a szavaim,
amit a kin és a siratás lökött ki ajkamon.
Sántán ér hozzád e költemény.
két mankón bicseve, mint rokkant katona
kedveséhez.
Kérlek ne vedd meg.
Mellén aranylik az érem, s benne a szó,
[hogy

SZERETLEK.

Lázs Sándor

MA TE VAGY MINDEN

Tegnap még azt sem tudtam, hogy élsz-e,
szemed színéről mit sem tudtam.
s ma te vagy minden, mi kívül, s bévül
él e körön, mit magam köré huztam.

Ma te vagy a levegőm, s a vizem,
életem lészere, méze, sója.
lelkemből fölszakadt nehéz sóhaj,
s vágyaim hideg koporsója.

Az utca lármája téged harsog,
s téged rejt szobám hűvös csendje,
távoli hegyekről int két szemed,
mely mint a tengerszem oly mély, s szende.

Barna hajad az est vállán lebben.
s akácokról szívom be illatod,
te vagy az alkony, s a tiszta reggel,
s téged őriznek fönt a csillagok.

Te vagy sulyos sirásaim mélyén,
s nevetésem könnyű lepke szárnyán,
miattad van minden boldogságom,
s miattad könnyes éjjel a párnám.

Ha mondanád, száz vers is dicsérne,
márvány szavakba vésném alakod,
s égkék szemed gyémántjait arany
rímekbe foglalom, ha akarod.

De jaj, csak messziről nézlek még, mint
parányi féreg a fénylő napot,
s lelkem ujjai téged keresnek,
mint házak falát a tétova vakok.

Lázs Sándor

A zombori kávéfőző diadalútja

Franjo Djuro Kolcsics elfelejtett tricentennáriuma

Minaretek árnyékában elindul egy élet.

Négyszáz évvel ezelőtt. 1543 őszén, II Szulejmán kezére került Czobor Szent Mihály. A Czobor család ősi vára a lángok martaléka lett és az ősi magyar telep Szombor néven megkezdte török életét.

Nem telt bele egy évszázad és az új község merően keleti képet mutatott.

A szegedi szandzsákhöz csatolt vára megtelt hitvalló harcosokkal. Melléje épült Szulejmán Khán dzsámija és fürdője. Medreszeiben a nagyreményű ifjuság tanulta a Korán szuráit. Külső vára területén török kereskedők ütötték fel sátorfájukat. Itt állott Szeri pasa és Metin pasa dzsámija meg vagy tizennégy kisebb mecset. Rácsos kertek és szőlők vették körül a várost, amelynek rossz szelleme 1640 óta az országfosztó latornak mondott Piri pasa volt. Magyarok, törökök, szerbek, oláhok és moldvaiak lakták a város kétszáz kerámit fedeles házát.

Ebben a környezetben született 1640-ben *Franjo Djuro Kolcsics*, az egyetlen bácskai, akit regényes életútja *világhírhöz* juttatott. Származásáról nem jegyzett fel részleteket a krónika, de annyi bizonyos, hogy ő is azoknak a nem egyesült óhitű szerbeknek volt ivadéka, akik a török elől menekültek északnak és aztán a török hódoltság területén rekedtek.

Zombor városa a török seregek felvonulási vonalában feküdt. Az élénk forgalmu kereskedő város jó nevelőiskolája volt azoknak, akik nyitott szemmel tekintettek az itteni sürgő-forgó életébe. Így nőtt fel itten a kis Franjo Djuro. Megtanult magyarul, törökül, szerbül és amikor férfikorba serdült, ott állott a nagy válaszuton: merre menjen.

Keletre — vagy Nyugatra?

A XVII. század második felében az ozmánok hatalma veszíteni kezdett erejéből. A janicársók lázadásai, a szultáni udvar palota-forradalmi megingatták a török

kard erejét. A török hódoltság területén élő élelmes szerbség ráeszmélt arra, hogy Nyugat felől új Nap van felkelőben, amely a sápadt féllhald fényét Magyarországon hamarosan fel fogja váltani. A császári hadsereg egyre fokozódó magyarországi vállalkozásai, a Habsburgok Kelet felé irányuló gazdasági kapcsolatai sok alkalmat nyújtottak hódoltságbeli keresztényeknek a Nyugat felé való orientációra. Az élelmes hazai rácság soraiból egyre többen állottak a császár zsoldjába. Ezek mint katonák, kémek, tolmácsok, kereskedők egyaránt megállották helyüket. Így került a fiatal Kolcsics is Bécsbe és ott hamarosan elsajátította a német nyelvet is. Élelmessége rövidesen megnyitotta előtte az érvényesülés kisebb kapuit. Egy császári követség személyzetének tolmácsaként többször megjárta az Arany Szarvat, majd a Keleti Kompania nevű kereskedelmi szervezetnél lett tolmács s mint ilyen Bécsben, a Lipótvárosban megszerezte a polgárjogot és családot alapított. Igaz, hogy még előzőleg Belgrádban is szerencsét próbált, de ott mint a bécsi Kereskedelmi Testület kirendeltségének hivatalnoká elszámolási nehézségekbe bonyolódott s ezért visszatért a császárvárosba. E sokféle tevékenysége közepette Kolcsics töviről-hegyire megismerte a törökök szokásait, nyelvét és életmódját. Ezek az ismeretek segítették elő azt a világtörténelmi szerepét, amelyre a sors őt szemelte ki kortársai közül és amely még ma is nemcsak Bécsben, hanem az egész világon városágos legendakörrel veszi körül alakját.

A török Bécs ostromába fog.

1683 július derekán Kara Musztafa török nagyvezér megkezdte Bécs ostromát Seregébe kényszerítve ott tengett-lengett Thököly Imre, a kurucfejedelem is hadával. A török hadvezér ez alkalommal utoljára kísérelte meg, hogy halálos sebet üssön a Habsburgok hatalmán. Tudta mindkét fél, hogy ez a játszma sorsdöntő lesz a Kereszt és féllhald harcában. A török közeledésének hírére I. Lipót családjával sietve menekült császári székvárosából és Linzig meg sem állt. Az uralkodó mene-

külését Bécsben oly tömeges futás követte, amelyhez csak napjaink városkiürítéseiben találunk hasonló jelenségeket. Hatvan ezren hagyták el Bécsét. Boldog volt, aki valamely járómű sárhányójára kapaszkodva menthette életét a háború kerülhetetlen fúriája elől.

Bécs polgárai hősi elszántsággal csoportosultak a város védelmére Rüdiger von Starhemberg gróf városparancsnoksága köré, hogy a felmentő sereg megérkezéséig megvédjék »a kereszténység pajzsát.«

Most jött el Kolcsics ideje. Aki a XVII századbeli török hódoltság területén nőtt fel, már az anyatejjel szivta magába a harc világát. Gyenge mécsként imbolygott akkor magyar földön a halandók földi utjának életlángja. A mai európai ember sorsához oly hasonlóan: senki sem tudta ottan mire virrad másnapra.

Kolcsics tehát beállott Bécs város hősvédői közé. A bécsi vendégfogadósok szabadcsapatában Frank Ambrus kapitánysága alatt bátran küzdött a bástyákon és hősiességének számos tanujelét adta.

Am hiábavalónak látszott a védők minden hősiessége. A felmentősereg egyre késett, a szüntelen tömegtámadások egyre jobban megritkították a védők sorait, járványok tizedelték a város lakosságát s mindehhez járult az élelmiszerkészletek rohamos fogyása.

Egy hónappal az ostrom megkezdése után úgy látszott, hogy már csak a csoda mentheti meg Bécsét.

Kolcsics megmenti Bécs városát.

Azon fordult meg most már minden, hogy sikerül-e az ereje fogytán lévő védőseregnek felvennie az érintkezést a város felmentésére készülő Lotaringiai Károly herceg seregével. Csak a gyors felmentés reménye adhatott erőt az elcsigázott hőseknek a további kitartásra. A nagy feladatra a török nyelvvel és szokásokkal teljesen ismerős Kolcsics vállalkozott.

1683 aug. 13-ának éjjelén Kolcsics és szolgálója, az ugyancsak szerb Mihálovits György, aki előzőleg Casanova császári rezidens szolgálatában állott, török áruházban az ellenség táborába lopódtak. Feluton valóságos itéletidő szakadt a nyakukba. Napfelkeltekor előttük feküdt a török tábor megszámlálhatatlan sátorterengere. Kolcsics vidám török dallal ajkán, amelyet még Zomborban gyermekkorában tanult, bátran haladt előre a sátorváros

főutvonalán. Egy török aga figyelmes lett a vig vándorra. Megkérdezte tőle honnan jön és kit szolgál. Kolcsics a világ legtermészetesebb hangján elmesélte, hogy belgrádi kereskedő és szolgálójával követi a török sereget, amelynek ő is egyik élelmezési szállítója. Az agának tetszett ez a beszéd. Sátrában böltesen megvendégelte a két bőrigázott »hítkont« s végül azzal a jóindulatu figyelmeztetéssel engedte őket utjukra, hogy ne menjenek túl messzire, mert a Leopoldsberg lábánál már a császári sereg előőrseire bukkannának. Most már mindent tudott Kolcsics. Erdőkön és szőlőkerteken át lopva eljutott Heiszler Donát tábornok elé, aki aztán a főhadiszállásra kísértette: *Lotharingiai Károly herceg*, császári fővezér színe elé.

Történelmi találkozás volt a felmentő sereg vezérének és Bécs követének találkozása. Kolcsics megrendítő szavakkal csegette a város végső nyomorát és kétségbeesését és végül azzal a további hősi kitartást biztosító örömhírral indult haza, hogy a felmentő sereg már Bécs kapujánál áll, észak felől pedig *Sobieski János* lengyel király közeledik hőseivel a város felmentésére. Augusztus 17-én Kolcsics szerencsésen visszatért Bécsbe. Az örömhír új lelket öntött a már-már csüggedőkbe. Még a betegek és sebesültek is fegyvert ragadtak és folytatták a védelmet. Kolcsics hírvivése nélkül Bécs védői lelkileg nem bírták volna a felmentésig terjedő közel négy hetes utolsó harcokat, mert a közben egyesült német-lengyel sereg csak szeptember 12-én szabadította fel Bécs városát.

A hős szerb átalakul lengyel kávéfőzővé.

Kara Musztafa seregének futása után mérhetetlen értékű zsákmány jutott a török táborban a győztesek birtokába, mert az ozmán harcosok minden vagyonukkal szálltak táborba. A bécsi hagyomány szerint Kolcsics a nagy osztozkodáskor igen furcsa kérelemmel állott elő.

A török táborban maradt több zsák nyers kávé kérte jutalmul. Mosolyogva utalták ki neki »a zöld babokat«, amelyek ügyes felhasználásával Kolcsics megnyitotta Bécs első kávéházát az első közép-európai kávéházat, a »bécsi kávéház« ösét, miután előzőleg a hálás császártól bécsi kávéfőző szabadság levelet nyert.

Azonban nem egészen így történt. Voltak Bécsben már előtte is kávéfőzők, köztük magyarok és szerbek is. Így Pálfy Keresztély (1663—1706), Hadzsi József és a rahoncsi származású Krachovitz Péter megelőzték őt mesterségében, de egyben senki sem előzte meg Zombor élelmes fiát: az élelmességben.

Kolcsics mindenekelőtt ráeszmélt arra, hogy mily előnyt jelent majd számára, ha katolikusnak meg lengyelnek adja ki magát. Az elhatározó felismerést nyomban meg is valósította. Nevét ezentul »Koltschitzkynek« irta és a galíciai *Sambor* katolikus szülöttjének adta ki magát. A török ostrom előtt érdekei úgy kívánták, hogy német néven szerepeljen. Akkor »Georg Franz Goldschütz« néven vettette fel magát a bécsi Vendégfogadósok céhébe. Végül, hogy hitet tegyen jó katolikus voltáról, még Lorettóba való zarándoklásra is elhatározta magát és erre a célra a gráci Császári Helytartótanács-tól pénzbeli támogatást kért.

Franz Georg von Koltschitzky Kávéháza.

Tény és való, hogy soha senki Középeurópában nem apostolkodott lelkesebben a »fekete leves« népszerűsítésén mint a derék Kolcsics, aki minden téren a megtestesült leleményesség volt.

Még alig tért magához Bécs városa a szörnyű megpróbáltatások napjaiból, Kolcsics török ruházatban megjelent a császárváros utcáin mint vándorkávé. A csészekét és kannákat egy tálcán vitte maga előtt és éles szóval dicsérte boldogboldogtalannak cukrozatlan kávéjának zamatját meg jóságát. Csakhamar helyiséget bérelt a kis Bischofhoftan és ott török ruhában főzte a kávé és népszerűsítette a divatba jött török italt. Nincs kizárva, hogy tőle eredt az a kitünő eszme, hogy a péksüteménynek a nagy ostrom emlékére ő adatta a félhold alakot s így benne tisztelhetjük a »kiíli« feltalálóját, amely nevét a bécsi Szent István székesegyház tornyának tetején — »gipfel«-jén elhelyezett emlék félholdtól nyerte. Míg a csillagalakura hasogatott zsemlye a félhold csillagának emléke e napokból. Lehet az is, hogy az ő loialis zseve sugalmazta e napokban a »hős« I. Lipót tiszteletére elnevezett »császárzsemlye« gondolatát is. Bármint legyen is, a lengyel nemes ur» kávéfőzdéje rövidesen

gyüldéje lett a bécsi közönségnek, mert mindenki kíváncsi volt arra az érdekes férfiúra, aki a veszély legnagyobb órájában »hősi« utjával reményt és bátorságot öntött a bécsiek szívébe és ezáltal Bécs megmentője lett.

Rövidesen szűk lett hősünk első kávéháza és ezért a »Kék palacknál« uj helyiséget bérelt. Itt nemcsak igaz bécsi hangulatot teremtett s mindenkit »Bruder hertz«-nek szólított, hanem az üzleti reklámnak is korai előharcosa lett. Röplapokat nyomatott, amelyekben töviről-hegyire elmondta a hősi vállalkozását az ostrom idején és közölte benne rézkarcu szöveggépben képmását is, amely kicsinyített mása annak a festménynek, amelyet ma is kegyelettel őriz a bécsi kávéiparosok ipartestülete hivatalos helyiségében.

E képen előttünk áll Kolcsics, nem lengyel nemesi, hanem hódoltsági rézköntösében. Fején fez, oldalán tarisznya meg tarsoly, övén puska és puskaporos szaru meg tűzszerszám és szablya. Az oszlop feliratszagalán neve és volt tolmácsi címe olvasható, lábánál szerencsés vállalkozásának német nyelven megörökítése. Kolcsicsnak ez az arcképe sok változatban terjedt el azóta. Alakiát valóságos nimbusz vette körül nemcsak Bécsben, hanem mindenütt, ahol a kávé és kávéház történetével foglalkoznak s így nem meglepő, hogy valóságos irodalma támadt ennek az érdekes embernek, akinek ügyességén, élelmességén és gyakorlati észjárásánál egy volt nagyobb: a hiúsága.

Franjo Djuro Kolcsics életestje.

Bécs város levéltára érdekes beadványokat őriz hősünk tollából. Ezek érdekes bepillantást vetnek Kolcsics jellemére. Át volt hatva attól a tudattól, hogy kortársai korántsem hálálták meg kellően azt a szerepet, amelyet Bécsért vállalt. Épp ezért azon volt, hogy hálátlan kortársaitól az őt megillető jutalom sommáját kicsikarja. Beadványaiban követeli »a legmegérdemeltebb jutalmat«, még pedig oly mérvűt: aminőt »a rómaiak a hős és önfeláldozó Marcus Curtiusnak, a lacedemóniaiak Pompiliusnak, az athéneiek pedig Senekájuknak« juttattak. Követelését

száz dukátban, egy házban és egy iparjog megadásában állapította meg.

Jellemző, hogy Bécs város tanácsa rövidesen három házhely között való választásra kérte fel az »önzetlen« hóst, de ő ezek értékét keveselte és legalább 900—1000 forint értékűre tartott igényt. Végül is be kellett érnie egy kisebb értékűvel, amelyet 1685-ben bizonyára nem ok nélkül élete párjának Mária Ursala asszonynak nevére íratott, de már egy év múlva jó haszonnal eladott.

Sokáig nem élvezhette Bécs híres kávésa a világhírt. 1694 február hó 20-án,

54 éves korában tüdővész sirba vitte. A Belváros szívében levő lakásáról, a mai Rennwegről, ahol háza helyén ma szobor hirdeti emlékét vitték földi maradványait abba az érdekes temetőbe, amely akkor még körülvette a Szent István főszékesegyházat. E temető az ő síriával is azóta nyomtalanul eltűnt, de halottjai közül talán senki sem élte túl nagyobb hírrel elmulását, mint zombori születésű nagy halottja: *Franjo Diuro Kolcsics*, az egyetlen bácskai, akinek a hálás császárváros napjainkban még szobrót is emelt.

Palóczy Edgár

NYÁRI FELHŐKET NÉZEK

*Hoz, visz a szél
hét göndör felleget,
öt visszatér,
kettő meg ellebeg,
majd hirtelen
megállnak s horgonyt vetnek
s a meztelen
sugarak átnevetnek
rajtuk a táira:
igy olyan a táj és felette
a világos felhők árnya,
mint szőke asszony arany sziluettje.*

Dudás Kálmán

BUJÓCSKA

*Eső után az utakon
csigák és vig vörösbegek,
aranyfürtösen nyul a som:
a tömött lombok közt lebeg
röpköd és csattog az aranydal.*

*A szőke szél csigás hajaddal,
mit a nap ezüstje beszór,
bujócskát játszik: tenyerem
lútkos utána, de sehol,
lény-nyomát sehol sem lelem.*

Dudás Kálmán

SIRVERS

*Férfi, ki itt állsz, ne könnyezz, ne száni!
Lábbal, ököllel ellened
harcoltam s annál, kit e hant takar:
nem volt dühödtebb ellened!
Ne kimélj hát! Szakaszd ki tejfám,
a koporsó is rázza csontomat
s átkozva rugj e porzó hantba vissza,
midőn mellette elhaladsz!*

*Nő, ki itt állsz, ó sirj, zokogj, zokogj!
Hulljon könnyed ez omlatag rögökre
s tán újra dobban még e szív, amelynél
szerelmesebbet nem takart a föld be!*

Csordás Nagy Dezső

Tanár urnó kérem!

Irta . Sági Farkas István

Amikor Micike beiratkozott a tanárképzőbe, az egész család szent áhítattal leste, amikor az első reggelen Micike sűrű irattáskával, a hóna alatt, begyes, komolykodó, nagylányos léptekkel indult a nagyváros szíve felé. Még a házmesterné is tudomást szerzett a nagy esetről, mert most köszönt először nagy kezét csókolommal, s mintha a kapu is nagyobbra nyílt volna, amikor Micike kilépett rajta.

A mama nem tudott otthon főzni, a papa egy félórával előbb jött haza a hivatalából, még öcsi is, a harmadikos gimnazista Sanyi gyerek, felmászott az ablakba és izgalomtól remegő hangon jelentette:

— Mama, jön Mici! Itthon van Mici!

Pedig az első nap igen színtelenül telt el. A professzor úr még szabadságon volt és helyette egy raccsoló, szemüveges, fiatal tanársegéd jött be az előadásra. Unott arccal, nagyvilági mosollyal beszélt a nevelés fontosságáról, amelyet ő is inkább csak az egyetem sötét folyosóin, nagy munkatermeiben sajátított el, aztán idegesen nézegette a zsebóráját, mert valahol vártak reá, és csak azért maradt itt tanársegédnek, hogy biztosabban megalapozza a jövőjét. Utána nem történt semmi, ide-odapogtak a dékáni hivatal előtt, egyesek, a felsőbbévesek a tanérképzős indexüket lobogtatva alkalmas igazgatótanácsi tagot kerestek, akikkel az indexet aláírassák.

Otthon azonban roppant nagy eseményt jelentett Micike megérkezése. A mama ijedtében odaégette a legszebb szelet borjúhúst, a papa elfelejtett újságot olvasni, még Sanyi is megilletődött csendben várta, hogy mikor szólal meg az előszoba csengője, hogy idejében rohannahson ajtót nyitni.

... Ó, nagyon régen volt ez, több, mint tíz esztendeje.

Micikéből azóta majdnem vénkisasz-

szony lett, a sokéves tanulásban egy kicsit meggörnyedt, egy kicsit elfáradt, s az öt éves tanítás maga is barázdákat szántott kissé megfakult arcára. Két évvel ezelőtt szemüveget kellett vásárolnia, igaz, hogy az orvos csak olvasáshoz és íráshoz rendelte, de azóta annyira megszokta, hogy sokszor már beszélgetés közben vagy az utcán is szemén felejtí — lassan egészen megszokta, és most már egyáltalán nem szégyelli, ha olyan szemüveges vénkisasszonynak tartják, mint Sárköziné ö nagyságát, a város legöregebb tanárnőjét.

Micike csupa fiúkat tanít. Kivételes eset, mert kevés a férfitanár, a fiatalab- bak alig várják, hogy elvégezzék a tanárképzőt, aztán az oklevéllel a zsebükben hátat fordítanak a soványan fizetett tanári pályának. Akárhol, de el tudnak helyezkedni, s a főiskolai végzettséget mindenütt jobban honorálják, mint éppen a nehéz tanári pályán.

A fiúk jók is, rosszak is. Olyanok, mint általában a fiúk szoktak lenni. Micike szereti is őket, nem is. Amikor valamelyik fiú nagyon rossz, olyankor mindig az öcsike jut eszébe, aki hirhedt diákja volt a harmadik kerületi gimnáziumnak, s szegény édesanyját sokszor hívták miatta a tanárok.

Először megpróbálta, hogy halkan figyelmeltesse a fiúkat, de hogy azok a német előljárók helyett füzetes regényeket olvastak, vagy viszketőport hintettek egymás nyakába, egy nádpálcát is vete- telt, s lassan rászokott arra, hogy nádpálcával a kezében járjon a padosrok között.

Ilyenkor a fiúk félve néztek rá, mert Micike, orrán a szemüveggel, kezében a nádpálcával és a német olvasókönyvvel, valóban komor, cseppet sem nőies jelen- ség volt.

— Miért nem megy férjhez? — kér-

dezzették a nagyobbak, — akkor talán nem lenne olyan szigorú.

— Csakugyan, miért nem megy ez a leány férjhez? — kérdezték titokban az ismerősei is. — Lassan felőröli önmagát, de önmagával együtt a gyerekeket is! A nő sorsa a férfi, még akkor is, ha kenyérkereső. Milyen más lenne az, ha meleg, nyugodt családi körből járna az iskolába.

Micike maga is sokszor gondolt erre, amikor otthon elkészítette az órávázlatokat és kínos pontossággal kereste a példákat az összevonható előljárókra, mint például an dem Baume helyett, am Baume, an dem Bahnhofe helyett am Bahnhofe, in dem Friedhofe helyett im Friedhofe.

Ennél a példánál hosszasan elidőzött. Egyáltalán, illendő-e a temetőt példának felhozni a kis kamaszok között? Im Friedhofe. Még németül is olyan komoran, olyan gyászosan hangzik. De a példák egyre szaporodtak, az órávázlat olyan pontosan készült, hogy azt nemcsak az igazgató, hanem maga a főigazgató is nyugodtan megnézheti, Micike szíve pedig egyre keményebbé, egyre merevebbé vált, mintha a február fagyos lehelete lopózott volna valahová, ahol más embereket az érzések melegítik.

Ölvetette a kezét és kinézett az ablakon. Mi is volt annak a Wells regénynek a címe, amit egyszer, még bölcsész korában olvasott? Ja, igen, megvan. A szív titkos rekeszei. Értelmetlen, zavaros regény, sokkal zavarosabb, mint Wells bármelyik írása.

Aztán egy másik Wells-regény jutott eszébe, a Joan és Péter. Istenem, milyen szép regény volt, mennyire különbözött más regényektől, a dr. Moreau szigététől vagy a Láthatatlan embertől. Milyen együgyű, csacska kislány volt az a Joan, hogy kellett könyörögnie Péternek, hogy észrevegye benne a nőt, ne csak a mindenre kapható bajtársat, jó játszótársat lássa benne.

Míg a tanárképzőbe járt, benne is a jó bajtársat, a jó kollégát látták. A fiúk szívesen elvitték akárhova, mindig olyan

szelid, olyan megértő tudott lenni, még akkor is, ha mások vidáman zsongtak körülötte. Joan volt ő is, de nem akadt Péterre, aki a szívét lánggra tudta volna lobbantani.

— Miért olyan hideg maga, Micike? — kérdezte tőle még másodéves korában egy negyedéves fiú. — Pedig olyan szép barna szeme van, s haja is úgy csillog, mint az ében.

Akkor este órák hosszat nézegette magát a tükörben, s maga is úgy találta, hogy nem csunya leány. Nem is szép, olyan csak, mint a többi.

Hirtelen letette az órávázlatokkal teleírt füzetet és az álló tükörbe nézett.

Szemüveges, rideg arcot látott a tükörben. Olyat, amelyenről a fényképész lencséje is csak rossz véleménnyel lehetne. Fáradt, munkában megereszkedett vonások, a két karakterránc is felszakadt már a bőrtől és vékonyan, de élesen rajzolódik a két szájszögletbe.

— Hány éves is vagyok? — kérdezte befelé.

A tükör felelt helyette.

— Húsvétra harminc leszel. Eljár az idő, itt az ideje, hogy magaddal is többet törődjél. A mai férfiaknak inkább a húszéves, mint a harmincéves leány kell!

Sokáig nézett a tükörbe. A választéknál előcsillant egypár ősz hajszála. Nem kell rá sokat adni, családi vonás, édesanyja negyvenéves korában majdnem teljesen megöszült.

Most azonban fájt az ezüstös csillogás, mintha jeges vízben fürdette volna meg valaki azután, hogy kilépett a reggeli, meleg ágyból.

— Gyerünk dolgozni — sóhajtott magában. — Holnapra a negyedik bében dolgozatot is kell javítani, a harmadik ában új lecke, a második cé felel, az első bében pedig iskolai versenygyakorlatot kell íratni. Ha még egy óra helyettesítés is akad, eltelt az egész délelőttje.

Megint a vázlatfüzet fölé hajolt és szorgalmasan, lassan, rötta a betűket. A sok előjáró ott zsongott az agyában, összefolytak a betűkben, s lassan, szinte észrevétlenül beköszöntött az alkonyat.

Az ablakon jégvirágok rajzolódtak, mintha művészi ecset kente volna őket fehér lakkal maradandóvá. Kint az utcán vígan folyt a mindennapi élet, fával, szénnel, ládákkal megrakott kocsik és szánok suhantak, gyerekek szánkót húztak, nini, ott egy fiatal pár karol egymásba, olyan lassan lépegetnek, olyan önfeledten nézik egymást, mintha senkit sem látnának a kerek világban!

Micike szívén jeges fuvalom suhant át. Letette a fűzetet, két könyökére támasztotta a fejét és a mindjobban pirosuló, világító kis vaskályhára nézett. Ott-hon is így szoktak a kályhába nézni, csakhogy ott nagy, piros cserépkályha volt, s amikor a kiadós gyertyánfa parázssá égett, kinyitották a kályhaajtót, a kiömlő parázs mellett melegedtek.

Valaki mintha kopogott volna.

— Szabad! — rezzent fel Micike. — Sebtilben lesöpörte az ebédétől ottfelajtott kenyérmorzsákat és fölállt.

Félénken nyílt az ajtó, s még félénkebben óvakodott be rajta egy kisfiú. Sapkáját már odakint levehette, mert most összegyűrve tartotta a kezében. Ijedtében köszönni is elfelejtett, legalább is a „Szébb jövőt“ alig hangzott, mint-ha csak magában gondolta volna.

— No, mi az? — kérdezte Micike. — Ja, Te vagy az, Kléber?

Kléber József, harmadik á osztályos tanuló ott állt a kis szoba közepén, kezében a sapkáját gyűrögette és nem tudott szöhoz jutni.

— Küldött valaki? — kérdezte idegesen Micike. — Mit akarsz?

— Semmit — felelte tompán a fiú és még jobban gyűrögette a sapkáját.

Nagy, dermedt esend telepedett közéjük. Micike érezte, hogy a fiúk lelkétől az évek folyamán olyan messze eltávolodott, hogy ugyanannyi évnek kellene azt helyreépítenie. Tőle is sok mindent elvett az élet, s ezért nem törődött mások életével.

— Mit akarsz, miért jöttél hát? — kérdezte ismételten, most már tanáros szigorúsággal. — Mondd meg!

Kléber lopva a tanárnőre tekintett.

Tekintetében félelem és alázatos kutya-hűség húzódott meg, mintha parancsszóra várna, s képes lenne akármire.

— Nem küldött senki, magamtól jöttem, — mormolta alig hallhatóan. — Én akartam a tanár úrnőhöz jönni... Tanár úrnő kérem...

Micike most már magára talált. A „tanár úrnő kérem!“ megszokott alázatossága egy-kettőre visszaterelte a megszokott mindennapokba. Türelmetlenül, sürgötve kérdezte tovább a gyereket:

— Mondd meg, hogy miért jöttél, én nem érek, nekem nincs időm még itthon is veletek foglalkozni!

Kléber József harmadik á osztályos tanuló nagyot sóhajtott és két kerek könnycsepp ült ki a szemepillájára. Pedig milyen szépen kiszínezte már előre ezt a jelenetet. Nem lehet az, hogy a Karcagi tanár úrnő annyira szívtelen legyen. Meg aztán otthon édesanyjával előre jól megbeszélték, hogy mit kell mondania, hogy a tanár úrnő ne haragudjék, de édesapját ne ingereljék a betegágyban, mert az orvos szerint amúgy is csak pár napja, legföljebb pár hete lehet még hátra, hát legalább ezt az időt nyugodtan töltsse velük.

— Tanár úrnő kérem! — robbant ki belőle most már az elfojtott izgalom, édesapját látta a betegágyon, édesanyja kisírt szemét, a hangtalanul átsírt éjszakákat, amikor tanulni sem lehetett és bátran, az otthonra gondolva folytatta: — Tanár úrnő kérem, nagyon beteg az édesapám, ne tessék négyest adni a német dolgozatomra, mert azt tetszett mondani, hogy mindenkinek haza kell vinni a dolgozatot és alá kell íratni az édesapjával, még akkor is, ha halálos betegen fekszik. Az én édesapám is halálos betegen fekszik, az orvos azt mondta, hogy gyomorrákja van, és nem sokáig bírja. Hát édesanyám is sírt, hogy én ne írassam alá édesapával a dolgozatot, mert akkor hamarabb meghalna, és édesanya tudja, hogy én nem bírom a német nyelvet sohasem jól megtanulni és arra kéri a tanár úrnőt, hogy legalább

ő írhasa alá, nagyon szépen le tudja ám írni az édesapám nevét és aztán...

Micike nagyot nézett. Ilyen apróságokkal, kegyes kis csalásokkal zavarják meg az ő magányos szentélyét. Ha idejében nem tiltakozik, a gyerekek majd rászoknak, hogy minden apró ügyükkel idejönnek, s itt igyekeznek kikönyörögni azt, amit az iskolában elmulasztottak.

— Nem engedem meg, — hangzott olyan keményen a felelet, hogy Klébernek torkán akadt a szó, s csak két könnyesepp csillogott mozdulatlanul a szemében. — Kikérem magamnak, hogy holmi átlátszó mesékkel a nyakamra jöjjetek! A dolgozatod négyes, és holnap alá fogod íratni az apáddal, megértetted???

— Igenis, megértettem — hangzott a válasz és a kis Kléber szótlanul fordult ki az ajtón.

— Még a szobát is kihűti — dohogott Micike. — No nézd a taknyosát, azt gondolja, hogy mindenféle dajkamesével megveszi a szívemet. Jaj, Istenem, hová tettem az eszemet, amikor tanárnőnek mentem? Ma orvos lehetnék valahol egy tiszta rendelőben, bundáim lennének, autóm, itt meg alighogy a mindennapi kenyeremet megkeresem, még a tüzelővel is takarékoskodnom kell. Ilyenek ezek a mai gyerekek!!!

Most már nem is tudott tovább dolgozni. Föl s alájárkált a szobában, megigazította a tüzet, de mintha a tűz sem melegített volna. Aztán kinyitotta a fél ablakot, beemelte a tegnapi szalonnát és tőpörtyűt, hogy a szobalevegőben fölmelegedjék.

Amint becsukta az ablakot, véletlenül megint az utcára nézett.

A kis Kléber ott állt az ablak alatt, sapkáját még mindig a kezében gyűrögette, s ijedten nézett a tanár úrnő ablakára.

— Még majd megfázik, és azt mondja, hogy miattam történt — dohogott tovább Micike. — Milyen rakoncátlan gyerekek ezek! A helyett, hogy rendesen ta-

nulnának, képesek idejönni a nyakamra és mindenféle dajkamesékkal altatni a lelkiismeretemet. De nem engedek nekik, mert ha egyszer engedni találok, akár ott is hagyhatom a tapári katedrát, mind a nyakamra ülnének!... A hentes is milyen vacak tőpörtyűt adott! Azt gondolja, hogy a háborús világban egy tanárnőnek már mindent odadobhat! Csőcselék!!!

Lehúzta a függőnyt és kicsit korábban lámpát gyújtott. Az asztali lámpa mellett éppen a harmadik a dolgozatai feküdtek, holnap javítás lesz abban az osztályban. Haza kell küldeni a dolgozatokat, s ezért egy kicsit még szigorúbban is osztályozott. Hol is van csak ennek a Kléber gyereknek a dolgozata, hadd lássuk!... Persze, megint négyes, már a második dolgozata négyes és még neheztelt, hogy megbuktatta a félévben! Lássuk csak a hibáit! Itt rendetlenül írt, nem lehet tudni, hogy i vagy e betű akart-e lenni. Ott az előljárót nem jól vonta össze, bár ez nem olyan nagy hiba! Mégis jobban kell már a harmadikban vigyázni! Utóvégre őt azért fizeti az állam, hogy rendesen tanítsa a gyerekeket. Nem jószántából gyötri őket a némettel, ma úgyis szüksége van erre a nyelvre minden tanult magyarnak... No, hát három hibáját még menteni lehetne. Hármast is megérdemelt volna, de most már nem javít rajta. Akkor mind a negyvenegy dolgozatot elülről át kellene nézni, mert ma kivételesen még szigorúbban osztályozott. Lássák a drága szülők, hogy milyen haszontalan gyerekek vannak!

— Az orvos azt mondta, hogy gymorrákja van és nem sokáig bírja, — hangzott a gyerek síró hangja a fölében. — Ha akarom, elhiszem, de most nem szaladhatok mindjárt hozzájuk, hogy megnézzem, nem hazudott-e a fiú?

Hosszadalmas, öreges mozdulattal megtörölte a szemüvegét és megegyszer átnézte a füzetet. Igen, három hibát menteni lehet. No, ez egyszer, de nagyon kivételesen még javít rajta. De ez az első és utolsó eset.

Délbácskai tájkép

Irta: Horváth Árpád

A Kiskunság széles távlatokat nyitó rónája után délfelé haladva, érdekes módon megváltozik a világ képe. Horgosnál a széthullott Jugoszlávia államerődítései-nek romjai fogadják az utast, aki érthető érdeklődéssel nézi a betonépítmények szétszórt darabjait.

Szabadka után az eddig nyilegyenesen futó út fordulóba kezd és lassan ereszkedik Délbácska, illetve a Duna völgye felé. Errefelé már máshogyan építik a házakat, itt már keresve sem lehet zsupp vagy nádtetős házakat látni és mintha az emberek is mások lennének egy kicsit. A tanyák közelebb esnek egymáshoz, kisebb darabokra tagolódnak a föld és a cigánykereket hányó szélmalomok sem kopott, roskadt romantikus tájképi elemek, hanem komoly, tiszta, örlési alkalmatosságok.

Csodás kék ég borul a tájra, fantasztikus alakú felhők utaznak kelet felé, sokáig követi őket a szem, vajon hova, merre mennek?

Az út mentén hatalmas kenderkikészítők tűnnek fel, vékony vaskéményük füstöt bodorít az ég felé, a legkorszerűbb melegáztatók dolgozzák fel a bácskai kendert, hogy a textilgondokban vesződő háborús országok hiányait csökkenték.

Kevesen ismerik, nem sokan nézték meg még azt a helyet, ahova igyekszünk; messze bent a puszta mélyén, ott ahova csak gyalog vagy lóháton lehet eljutni, ősi, titokzatos építmény várja egykedvűen a századok múlását. Errefelé megyünk, nyög a motor, áthatolhatatlan porfelhőt hagy maga után a koci, amint a düllőúton közeledünk az építmény felé. Kiszállunk.

Mocsaras, lápos, ingovány terpeszkedik a lankás dombok között. Párszáz méterre a nemzetközi műút betonszalagja csillog, dél felé Újvidék tornyai látszanak, azon túl pedig a Fruska Gora hegylánca kéklik a messzeségben. Csend, titokzatos, ideges feszültséggel teli né-

maság telepszik a tájra, messze, a Duna tulsó partjáról Pétervárad falai csillognak a lenyugodni készülő nap fényében. A mocsár ezerféle színben ragyog és a nádas a halk esti szélben susogni látszik, régi, a történelemelőtti időkben eltűnt népekről, hősi harcokról, a népvándorlás ide-odahullámzó mozgalmairól.

A térkép a Duna-Tisza szögletében, lent a két folyó találkozására előtt, délnyugat-északkelet irányban húzódó vonalat tüntet fel. „Római sánc“ mondja a térkép és ezt az érdekes építményt szeretnénk megnézni most, de kisértést érez az ember, leülni itt egyik domboldalon és nézni a határ tüneményes színeit, ezt az óriási palettát, amelynek színeit festő aligha tudná kikeverni.

Mocsaras lápvilágból indul ki az ősi építmény. Inkább csak sejteni lehet, mint látni, hogy az északnyugat felé eső oldalán árok húzódik és délkelet felé, vagyis a Titeli-fennsík irányában van felhanyva a töltés, amelyen út húzódik végig. Kerécsapások szabdalták össze vissza a töltés koronáját, a szántóvetők szerszámai pedig lassan belesímítják a környezetbe az árkot és töltést, az útról lefújja a szél a port, bele az árokba, úgy, hogy ma már csak igen figyelmes szemléléssel lehet felismerni az építmény jellegét.

A 25—30 kilométer hosszú építmény Bácsföldvárnál megy ki a Tiszához, tehát tulajdonképpen egy nagy háromszögletű területet zár közre. Hosszú védelmi vonal, amely két végén a mocsárra, illetve Bácsföldvár régi erődítményeire támaszkodhatott. Kik építették ezt a rendkívül nagyszabású alkotást, mikor és ki ellen? Fogas kérdés.

A térkép és a nép „Római sánc“-nak tudja, mert általában minden régi építményt, amelynek eredete ismeretlen, római eredetűnek tartanak. Ezt az árkot és töltést is a török hódoltság után erretetődő német és vallon zsoldosok ne-

vezték el rómainak és az elnevezés meg is maradt.

A 17. században a török háborúk idején Marsigli gróf, kora egyik legnagyobb polihisztorja és legérdekesebb egyénisége könyvet írt a magyar Dunáról; 6 gyönyörű kötetben, szebbnél-szebb térképekben és metszetekben örökítette meg a Dunamedence magyar részét. Az ő idejében még ezek a sáncok is jó állapotban voltak, le is írta és le is rajzolta őket.

Már ő — Marsigli — rámutatott arra, hogy ennek az építménynek a rómaiakhoz semmi köze nem volt és az sem valószínű, hogy avar eredetű lenne.

Valóban, a római írók igen részletesen leírták a birodalom védelmére épült limes-eket, de ezekről sehol sem tesznek említést. Nem is lett volna értelme itt erődtítményeket említeni, mert semmiféle geopolitikai, vagy hadászati kényszerűség nem kívánta.

Pannonia határa a Duna volt, az átkelőhelyeknél voltak ugyan hídfők a jobbparton is, de a limesen túl, a Duna-Tisza közén csak a *divida et impera* elve tartotta féken a pusztai, lovas pásztornépeket. Ilyen körülmények között tehát semmi értelme nem lett volna ennek az építménynek.

A „*Limes Dacicus*“-t keresni benne is hiábavaló dolog, mert, ha a Tisza átkelőhelyeit akarták védeni, akkor a hídfőket máshogyan kellett volna kialakítani. Ilyen átkelőhelyek különben is fent, Óbécse körül voltak.

Egy, a múlt század hatvanas éveiből származó térkép ezen a sáncvonalon kívül egy másikat, sokkal nagyobbbat is feltüntet Bácskában. Ez a vonal Apatinban a Duna partjáról indult ki és Hód-ság érintésével a Ferenc-esatorna vonalával párhuzamosan haladva Temerin alatt csatlakozott a Duna-Tisza szögletet lezáró védővonallhoz. Ennek a nagyszerű építménynek azonban ma már alig lehet nyomát találni, a földművelés eltüntette.

Ez a Duna-Tisza között húzódó vé-

delmi vonal is csak azt bizonyítja, hogy a rómaiakhoz semmi köze nem volt, mert nehéz elképzelni, hogyan akarták volna Pannoniát védeni vele?

Igen merész feltevés: Dácia és Pannonia között levő korridorszerű létesítmény volna? A római írók ilyesmiről nem tudnak.

Mínthogy írásos emlékek nincsenek és a történelemtudomány sem talál semmi biztos támaszpontot, megpróbáljuk egy egészen magas geopolitikai, hadászati és erődtéstani szempontból szemügyre venni a kétségtől igen nagy, mondhatni évszázados politikai célkitűzéssel létesített építményt.

Az árokrendszer szerkezete olyan, hogy az elsősorban lovasátadás ellen véd, mert lovasrohamot ezen építmény védői ellen vezetni még ma is kockázatos vállalkozás lenne. Lóról kellene szállni, márpedig az ókori lovaskatona harcértékét elveszítette, amint leszállt a lováról. (Még az első világháború előtt sem képezték ki gyalogharca a huszárokat, szuronyuk sem volt.)

Ilyen jellegű építmények, sáncok és földvárak másutt is található Magyarországon. Így a Tisza jobbpartján, a meredek lejtő szélén, mint Alpár, Csongrád, Pusztaszer, amely eredetileg Szer volt, de elpusztulva a Pusztaszer nevet kapta.

Az avargyűrűk is földvárak voltak. Gyűrű az avar nyelvben geur volt, ami azonos a magyar Győr-rel. Valóban sok avar eredetű helység nevét őrzi a Győr név. Győrén kívül Borsosgyőr, Díósgyőr, Szolgagyőr stb. Egyéb földvárak emlékeit a földvár végzetű nevek őrzik, mint Duna-, Balaton-, Bácsföldvár.

A délbácskai művekhez hasonló nagyvonalú erődtételek vannak északon, ahol Váctól kelet felé vezetett egy nagy árokrendszer a Zagyva, Tarna folyók völgyeit keresztezve Ároktóig a Tisza partjára, sőt vele párhuzamosan egy második védelmi vonal is húzódott Dunakeszi-Fót-Gödöllő irányában, szintén a Tiszáig, majd délfelé lehajolva Arad, Temesvár irányában.

Ezek a nagyszerű védőművek az Alföld konszolidált népeit zárták el a hegyvidékek nehezen ellenőrizhető népeitől. Hogy azután milyen nép építette és mikor, ezt nehezen lehetne eldönteni. Mindenesetre nagyon régi korban történhetett ez, mert másként kellene valami nyomának lenni a krónikákban.

Egyéb adatok híján, a Vaskapu közelében dolgozó munkások elbeszéléséből is ki lehet hámozni valamit, ami érdekes módon az északi védelmi vonalakban történt ásatásokkal egész jól meg egyezik.

Pár évvel ezelőtt ugyanis Vaskapuhoz közel — az Újvidék-bácsföldvári vonulatnál — őskori tömegsírt találtak földmunka közben. Erős, egészséges, magastermetű férfiak csontvázait, mellettük bronz dárda és nyilhegyeket, kardmaradványokat. Ezek a leletek rövid úton elkallódtak, de a csontokat kegyelettel megint eltemették a száraz homokba.

A nemzetközi műút mellett még látni kerek dombokat, amelyek minden kétséget kizáróan őskori temetkezőhelyek, mint a kurgánok, kunhalmok.

Ezeket az építményeket a nép, mint-hogy eredetüket nem tudhatta, Csörszáróknak, Rabsonné útjának nevezte el. Magyar kutatók sokáig bronzkori öntözőműveknek tekintették őket, amely feltevését az is támogatta, hogy a Csörszárók egyik elágazásánál ősi vízosztózilip maradványait találták meg.

Minthogy az árokrendszer dombokra is felmegy, erődítmény jellege kétségtelen, de ez egyáltalán nem zárja ki, hogy vízvezetésre, öntözésre is használták, hiszen vízesárok elárasztásához is szükség van elosztó zilipre. Komárom várának árka is ilyenekkel lehetett elárasztani még ezelőtt 40 évvel is.

Kétségtelen tehát, hogy a délbácskai sáncok egy hatalmas, őskori védőműnek a részei. Az Újvidék-Bácsföldvár között húzódó vonal pedig talán a Titeli fennsík mentsvárát védte. A magas, folyóktól körülvevő, vadvízes világban meghúzódó ármentes terület jó mentsvár lehetett

akkor, amikor „minden kötél szakadt” a Duna-Tisza közén. Talán azért is maradt ez meg jobban, mert ezt építették a legerősebbre.

Ha most, ezen a gyönyörű őszi alkonyaton egy kissé szabadjára engedjük képzeletünket és a geopolitika magas álláspontjáról tűnődünk el országok és népek sorsán, kísérteties összefüggések kezdenek felderengeni bennünk.

Fent északon, az ismeretlen történelmi távlatokból ittmaradt Csörszárókkal pontosan párhuzamosan húzódtott a volt Csehszlovák állam erődítményvonulata. Kiserődők sorozata próbálta feltartóztatni az igazság erejét, illetve a hegyvidékek állama az Alföld népei ellen építkezett, hogy erkölcsi erejének hiányát betonfalakkal pótolja. Erdély felé a Carol-vonal nagy bunkerei ugyancsak párhuzamosan futnak az őskori védőművel; a Jugoszláv állam szétrombolt kiserődői is az alföldi harcra termelt néptől igyekezett védeni a hegyvidékekből leereszkedett népek államtákolmányát. Az Alföldre nyíló völgyek nyílásaiban viszont középső- és újkori várak romjai sorakoznak, a török idők legendás ostromait juttatva eszünkbe.

Ahogy a tekintet innét a sáncmű sarokpillérétől messze-messze távlatokat ölel fel, úgy a képzelet is évezredek fog át pillanatok alatt, rejtett összefüggések, csodás törvényszerűségek világosodnak meg, a föld és az ember együttélésének, egymásrahatásának, egymásrautaltságának csodás harmóniája.

Hol, merre keresse az ember a biztos nyomokat? Ha lent, Mezopotámiában lenne ugyanez az építmény, világ-híres múzeumok ásatnák fel árkaikat, kutatnák ki sírjaikat. Mert ilyenek is vannak. Kerek dombok emelkednek ki az asztalapszerű mezőből, őskori temetkezőhelyek, kunhalmok, kurgánok, gyakran nagy tömegsírokat takarnak. Gigászi lovasrohamok emlékei: kelet és nyugat, észak és dél, az alföldek lovon száguldozó pásztornépe és a lankák földművelője ütközött itt meg; elfelejtett, de annál elkeseredettebb csaták emlékei rej-

lőznek az alkonyatban vörösödő felhők országútja alatt. Régészek és történészek, mérnökök és geopolitikusok munkájára vár a vidék, hogy világot vessenek a magyar medence őskori multjára.

A Duna völgye sok népet elnyelt már, a népek bölcsője és népek temetője volt a Duna-Tisza köze, de felszívódtak, eltűntek, szétszóródtak aszerint, hogy erősek, vagy gyengék voltak. Vagy ki tudná megmondani, milyen sorsok alakultak itt a végtelen síkságon? Milyen is a magyar fajta? Szőkék és barnák, alacsonyok és magasak, szélesvállúak és keskenyek vannak közöttünk, ki tudná megmondani az ittélő néptörzseknek hány vércseppje van bennünk. Különös hangsúllyal köszönt ránk a Bukovinából idetelepített székely és barátságosan köszönt szebb jövőt a feketeszemű szerb levante. Nagy kohó ez a vidék, amelyben feloldódnak az ellentétek, ha erőskezű, államalkotó nép vigyáz a rendre a Kárpátok-övezte Duna-medencében.

A Fruska Gora vonulata gyorsan tá-

voldolni látszik az alkonyatban. Őszi köd száll a síkságra, messziről, mintha a Dunáról gőzfelhők szállnának fel, Újvidék tornyai elsüllyednek a párás messzeségben, alig vesszük észre, hogy este van. A különös, titkokat rejtő tájat nézve elfelejti az ember, hogy háború van és hogy a látóhatár peremén Pétervárad falai alatt már egy másik ország és egy idegen világ kezdődik: a Balkán.

Amint a gépkocsi megindul visszafelé, némán, titokzatosan húzódik vissza a régi töltés. Lovas megy végig a töltésen, akinek alakja lassan elvész, a földtöltéssel együtt északkelet felé, ahol a Tiszát sejtjük.

Hova lettek a mű építői, hova tűntek, hova sodorta őket a népvándorlások forgószele? Ki tudná megmondani? Vagy nem mentek el? Itt vannak? Közöttünk élnek?

Porfelhő emelkedik az ősi táj és a gépkocsi közé. eltűnt a titkot rejtő építmény, mint egy ifjúkor: álom. Búcsút intünk. A viszontlátásra.

Horváth Árpád.

HŐS!

*Ki nem bujik és nem szökik
s helytáll, amikor üldözik!*

*Ki nem szüköli mint az eb
a földézett szellemet!*

*Ostor, ököl arcába csap
s csak áll! Nézzétek, ő a nagy!*

*Arcán köpettel foly a vér!
Ő, ő a férfi, a kemény!*

*S meghal, nézzétek, védtelen,
megfeszült testtel egy hegyen!*

*

*Óh kor, óh kor, óh átkozott,
emberek, vakok, állatok:*

*keresztet láttam az egen!
(S most szuriátok ki a szemem!)*

Csordás Nagy Dezső

Mint a levelek...

Irta; Laczkó Márta

Asszony halad az úton. Széles vállú, erős csipőjű asszony. Piros kartonszoknyája hullámzik járás közben, meztelen talpa mély nyomot vés az út porába. Kezében magasra púpozott, fonott kosár, karján ruhaféle. Egyenletes, nyugodt léptekkel halad az úton.

Az akácserje árnyékában, a sárgára aszott fűvön, félkönyökre ereszkedve fekszik az ember. Fekszik és nézi a közeledő asszonyt. Az asszony nem látja a árnyékban meghúzódót, s jön gyanútlanul, magabiztos léptekkel. Hogy az akácbokor közelébe ér, a férfi hirtelen rászól. Az asszony megtorpan. Leteszi a kosarat és körülnéz. Keresi, honnan jött a hang, de senkit nem lát. A férfi most kinyújtja kezét és félretolja a bokor egyik ágát. Újra rászól.

Az asszony most észreveszi, s egy kutató pillantással felissza a férfi képét. Ismeretlen, soha nem látott arc. Szőke, csapzott haja behull homlokába, álla borostás, szeme alvástól bedagadt. De a borostás áll körül valami gondtalan, gyermekes mosoly világít és ez megszüpíti az elhanyagolt, gondozatlan arcot, a kopott ruhát.

— Szóltál? — kérdi az asszony.

A férfi rábólint.

— Néztelek az úton. Ugyancsak szaporán szeded a lépteidet. Sietsz, úgy látom.

Az asszony megvonja a vállát.

— Nem sietek, — mondja és ránéz a kosárra. — Nehéz, lehúzza az ember karját.

— Kerteknek mész? — kérdezi az ember.

Az asszony csak kisvártatva felel.

— Oda.

— Este lesz, mire beérsz.

— Este. Aztán senki se vár.

A férfi lép egy maréknyi levelet az akácserjéről. Elszórja maga előtt. De nem néz a földre, az asszonyt nézi. S a

mosoly még szélesebb lesz az ajkán.

— Ha amarra jönnél — int állával az ellenkező irányba, — elvinnélek kocsin.

— Kocsin? Van is magának kocsija, — legyint az asszony és kinyújtja kezét a kosár után.

A férfi arcán még szélesebb a mosoly.

— Hitetlen vagy, — mondja. — Hát nem látod ott a lovakat. Ott, annál a fanál. S az ott meg a kocsi.

Az asszony kiegyenesedik újból és néz a jelzett irányba. Egyetlen tekintettel magába rögzíti a kocsiház körül mozgó életet. Látja a porban elnyúló kutyát, a kocsiház ajtaja körül bogarászó gyerekeket, a testes asszony sürgölődését a szabadban rakott tűz körül.

— Cirkuszos vagy? — kérdi, s bár tekintete mit sem vesz érdeklődéséből, hangjában kis lenézés csendül meg.

A férfi csak a fejét rázza. S a mosoly olyan gondtalan, olyan gyermekies azon a borostás, gondozatlan arcon.

— Hát az nem cirkusz? — int az asszony a kocsiház felé.

— Nem.

— Komédia?

— Az sem. Körhinta.

— Hinta? Aztán a tied?

— Enyém. A lovak is, a ház is, a hinta is.

— És az a feleséged.

Az ember arcáról lefoszlik a mosoly. S a mosolytalan arc most rideg, szinte ellenséges.

— Nincs feleségem.

— Nincs?

— Nincs.

— De a gyermekek csak a tied? Vagy azok sem?

— Nem. Sem az asszony, sem a gyerekek.

Nem mond többet, az asszony is hallgat. A beszéd megszakadt, nincs folytatása. Az út meg beláthatatlan távolsá-

gával hívogat, indulásra készítet. Az asszony újra a kosár után nyúl.

— Hát, — mondja — én megyek. Isten áldjon.

De bizonytalan a hangja, s bizonytalan a mozdulata is. Mintha várná, hogy marasztalják. Hogy egy-két felelőtlen szóval pihenésre nógassák. Nem a beszédért, nem a férfiért, csak mert, hosszú az út nehéz a kosár, s jól esik eltolni a nekifohászok pillanatát.

A férfi érti az asszony bizonytalanságát. Feláll és meztelen lábát beledugja a bokor mellett heverő cipőjébe. Odalép az asszony mellé az útra. Magas, izmos, arányos testű ember. Barnára sült karján dagadozik az erő, széles válla majd szétveti az inget. Közelebb lép és nézi az asszonyt.

Nem szép és nem is egészen fiatal nő. Közelebb van a harminchoz, mint a húszhoz. Arca széles, orra lapított, s a szalmaszínű szemöldök alatt meghúzódó szem apró, vizenyős. De a semmitmondó arc, öntudatos, gömbölyű nyaka, széles válla, ringó járása meleg asszonyiságot sugároz. Állja a férfi tekintetét és magabiztos nézéssel tekint vissza rá. S akkor újra mosoly fut a férfi széles ajkára. A szeme meg hirtelen kutató lesz, figyelmes.

— Azt mondtad, senki se vár rád? Hát akkor minek mész?

— Valahol csak kell, hogy legyen az ember. Eddig városban voltam, most falun leszek.

— És aztán minek mész Kertesre? Roknhoz? Vagy dolgozni?

— Mindig dolgozik az ember. Akinek meg senkije sincs, az kettő helyett is.

— És neked nincs.

Az asszony felvonja vállát.

— Most nincs. De aki keres, az talál magának. Eddig volt. Meghalt.

— Férjed?

— Az. Beteges volt, már vagy öt esztendeje se élő, se halott. Én meg csak dolgoztam rá. Kettőnkre. Hogy meg eltemettem vagy két esztendeig az adóságra. Most letelt. Kifizettem mindent,

nem tartozom senkinek. Most hát hazamegyek.

Elhallgatott, aztán újra megszólalt.

— Aztán lehet, hogy ma megyek, egy hét múlva meg jönnek már vissza. Mert hogy az ilyen már ritkán leli helyét. S aztán az özvegyasszonynak sehol sincs kletje.

— Nálam ellehelhetél.

Az asszony elmosolyodott.

— Veszekedésnek, mi? Vagy hogy kitűrjam azt ott, — bökött a kocsiház felé.

— Mondom, hogy nincs nekem ahhoz annyi közöm se, mint hozzád. Nem asszonyom az nekem se hitre, se amúgy.

— Akkor meg mit kocsizik veled?

— Sok ember kell a hintához, egy egyedül el nem láthatja. Felállítani, díszíteni, műszikálni. Mert muzsika is van, verkli. Szép nagy, aztán olyan a hangja, mint az orgonának. És hát azt hajtani kell. Legtöbbször a gyerekek hajtják a verklit is, a hintát is. Hétszer hajtják, aztán egyszer fordulnak. De nem akad mindig gyerek. S forgatni meg nem könnyű, kivált ha megtelik a hinta. Hát arra kell valaki, hogy azt csinálja. Mert mi csak a pénzt szedjük. Te meg én.

— No, — nevet az asszony, — már engem is beleszámít.

— Miért ne. Mert hidd el, jó élet ez a miénk. Munka csak annyi, hogy felállítjuk a hintát, kicifrázzuk zászlókkal, csillogó gyöngyökkel kivarrt terítőkkal, aztán várjuk, hogy jöjjenek és adják a pénzt. Ha jól megy minden, akkor gyerekek hajtják a hintát is, a verklit is, mi meg csak a pénzt vasaljuk be.

— És pont asszony kell magának, hogy a pénzt szedje.

— Ember asszony nélkül semmi, levegő. Ezért mondom én, hogy ne menj te Kertesnek. Gyere velem, aztán úgy élhetsz, akár az urak. Dolgoztál eleget, most pihenj egyszer. Mert itt nincs munka. Kis ebéd, mosás, csak ami két emberre kell. Azontúl semmi.

Az asszony megrázta a fejét.

— Nem magamról beszéltem én. Hanem hogy a felállításhoz meg a verkli-

jéhez, a pénz összeszedéséhez pont asszony kell? Férfiember nem is jó arra?

Az ember csak tovább beszél, mintha nem is hallaná a kérdést.

— A kocsiház az enyém. Szép ház, sokat érő. Két lakás van benne, két családnak való férőhely. Elöl van a nagyobbik szoba meg a tűzhely is mellette, hátul a kisebbik. Azt ők lakják. Elöl meg nekünk a helyünk. Van asztal is benne meg fekvőhely akár háromnak is. Aztán meg minden, ami csak kell. Pokrócz, edény, összecukukható szék, meg miegymás. Elesodálkognál, ha látnád.

Az asszonyt úgy látszik, csak a másik család érdekli, mert megint azokra viszi a szót.

— És azok hányan vannak?

— Egy férfi, mert ő segít a felállításban, cipelésben. Meg a bakra is ül, ha éppen úgy adódik. Aztán az asszony, akit ott látsz, meg két gyerek. Négyen vannak, aztán mégis a kisebbik részt lakják. Nekünk meg a nagyobb jutna.

— És ők főznek rád?

— Nem. Inkább magam. Tavasz óta csak magam.

Célzatosság van a szóban, de az asszony nem kap utána. Nem kérdi, azelőtt miért volt másképen. Hiszen mind egy. Meghalt az asszony vagy elment, egyforma csak az. Magára maradt a férfi, egyedül főzi ebédjét, vacsoráját. S ha csak meg nem szánják, maga moshatja még a rongyait is. Azért volna most jó az elment helyébe egy új. Egy új asszony. Ennek a szóke, gondtalan mosolyú férfinek. Aki főzön, mosson rá, egy hélig, kettőig vagy akár esztendőkön át. Ameddig meg nem unja. S akkor amilyen váratlanul jött, olyan váratlanul menjen is tovább.

De a gondolat nem formálódik ki az agyában, csak a tudat alatt él, mintegy az értelem mögött bujkál. Az út pedig ott kígyózik előtte hosszán, egyenes nyárfasoraival a messzeségbe futva. Mi várja az út végén, ki tudja azt. Hogy jobb lesz-e visszatérni, mint messze futni az egykori otthontól, az ismerős arctól. De mindegy. A nyárfasorok sor-

falat állnak az úton, s ha elindult, már csak kell, hogy a végére is járjon.

— Hát megyek, — mondja az asszony. — Isten áldjon.

És csakugyan elindul. Kezében ott a tömött kosár, karját egyenesre húzza s megy az úton. Az ember egy lépést tesz feléje. Ajkán ott lebeg a szó, valami hívás, marasztalás féle, de elharapja, s a „maradj még, mit sietsz“ helyett Isten áldjont köszön ő is.

S az asszony megy. Vörös szoknyája meglebben, meztelen talpa mély nyomost vés az út porába. Hogy jókora távolságra ér, visszafordul. Kosarát leteszi a földre és jobbkarjával visszaint. A férfi karja is fellendül egy intésre. Aztán megfordul. Megint ott áll az akáccserje mellett. Végighúzza kezét az egyik levél száron, s a kis halványzöld akáclevelek lesodródznak a száracskáról. Teli lesz velük a marka. A férfi nézi a leveleket, s elkomorodik az arca. Már nincs rajta a gyemekes, vidám mosoly.

— Jobb így — mondja. — Ki tudja miféle.

És a másik asszonyra gondol, a fekete, gömbölyű asszonyra, aki nemrég még itt motozott körülötte, s akinek nevetése olyan volt, mintha nem is asszony nevetne, hanem valami madár. Ősz óta volt a felesége. És jobban maga mellé kívánta, mint minden más asszonynépét a világnak. S mégis itt hagyta. Kivel ment el, kinek a kedvéért, ma sem tudja. Soha nem panaszkodott, soha senkivel még csak beszélni se látta. Aztán egy nap szó, búcsú, köszönés nélkül továbbállott. Pedig a felesége volt.

— Ez legalább intett! — gondolja és újra kedve volna utánamenni, visszahívni. Hadd éljen itt mellette, beszéljen vele, meg nevensen, kacagjon, mert akkor talán lemosná róla azt a keserűséget, amit a másik hagyott maga után.

Visszafordult az asszony után. Nézi a továbblépnő piros szoknyát, az asszony mindjobban távolodó, megkicsinyülő alakját.

S az akácleveleket lassan leszórja a földre.

Az író és az ember

Társaságban és különösen nagyobb társaságban rendszerint úgy érzem magamat, mint a vízbemerülő test, amelyre a felhajtó erő nyomása hat. Elvesztem ter mészetes nehékedésem egy jelentékeny részét, helyesebben nem bírom tartani és lebegek, a legkisebb külső nyomásra kibírónak egyensúlyi helyzetemből. Azok, akik körülöttem helyetfoglalnak, szemelláthatólag hozzá vannak szokva ehhez a nyomáshoz és igyekeznek ellensúlyozni azt, sőt, erőtvenni ráta. fölébekeredni, én azonban, mint a rossz uszó, szájalmasan gebickélek, gyakran a víz alá is merülök és fuldoklom, tehetetlenül támolygok ide-oda. Kimondhatatlanul gyengén állok a lábamon, nem ismerem magamra. Voltaképpen az idegrendszerem nem bírja ezt a drasztikus nyomást, mely az emberek társaságában és mindenütt, ahol valamely alkalomból többen verődnek össze, az atmoszférát terheli. Ritkán történik meg, hogy emberek közé megyek, el vagyok szokva, vadulva tölök s én, aki irás közben annyira elememben érzem magamat, mint a madár a levegőben vagy a hal a vízben, most egyszerre azon kapom magamat, hogy félszeggé, nehézkessé válok és minden pitvipalkóban, aki e számomra idegen közegben otthonosan mozog, egy-egy félistent tisztetek s hódolat-tól és megilletődöttségtől csöpögve tömjénezem körül, a lábai elé terítve magamat szényegül, jobb belátásom és meggyőződéseim ellenére is.

Nem emlékszem, hogy valaha is olyan társaságban lettem volna, amelyben ne magamat éreztem volna a legjelentéktelenebbnek s ne azzal az érzéssel kapkodtam volna fűhöz-fához, mint aki halálos veszedelemben forog, minden pillanatban a víz alá merülhet s élete tisztára a feleje kinyújtott segítő kezek időndulatától függ. Ezt a súlytalanságot és tehetetlenséget a társaság ösztönszerűleg megérzi rajtam, a bizonytalán, zavart fellépésemen, félszeg kezdeményezéseimen, kapkodó, bocsánatért esdeklő közbeszólásaimon és rendszerint elég hitvány is ahhoz, hogy visszaéljen kiszolgáltattott helyzetemen, erkölcsi tőkét kovácsolion belőle és a maga fölényét fitogtassa, rajtam gyakorolja. Ha ilyenkor valakinek a rovására szórakozni akarnak, rendszerint engem szemelnek ki élcelődéseik céltáb-

lájául, mint legsúlytalanabb és legjelentéktelenebb figurát, akivel mindent szabad és mindent lehet, mert hiszen nem tudja meg védeni magát. Itt bosszulia meg magát rajtam az, hogy annyira egyoldalú és természetellenes módon, a világtól elzárkózva éltem mindig, körülbelül pontosan azóta, amióta a gyermekkorból kiláboltam. Csak gyermekkoromban éltem társadalmi életet. Homályosan emlékszem még, hogy ez a gyermektársadalom milyen volt, mi-féle elemekből tevődött össze. Emlékszem gyerekkori pajtásaim lengőre, szenvedhetetlen természetére, erőszakos jellemére, dicsekvő, kérkedő hajlamaira, tekintetnélküliségére, alacsonyrendű gondolkodására, erkölcsi hitványságára és jellemtelenségére és gyanítom, hogy azok a felnőttek, akik között néhanapján megfordulok, végső következésben még ma is ezek kel a vásott, rosszindulatu és neveletlen utcagyerekekkel azonosak, amelyen a felnöttségük, a férfiaságuk mindössze vékony máz, némi bajusz és beidegzett nagyképu fontoskodás, amellyel a tulajdonképpeni lényegét elleplezik. Én azonban e gyerektársadalom felnötté való átvédülésében közvetlenül nem vettem részt s ha felnöttet látok, ma is azzal az áhitatos tisztelettel, rajongással és csodálattal tekintek fel rá, mint gyerekkoromban. Ezt a lélektan nyelvén beidegzési zavar-nak nevezik, amelyhez oймódomon jutottam hozzá, hogy életem legváltóságosabb korszakában, a pubertás idején ösztönös hajlamaimat követve megszakítottam minden természetes kapcsolatot a külvilággal és magamba zárkózva, köngvek között, rendkívüli és tiszteletreméltó szeilemek társaságában éltem le életem legnagyobb részét, nyakig merülve a lelki önfertőzés gyönyöreibe és a valóságos világról ugyszólván tudomást sem véve.

Ez az egyoldalú és természetellenes életmód váltotta ki azután belőlem azokat a beidegzési zavarokat, amelyek társaságban esetről-esetre erőt vesznek rajtam, mert ösztönös várakozásom az, hogy az emberek a felnöttségük által hozzám hasonló iöldöntuli lényekké változtak, továbbá olyanokká, amilyeneknek gyermekkoromban tiszteltem őket, csodálva tekintélyüket, méltóságukat, rangiukat, tiszteletreméltó korukat, bajuszukat, férfias határozottságukat, holott hát a valóság az,

hogy ettől még nagyon is közönségesek maradtak, vásott, tiszteletlen és neveztelen utcagyerekek, könyörtelen és erőszakos, feggyai és körömmel marakodó, kiméletlenül könyöklő stréberek, amolyan mint a érték- és tartalom nélküli figurák. Ez az eszményítés bosszulja meg magát rajtam akkor, amikor én a tisztelettől és hódolattól lélekben hétrétgörnyedve közeledem hozzájuk, míg ők lépten-nyomon a legközönségesebb módon önmagukra cáfolnak. Bármily tudatossá vált is azonban ez a felismerés bennem, a beidegzettségem képtelen vagyok tultenni magamat és továbbra is ösztönszerűleg a felnőtteknek kijáró köteles tisztelettel közeledem minden méltóságában felülválikodott hatókör felé, miáltal lélekben én magam gyermekké válok, aki nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy mint egyenrangú fél lépjen fel és valakit visszategezzen vagy a rajta esett sérelmet megtorolja. Az az ember vagyok, aki mindent zsebrevág és mindenhez jóképet vág, jobb meggyőződése ellenére is, miközben belül pokoli módon keletemlennül, leköpködve és összetaposva érzem magamat, mint akit kutyakorbáccsai nyilvánosan megfenyítettek, s utána még hosszú órákon keresztül lelkileg összetört vagyok és sirni üvöltöni, törni-zuzni tudnék.

Ilyenkor nem értem magamat. Nem értem, miért tűröm ezt, miért nem állok keményen a sarkamra és ütök vissza. Nem értem a gyámoltalanságomat, az élehetlenségemet. Nem értem, mivel szolgáltattam okot arra, hogy a társaság ösztönszerűleg egyértelemmel engem választ ki élcelődése céltáblájaként, bennem véli felfedezni azt a jámbor és ütődött figurát, akinek a rovására következmények terhe nélkül röhögni lehet, minél jobban szenved, pirul, kínlódik és közei áll ahhoz, hogy sirva akadjon, annál inkább; aki a leggyűnyűbb szerepet sem utasíthatja vissza, mert hiszen kegyelemre ki van szolgáltatva nekik, azt tehetnek vele, amit akarnak. Gyakran úgy érzem, hogy csak egy szót kellene szólnom, egyetlenegyét, hogy a körülöttem levők erkölcsileg kivégezve, egész nagyképi, hitvány mivoltukban leleplezve és lehetetlenné téve holtan forduljanak le a székről, de nincs erőm megtenni. Fölöttük állok, de mégis kénytelen vagyok alárendelni magamat nekik s esetről-esetre mélyen megalázkodni előlük, mert nincs elég önzés bennem, az önzésnek abból a közönséges és hitvány

fajtájából, mely a legtöbb emberben a lelket tartja, s amelynek hiányában a legkiválóbb is teljesen védtelen és kiszolgáltatott. Képtelen vagyok valakit annyira megvetni, hogy még mindig ne azonosítanám magamat vele a legmesszebbmődon módon, egy leköpködött Krisztus végtelen szánakozásával és részvételével. Sajnálom megfosztani a szerepétől, rangjától, méltóságától, amelyért végtére egy életen át harcolt és leleplezni egész hitvány senkiházi mivoltában. Belenyugszom a különös szereposztásba, amelyben nekem a Dummer Augustz szerepe jutott, feláldozom magamat és jobb meggyőződésem ellenére, merőben rosszulfelfogott részvétből, könyörtelenül, irgalomból nem élek a hatalmammal, amellyel egy kézlegyintéssel elsöpörhetném őket a föld színéről, hagyom őket csufot üzni belőlem, még mosolygok is hozzá, amennyire megkínzott lelkiállapotom engedi, igyekszem nem-kiélelni a helyzetet, nvitvahagyom számukra a visszavonulás utiát fedezem őket abban reménykedve, hogy talán mégis meggondolják magukat, ráeszmélnek, hogy milyen hitvány, megvetnivaló módon viselkednek és nem kévnyszeritenek arra, hogy ezt én éreztessen velük oly eszközökkel, amelyekkel, ha csak elkerülhető, nem szeretnék élni. A szerepem kötelez arra, hogy így viselkedjem, amelyet már kezdettől fogva nem siettem a fellépéssel és viselkedéssel elhárítani, visszautasítani s magamnak egy olyat arrogálni, amelyet ők is respektálnának; a szerep kötelez, amelyet hagytam magamra erőszakolni, elmulasztva tiltakozni ellene, sértődött arccal kikérni magamnak minden tiszteletlenséget, mire pedig kezdem terhesnek, helyel-közel tarthatatlannak és türehetlenné érezni, már késő, azonosultam a szerepemmel és botrány törne ki, ha megtagadnám, ellenkezésbe jutnék vele s mint egyenrangú fél lépnek fel és torolnám meg a rajtam esett sérelmet, mert ezt mindenki olybá venné, mint amikor a gyermek visszafelel a felnőtteknek, vagy a szolga a feljebbvalójának. Érzem a szerep szorítását, azt, hogy tehetetlen rabja vagyok, nem tudok kibujni belőle, mintha bőrömmé vált volna és egyre mélyebbre süllyedek benne. Ez az oka annak, hogy ösztönszerűleg kerülök minden szerepvállalást az emberek között, mert eddig még soha hozzám móltó szerepet nem

kaptam, mindig önmagam megtagadása, elárulása és mélyseges megalázása. megcsufolása árán kellett szerepeimet a magamévá tennem, hozzájuk jóképet vágnom, tünnöm, hogy az emberek éppen velem szemben érezzék hallatlanul fölényben magukat s épüljenek mulatságos együgyűségemen, azon az együgyűségemen, amelyek ők mint szerepet kényszerítettek rám s tapasztalva, hogy nincs lelkierőm, erkölcsi bátorságom visszautasítani, elfogadható formában tiltakozni el-lene, siettek igazolva látni s abból erkölcsi tőkét kovácsolni arra, hogy a fejemenőjienek és az arcombaköpijenek. Ez az oka annak, hogy, mint a rossz uszó, aki a vízben sehogyan sem érzi magát elemében, én is kerülöm az embereket s ha olykor megfordulok is köztük, utána hallatlanul megkönnyebbülve mászom fel ismét magányom és egyedülvalóságom partjára, visszanyerve eredeti nehézkedésemet s élve tovább ahogyan lehet, mert másképp nem lehet.

*

Ha rabszolgák harcolnak a szabadsá-gért, lelkesedésükben és odaadásukban rendszerint annyi a szolgálai tulbuzgóság, hogy a szabadságból újabb szolgaság s az eszméből rabbilincs lesz. Ahogyan tapasztalhatjuk, nem olyan egyszerű az emberiséget megváltani, valamедdig az nem eléggé érett erre a megváltásra. Az emberiség minden megváltó tant a maga szolgálai képére formál át és a legeszményibb rendet sem tudja elképzelni egy hatalmas és parancsnokló zsarnok fennhatósága vagy legalább az eszme fennhatósága nélkül, mely idővel mint sulyos iga, mint zsarnokság nő bele a husába, úgy-hogy végül attól is rendszerint ismét meg kell váltani. Bizonyára nem az eszmék, hanem maga az emberiség az oka annak, hogy minden világmegváltó eszme egyben kárhózatává is válik s a legnagyobb feladat őt időnként ezektől a világmegváltó eszméktől megváltani.

*

Igen: nagy ember vagy, a nagyság és rendkívüliség valóságos kincsesbányája és sajnálod ezt a kincset nem-kiaknázni. Pedig talán nem is vitted olyan sokra, mint amilyen kevésre mások vitték s a fény, a ragyogás csak azért kápráztat el a rénd-

kivüli csoda érzéki csalódásával, mert körülötted minden oly vígasztalanul sötét és kietlen. Egy gonosz varázslat megszállottja vagy, a csodák megigézett ámokfutója, önnön nagyságod és rendkívüliséged délibábjának nyomorod áldozata, a fény, a ragyogás elbűvölt szerelmese. Nem törvényed a nagyság, hanem átkod és végzeted: büntetés, szenvedés, kénköves gyehenna, melynek emésztő lángjában eset-ről-esetre önmagad fölé magasztosulsz. Nem vagy azonos önmagaddal. Egy önmagad fölötti azonosság örületének tehetetlen rabja vagy, az a rögeszméd, hogy csak önmagad fölött, önmagadat felülmulva valósulhatsz meg. Önmagad fölött élsz, mert érzékeny kedélyed nem bírja el az alsóbb szférák nyomását. Önnön emberi gyarlóságot állapotát s hogy ne zuhanj vissza a földre, a sárba, a halandóságba, szilárd talaj hiányában az űrben lebegsz, lelki szárnyaid állandó munkájával, akaratod végső görcsös megfeszítésével tartod fenn magadat a magasságban, amely immár lételemeddé vált.

Igy élsz, ég és föld között lebegve, kétség és megdicsőülés örvényei között hanykolódva, pillanatonként megüdvözülve és elkárhozva, örök emésztő tűzben és gyötrelemben. Egy életlen keresztül azt csinálod, hogy önmagadra cáfolsz, bebizonyítod az ellenkezőjét annak, ami benned mint lappangó kétség, mint nyomasztó büntudat és rossz lelkiismeret él. Nem vállalod az azonosságot gyarló emberi mivoltoddal, minden nap, minden órában és minden pillanatban megfelebbezed az ítéletet, mely e földi életre kárhóztat. Irsz. Elvonatkoztatod magadat e földi létől s egy világfölötti révület büvöletébe merülve hajszolod az elérhetetlen és megfoghatatlan csodát, önmagadat. Kétség és megbizonyosodás üdvössége és kárhózata közt vergődve, gyötördve és szenvedve alkotsz, örök szorongás űz, hajszol, sanyargatod magadat, az idegedet, az agyvelődöt, telítve vagy tulfeszített izgalommal, egy hazárd szenvedély emésztő gyötrelmeivel, kielégítetlen és kielégíthetetlen ingerekkel, szüntelen űz, hajszol egy láthatatlan korbács, életednek nincs egy nyugodt, megállapodott pillanata, lihegve futsz álmaid délibába után és miközben ezt teszed, beidegzési zavaraid, életed megemészttetlen és megemészthetetlen ellentmondásai megrekednek benned, visszahatnak szervezeted

életműködésére, mely egyre lázasabban, fék és rendszer nélkül zakatol, mirigyeid elsorvadnak vagy kórosan megduzzadva tengenek túl benned, emésztve életerődet, mint a magasra felszított tűz, amelynek poklában szenvedsz, agyadban a hajszálerék a végsőkig fokozott izgalomban patnátság feszülnek, míg egy napon megsza-

kad benned valahol egy gyenge fonál, amelyen az életed függött s te az íróasztalra borulva s egy végső megkönnyebülésben utolsót sóhajtva teszed le a pontot a Nagy Mű végére, amellyel végrevalahára elkészültél, magad sem hitted volna.

Kisbéri János.

Számadás

Amikor a Kalangya második életének két esztendejére visszanezünk, lehetetlen meg nem emlékezni arról a hőskorról, amikor ez a folyóirat és a köréje csoportosult kis írói tábor a kisebbségi magyarság szabadságharcában küzdött. Mert a Kalangya célja sohasem volt csupán az, hogy az önfényeiben tündöklő irodalmat ápolja, ez a folyóirat és minden munkása a magyar nemzet szolgálatában állott. A délvidéki magyar író a nemzeti kultúra követe volt ezen a tájon. Amikor Szenteleky Kornél szellemi életünket szervezni kezdte, nem kizárólag a tehetségre támaszkodott. Lelkes, művelt magyarokat keresett, meri tudta, hogy a babilóni árvaságában élő magyar népet nem mozdíthatja meg egyikét — bármily kitűnő — írói megnyilatkozás: ehhez egy mozgalom szükséges. S e szervezés eredménye lett a Kalangya és a délvidéki írók közössége.

A déli országrész visszatérése után célunk megváltozott, de szerepünk nem. A délvidéki író nem lehetett letéteményese egy új, független szellemnek, alkotásaiban is szerényigényű maradt, s szerepe inkább közvetítő jellegű volt: megmutatni a magyar kultúra egy-egy változatát, élesíteni azt a tüzet, amelynek melegét elfogták a határok.

A két esztendővel ezelőtt megindult új Kalangya ismét a közvetítő szerepét vállalta. De most már nem északról, hanem innen északra és az ország minden

részébe visz üzenetet. Most azt kell megmutatni, hogy mi a Délvidék; a húsz esztendei elszakítottág mit alakított ki benne. Irodalmi, népi, szellemi, tudományos, művészeti, gazdasági és nemzetiségi téren egyaránt. A Kalangya ma sem lehet csak szépirodalmi folyóirat. Ma azonban már nagyobb igénnyel nyúljon a tollhoz, aki itt írni szándékozik. Akaratlanul is vállalnunk kell a versenyt az egyetemes magyar irodalom művelőivel, különben nem lehet hitele mondanivalónknak. Különben belefulladt minden a dilettantizmus posványába.

Amikor a kisebbségi mult mérlegét elkészítettük, körülbelül így vázoltuk fel a jövő feladatait. Hogy mindebből mit sikerült e két esztendő alatt megvalósítani, arról próbálunk számot adni az alábbiakban.

*

A délvidéki irodalom lábora a visszatérés után erősen megfogyatkozott. A Bánátban ottmaradt két kitűnő elbeszélőnk: Kristály István és Böresök Erzsébet, Horvátországból nem kapunk nírt a szép reményekre jogosító Kramarits Ernáról, s több igen számottevő délvidéki író félre szolgált a hivatása. E néhány író helyébe azonban csakhamar újak jöttek. Hódsághy Béla a visszatért szülőföldet ajándékozta meg mélyről fakadó, férfias lírájával, Csuka Zoltán pedig a megkezdett munkát folytathatta régi lelkesedésével. A Délvidék tárgyi ar-

culatának megrajzolása szélesebb teret kívánt, s így a szépirók mellett helyet kaptak a közirók is: Tóth Kálmán, a népélet lelkes kutatója, s az ügybuzgó Lévy Endre, aki Csuka János mellett a nemzetiségi kérdés legjobb ismerője. Új tehetségek és új ígéretek jelentkeztek, akik közül elsősorban az ideszármazott Csordás Nagy Dezső, a kitűnő költő nevét kell feljegyeznünk. Aztán a muraközi Bodóhegyi Lajost említsük meg, a bajai Mérei Sándort, akik ígéretesen induló költői a Kalangyának; Muhi Jánost az élesszemű szociográfust, de feljegyezhetnénk csaknem ugyanennyi íróit, akik megbecsült új munkásai folyóiratunknak.

Ezekkel az új írőkkel nemcsak egy folyóirat együttesét tudtuk megalakítani, hanem egy zárt és sajátos magatartásához ragaszkodó írói közösséget is táborba szállíthattunk. A sokféle ágazó feladatok megoldásához most már avatott kezek nyúlhattak.

Ha átlapozzuk a Kalangya két utolsó évfolyamát, akkor büszkén állapíthatjuk meg, hogy a Délvidéknek csaknem minden fontosabb kulturális, gazdasági és tudományos kérdésével foglalkoztunk. A szépirodalom mellett képzőművészeti életünket is számon tartottuk. Legerősebb tárgyköre a Kalangya íróinak azonban mégis a nemzetiségi kérdés volt. Ennek magyarázata kétségtávolú kisebbségi sorsunkban keresendő: a délvidéki embernek ez a kérdés áll legközelebb a szívéhez. S bizonyos elégtétellel mondhatjuk, hogy a nemzetiségi kérdést tárgyaló számtalan tanulmány között egyetlen egyet sem találtunk, amely ne a megértés és a kölcsönös megbecsülés útját építette volna. Nincsen a Kalangya két évfolyamában egyetlen mondat, amely bármely velünk élő népre sértő lehetne.

Kiss Lajos, — akinek nagyjelentőségű zenei munkásságát ismertetni még feladataink közé tartozik — a Kalangya lapjain számolt be a bácskai népdalok jelenvalóságáról. S amiről ugyanígy nem tudtunk, Banó István fedezte fel számunkra: a bácskai népmeséket.

De folyóiratunknak csaknem minden

számában van egy délvidéki vonatkozású néprajzi, numizmatikai, vagy régészeti tanulmány. Még a délmagyarországi címerekről is talál az olvasó alapos és kimerítő tanulmányt.

Ez a száraz beszámoló a Kalangya munkásságának két esztendejéről. A délvidéki írók tettvégya azonban nem tudott mindig megmaradni folyóiratunk keretein belül. Két nagyjelentőségű eseménye volt a délvidéki magyar irodalomnak a visszatérés óta. Az egyik a Szenteleky Társaság megalakulása, ahol mintegy otthonra találtak e vidék szellemi életének művelői, a másik pedig a palicsi írói értekezlet, amelyen sorskérdéseinket vitatták meg.

A Szenteleky Társaság irodalmi esteket rendezett Erdélyben, Szegeden és a Délvidék több városában, kiadta Szenteleky Kornél leveleit és egy igen érdekes történelmi regényt, a kiváló elbeszélőnek, Majtényi Mihálynak művét. A Szenteleky Társaság a délvidéki írőknek előlegezte a szellemi lovagga ütést olyanoknak is talán, akik írásaik értékével erre nem szolgáltak rá, de akik magatartásukkal méltán megérdemelték ezt a szerény elismerést. Hogy mi lesz ebből a társaságból azt az írók fogják megmutatni és az idő.

A palicsi találkozó az írók zártkörű ankéntjeként indult. Aki sokat várt tőle, annak csalódnia kellett. A problémák nem tisztázódtak, de annyi eredménye mégis volt az értekezletnek, hogy kifejeztesse és ébrentartotta egy időre a problémák megoldási vágyát. Jelentőségét talán csakugyan a nagy sajtó-visszhang mutatta meg, amelyből idéznünk kell, mint a legjózanabb és legtárgyilagosabb bírálatot, a dunántúli Sorsunk című folyóirat néhány sorát:

„A palicsfürdői táborozás még az új feladatok keresését, az elvek bizonytalanságát és a gyakorlati nehézségekkel való küzdelmet mutatta. Még túlsok nyílt, vagy rejtett seb fáj az írőkban, még sok az energia-emésztő személyi súrlódás. De ahol a pillanatnyi csüggedés mellett annyi igaz tehetség, hit és jószándék él az írőkban, mint a Délvidéken, ott az alkotás

folytonossága nem szakadhat meg. Az író ugyanis alkotásokkal felel legméltóbban mindenfajta elvi problémára.”

*

A délvidéki magyar irodalom és folyóiratának a Kalangyának ez két esztendei története. E folyóirat nélkül dél-

vidéki irodalomról nem beszélhetnénk; ami itt szellemi téren történt, az körötte történt, s amikor most mérleget készítünk az elmúlt két esztendőről, akkor a jövő krónikásának kívántunk csupán adatokkal szolgálni.

Herceg János.

Téka

Székelyföldi számadás

Székelyföld minden bizonnyal jóval kevesebbet hallott mindeddig a délvidéki magyar irodalomról, mint fordítva. Mégis — ma már tuzlás nélkül megállapíthatjuk — tárt szívekkel várta a Délvidék magyar íróit, a Szenteleky Társaság tagjait, akik elsősorban utaztak a székely városokba, hogy munkáikból egy-egy szemelvényt bemutatassanak a székely közönségnek. Hogy sikerünk volt, nem is mi állapítjuk meg, hanem a Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredán és Sepsiszentgyörgyön újból és újból felhangzó tapsok, no meg a székelyföldi sajtó. Ez a sajtó — ahogy ma mondani szokás — mindenütt nagyon jó volt — illetve Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön is, mert ebben a két városban jelenik meg napilap. Az egyik a Székely Szó, a másik a Székely Nép. Az egyik Székelyföld északi, a másik a déli részén jelenik meg. Ma'đ olyan távolságra egymástól, mint Újvidék Budapesttől.

*

Marosvásárhelyt büszkén nevezik a székely fővárosnak. A két Bolyai városa; emlékeik és hagyományaik egyik alaptónusát adják meg a marosmenti magyar fővárosnak. Ez a város mindig szintiszta magyar volt s magyar jellegét, magyar szellemét is mindig megőrizte. Statutumai is magyar szellemben és magyar nyelven készültek s gondosan ügyeltek arra, hogy

idegen meg ne telepedhessék. A Teleki-Téka városa. És még egy. Molter Károly városa. A Bácskából indult magyar tanár itt nőtt íróvá, itt írta meg a »bolond kisváros« feledhetetlen figuráit, önéletrajzi

Nagy Imre: *Deletés*. (Olaiifestmény)

regényét a Tibold Mártont s legújabb színpadi művét, az Örökmozgót. Több mint három évtizede él ebben a városban s ma

már az esze is úgy vált, mint a széke-lyeké, szavának ize és borsa is székely. És valami mégis visszahuzza a Ferencsatorna partjához. Nemcsak a szülőföldje, hanem ennek a tájnak különös sorsa, az egymásra utalt népeket örök törvénnyel egybezáró magyar égbolt. Ez az, amit Erdélyben sem lehet elfelejteni, az elismerés és sikerek csúcspontján sem. Ezért szeret ma is bennünket Molter Károly s ezért éreztük az első órában odahaza magunkat a Bolyai-házban, Molter Károly vendégszerető otthonában.

*

A bevezetőt Molter mondotta s a visszhangot rá Draskóczy Ede nemes pátoszu stílusa adta. A két beszéd kiegészítette egymást. A délvidéki magyar irodalom két évtizedéről és jelenéről e sorok írója adott képet. Dudás Kálmán a verseiből szavalt. Cziráky Imre, Matényi Mihály novelláikból olvastak Garay Béla külön sikert jelentett a számunkra; a délvidéki költők, Kosztolányi Dezső, Fekete Lajos, Berényi János, Bencz Boldizsár. Létmányi Czákó Tibor versei az ő plasztikus, nemes előadásában találtak utat az erdélyi közönség szívéhez. Kiss Lajos népi dalgyűjtéséből Bükkös v Gyuláné adott elő öt kis művet s a népdalokat pompásan megértő előadását kitűnően egészítette ki dr. Láni Oszkár alkalmazkodó zongorakiséréte.

Marosvásárhelyen az első estet Csiky László orgonaművész nagyszerű játéka vezette be. Pikéthy: Rögtönzések a Himnusz dallamára c. művét adta elő és a kulturpalota nagyterme megtelt az áhítat hangulatával. Utána már könnyű volt az írónak a szívekhez szólni.

*

A székelyföldi ut sikeréért persze elsősorban a kultuszminisztériumnak tartozik köszönettel a délvidéki magyar író-társadalom. Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács szeretettel és megértéssel vette fel a műsortervebe az ország legfiatalabb íróegyesülését, a Szenteleky-Társaságot. Ez Szenteleky emlékének is volt elismerés és egyben a délvidéki írónak megszavazott bizalom. A délvidéki írók igyekeztek és ezt a bizalmat megiszolgálni

*

A mai Marosvásárhely egyik legnagyobb büszkesége a Közművelődés Háza. Az első világháború előtti években épít-

tette meg ezt a nagyszerű palotát Marosvásárhely kulturaszerező közönsége s a kulturház a román világban is a magyar művészet és magyar irodalom fellegvára volt. Nagytermében Erdély legnagyobb orgonája az ünnepi látvány, híres Tükörrtermében Nagy Sándor színes üvegablakai árasztják a magyar múlt és a székely mesevilág levegőjét. És itt tartják a képzőművészeti kiállításokat; a képtárat Bordy András, a nagyszerű székely festőművész vezeti.

A Közművelődés Házával szemben a város háza is az első világháború előtti hirtelen polgári fejlődés korszakát hirdeti. Megalkotásában — épp úgy mint a Közművelődés Házának létrejöttében — Bernády Györgynek, Marosvásárhely híres polgármesterének volt nagy szerepe. Belül Zsolnay-maólikában pompázik, az első világháború előtti szecesszió pazar és nyugtalan levegőjét érezzük.

A Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság majdnem hetven évvel ezelőtt alakult Marosvásárhelyen, életrehívója Tolnai Lajos volt, akinek nevét és szellemét ma oly sokat idézik az országban. Tolnai tudvalegőleg életének jórészét ebben a városban töltötte és a sötétlátásu, pesszimista regényíró társadalmi jellegű tömörüléssel is próbált hasznára válni az irodalomnak. Lapot is indított, az Erdélyi Figyelőt és ebben a lapban nem kisebb nevek szerepeltek, mint Arany János, Szász Károly, Lévy József. Több mint fél évszázaddal előzte meg Tolnai Lajos a mai tájirodalmi mozgalom híveit, de uttörő munkájának el kellett buknia a vidék közönyén. A hanyatlás hamar elkövetkezett s később csak időleges felvillanások jöttek utána. A kisebbségi sors aztán kiváltotta az uiabb ellenállást és egyben fejlődést, 1928-ban Kemény János báró került a Társaság élére s új főtítkára. Sényi László gondos művészeti vezetésével a Társaság kiemelkedett a hanyatlásból és vidéki csendből. Erdély legjobb íróit választották meg a Társaság tagjává és ez színvonalat, új életet jelentett. A felszabadulás a végvári vidék, a Székelyföld új sajátos irodalmi és közművelődési feladatait jelentette a Társaságnak és Sényi László, a művészi lelkű főtítkár hallatlan kitartással és lelkesedéssel igyekszik az egyre nagyobb feladatoknak megfelelni. A Székelyföldi Művészeti Év nemcsak erő-

próbája, de egyben új tettekre buzdítója is a Társaságnak. A Kemény Zsigmond Társaság most találta meg igazi önmagát.

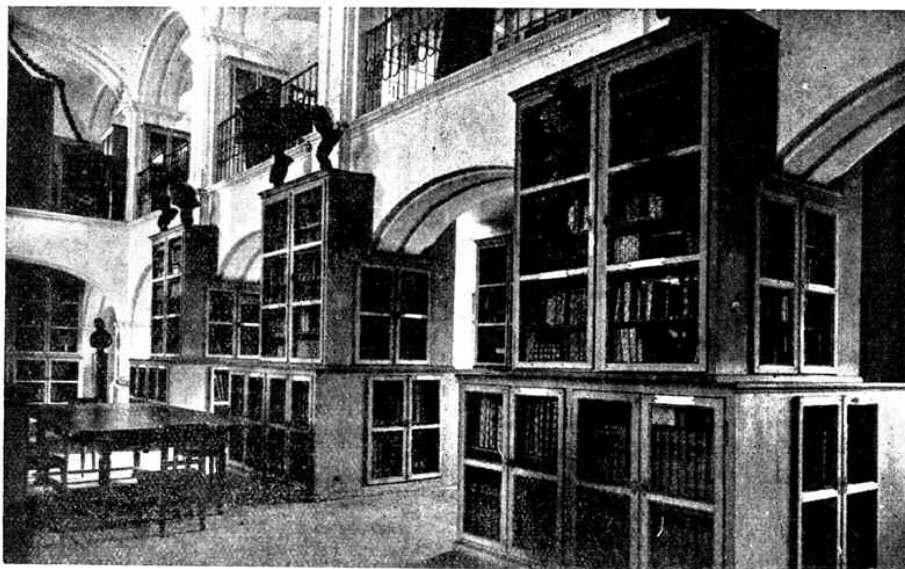
*

A Teleki-Téka. Gróf Teleki Sámuel kancellár hírneves könyvtára ma már fogalom s a későoszi borulatban elfogódottan lépünk át a felnyitott vasajtó küszöbén. Gróf Teleki Domokos, a Teleki-téka

gába, de az udvari szolgálatot még ekkor sem hagyhatta el. Szakadatlan munkában tölti életét és 1822-ben holttestét hozták Sáromberkére, ahol könyvtárától nem messze, hazai földben pihen.

*

A református kollégiumban van a Bolyai múzeum, Bolyai Farkas és Bolyai János életművének kincseivel és emlékeivel.

A marosvásárhelyi Teleki-téka (1799) (Fotó Weinstok-Helikon)

mostani ügyvezetője Budapestről jött le Marosvásárhelyre, hogy bemutassa a 19. század legjelentősebb főúri magyar könyvtárát, amely ma is abban az érintetlenségben áll előttünk, ahogyan hajdani nagy megálmodója életrehívta. A kancellár 1799-ben tette le a téka palotájának alapkövét s az építkezések befejezésétől 1822-ig gyűjtötte az értékesebbnél értékesebb páratlan becsű könyvvállományát. Hatvan-ezer kötetből áll a könyvtár, közöttük 240 hungarika. Kazinczy Ferenc 1816-ban járt itten s Utazásaiban a legnagyobb csodálattal emlékezik meg a nagyszerű könyvtárról. Maga gróf Teleki Sámuel, az alapító egyszer sem láthatta könyvtárát, amelyről pedig egész életén át álmódzott. Már nyolcvan éves volt, amikor még mindig csak áhított ott arra, hogy majdan ide vonulhasson el, kedvenc könyvei társasá-

Kovács Benedek, a kollégium tudós igazgatója kalauzol végig a termeken s minden szavából a két nagy magyar tudós és zseni mélységes megértése csendül. A két Bolyai, apa és fiu nagyszerű élete bontakozik ki előttünk a holt anyagból, ott állunk szemtől-szemben a lassan feketébe hajló barna koponyával, amely hajdan az élet legmélyebb megértésének világosságáig jutott, visszafojtott lélekzettel hallgatjuk a gyászbeszédet, melyet saját halálára írt meg s nézzük az egyszerű fakupát, melyben irodalmi műveit égette el, az irodalmi műveket, melyek »nem érték el a tökéletest«. Mert minden hamvadjon el, ami a tökéletest el nem éri, hirdeti a fakupa latin felirása és a fakupa belsejében most is ott van az elhamvadt művek maradáka. S nézzük a hatalmas szekrényben a hátramaradt kéziratokat, a Tenta-

ment, mellette János nagy alkotását, a Tentamen hirneves függelékét. Az élet és az elmulás örök küzdelme szorongatja szívünket és a furcsa sors; világhírű alkotni és a saát szűkebb hazában szinte ismeretlenül élni. Bolyai Farkas és János élete nyílik meg előttünk, a végtelen távolságok, a matematika költészete, az

A csiksomlói csodatévő Mária-szobor
(Andory Aladics Zoltán mérnök felvétele,
Csikszereda)

örök dolgok szférikus muzsikája. Egy pillanatra azt is elfeledjük, hol vagyunk. És lassan ébredünk, ereszkedünk vissza a valóságba. Künn a kanyargós utcán zuhog az eső. Marosvásárhely, 1943. Vajjon száz év előtt is épp így zuhogott? Ilyen sötét volt?

*

Nem, nem lehet felsorolni mindazt, ami itt nevezetes, hiszen ehhez kötetek kelle-

nének. Ahogy megismerjük Marosvásárhelyt a huszonnégy óra rövidejében, egyre jobban érezzük, hogy itt heteket kellene tölteni. És egyre jobban megértjük, miért volt itt mindig erős a magyar szellem, miért bontakozott ki itt a kisebbségi időkben a »Zord Idők«, miért szólalt meg itt Berde Mária, Molter Károly s mind-mind a többiek.

*

Aztán már benn is ülünk az autóbuszban és kapaszkodunk fel a dombokon. Udvarhely felé megyünk, ahol a református kollégium nagyszerű népművészeti gyűjteménye és könyvtára várakozik ránk. És Tompa László, az erdélyi kisebbségi sors egyik legnagyobb költőjének otthona. Ismét egy nap, reggeltől estig miénk ez a város. Habzsoljuk a látnivalókat s csak a végén vesszük észre, mennyi kincs van itt is, amit még nem láttunk. A népművészeti gyűjteményben Székelyföld népművészeti kincsei várnak ránk s emellett az udvarhelyi kollégium története. Haáz Rezső, a kollégium igazgatója vezet végig a gyűjteményen. 1912-ben, mint fiatal tanár, ő kezdte meg a nagy munkát, az udvarhelymegyei és székelyföldi népművészeti kincsek összegyűjtését s bizony az utolsó pillanatban kezdte. Ha csak egy évtizeddel később kezdi sok minden veszett volna kárba. A székely népi élet, a székely találékonyság ezer példája sorakozik az ősi kollégium boltives termeiben. A kopjafaktól kezdve egészen a legapróbb sőtartóig mindenütt nemcsak ennek a népnek ragyogó művészete, hanem szelleme is világít. Haáz Rezső szeretettel vezet végig a termeken s mintha a székely szellem gazdag őserdejében járnánk, érezzük a mai városi ember törpességét és — elmaradottságát mindazzal szemben, amit ez a szellem kitermelt magából. Azt is mondhatjuk, hogy a székely találékonyság és a székely elméesség muzeuma ez a gyűjtemény. Csak egyetlen felirást jegyzek fel itt a székely malmok elméשבnél elmésebb s költői felirásai közül:

»Életemben álltam, holtom után járok,
Akkor állatot, most embert is táplálok.«

*

Aztug a motor a Hargitán. Lenn Udvarhelyen még eső veri az ablakunkat, de egy óra múlva már hó szállingózik körülöt-

tünk. Mire a Tolvajos tetőre érünk, már hófehér, ragyogó téli világ fogad. Nyirő József navasi világa ez, nagyszerű sudár fenyők, messzi kinyíló völgyek. És akkor egyszerre megint Bácskával találkozom. Már közel járunk a Tolvajos tetőhöz.

együtt, persze). De hát Erdélyben vagyunk s itt jobban őrzik az önállóságot és a külön színeket. Ezt nemcsak Zsögöd bizonyítja, a falu, hanem az is, akiről Zsögöd híres, Nagy Imre, a Székelyföld egyik legkiválóbb festőművésze, Nagy Imre itt

Gyártás Jenő: Gábor Áron halála a hókösi csatában. A Székely Nemzeti Múzeum Gábor Áron emlék-kiállításáról (olaj) (Fotofilm, Kolozsvár.)

amikor egyszerre egy cégtábla ugrik elénk. Ez a felirata: Sztefanovics Lyubomir íakereskedése. Hogyan került ez a Lyubomir ide, Nyirő József hargitai világába, a jó Isten tudja. A sors utjai kiszámíthatatlanok.

*

Csikszeredáról gyalog megyek át Csik-somlyóra, a hírneves székely bucsujárhelyre. Az erdélyi barokk egyik, legnagyobb szabású alkotása a templom, felem az oltár fölött a híres csiksomlyói csodatevő Szűzanya szobra. A könyvtárban 18.-ik századbéli magyar nyelvű misztériumjátékokat őriznek a ferencesek. Most persze a híres bucsujárhely elhagyott, a tágas térségen fehéren ropeg a hó, a Kis-somlyó hegyről merengve néz le ránk a bucsujárhely kápolnája.

Zsögöd. Szintén itt van Csikszereda mellett, ha Bácskában lennének már rég Csikszeredához tartozna (Csiksomlyóval

él a nép között, maga is kiváló gazda, harminc hold földje van, fest és gazdálkodik (A kocsis meghallotta, kiről beszélgetünk s leszólt a bakról, hogy ilyen gazdát keresni kell, mint ez a Nagy Imre.) A művészt ott találjuk a műteremben, szőke falusi gerendák alatt, nagy mézesbődönökkel szemben. A másik oldalon pedig a kompozíciók, ugyanolyan természetességgel, mint a kályhán a mézesbődön és a karosszéken trónoló rádió. A képeken pedig a Székelyföld arcai, figurái. Művésze ugyanolyan magányos és önálló életet él, mint ő maga. Minden képén mozgás, cselekvés, feszülő drámai erő, még a portrékon is. Festőművészetben körülbelül az Nagy Imre, mint irodalomban Tamási Áron. A Székelyföld megtestesítője. Hitvallása, hogy a művésznek a nép között kell élnie, mint művésznek magányosan, mint embernek a közösségben és mégis mindenk felett. S az életről egy pillanatra sem szabad megfélemedezni. Nem is fe-

ledkezik meg, minden képén ott látjuk, természetesen és rengeteg kifejező erővel. S mikor kilépünk ugyanolyan természetességgel, mint az ecsetvonás, kiadja a rendelkezést, mennyit kell rakni a székere.

*

Sepsiszentgyörgy. Ez a város a Székely Nemzeti Múzeum városa. Herepei János igazgató vezet a múzeumban, halk, csendes szóval magyarázza a Gábor Áron-kiállítás, amely nemrég nyílt meg. Az egyik teremben a szoborpályázat pályaművei, a falon impozáns méreteivel Gyárfás Jenő: »Gábor Áron halála a kökői csatában« c. romantikus nagy festménye. Aztán a negyvennyolcas szabadságharc Gábor Áron-élmékei. A Múzeumot 1879-ben alapította Nagyajtay Cserey Jánosné, sz. Zathureczky Emilia és az akkor mintegy 9000 tárgyat tartalmazó gyűjteményét a székely vármegyékre hagyta. 1912-ben Kós Károly tervei szerint építették meg a múzeum jellegzetesen erdélyi stílusú épületét, amelyben Székelyföld történeti, néprajzi, természeti értékeit és jellegzetességeit gyűjtötték egybe. A múzeum a román uralom idején is gazdagodott, fejlődött, de új lendületet természetesen csak a felszabadulás után vett. Könyvtára azóta megközelítette az ötvenezres létszámot, több ritkaságot is őriznek benne. Levéltára, régiségtára mérhetetlen kincset rejtget.

A Székely Mikó kollégiumban gyülekezünk. Ismerkedünk a helyiekkel s egyben bucsuzunk a Székelyföldtől. Ahogy a sepsiszentgyörgyi vezető emberekkel beszél-

getünk, megint felmerül bennem egy érzés, ami egész uton végigkísért. Marosvásárhelytől Sepsiszentgyörgyig közéleti, társadalmi vezetőemberekkel, főispánokkal, polgármesterekkel ismerkedtünk meg s ezeknek a férfiaknak az egyéniségéből közvetlenség, szeretetreméltóság, az irodalmi és szellemi értékek iránti mélységes megbecsülés áradt, anélkül, hogy ez a közvetlenség tisztességük, méltóságuk csorbitásával járt volna. Ez is Székelyföld egyik hagyománya; nincs szükség a méltóság külső palástjának fitogtatására, mert itt a méltóság mögött nincs üresség. Ez is az ősök hagyománya: a Teleki Sámueleké, a Zathureczky Emiliaké, a Bolyaiaké, akik társadalmi különbség nélkül egyként tudták szolgálni nemzetüket. Bolyai fakupája jut eszembe, amelyben a mértéket meg nem ütött, hiu dolgok elhamvadtak. Itt a lelkekben is ilyen fakupákat találunk s ezekben a lelki hiúságok, mértéket meg nem ütő dolgok hamvadnak el. Itt a nagyság nem leereszkedik, hanem lehajol az alacsonyabban állóhoz, de csak azért, hogy fölemelje magához. A székelyudvarhelyi főispán nemes alakját látom, keresetlen mozdulatát, szeretettől sugárzó szemeit és a képet, ahogy a zuhogó esőben áll s megvárja, amíg az autóbusz elindul velünk a Hargita felé. Nem a mi érdemünkért, hanem azért a tisztességért, amit a nemzet örök irodalma vivott ki nekünk. És úgy érzem, mi is alázatosabban tudjuk Székelyföld után vállalni a szolgálatot. Óh, ha ezt minél többen megértenék nálunk, a Délvidéken is...

Csuka Zoltán.

Képzőművészet

A Délvidéki Szépmíves Céh műteremkiállítása

Hét festőt és egy szobrászt mozgatót meg mindössze ez a kiállítás, mely azonban mégis azt bizonyítja, hogy a Céh él, hat és tevékenykedik. A festők között egyetlen nyugtalanító »lázadó« sem fedeztünk fel, a fiatalabbak, sőt, a nők is egytől-egyig kivétel nélkül kiforrott és megállapodott alkotásaikkal szerepelnek elsősorban. Az az érés folyamat, mely a Céh tagjainak művészetét jellemzi, a már leszedett gyümölcs nemes konzerválódására emlékeztet bennünket, amelyből elpárolognak a felesleges nedvek és megnesemednek az eredetileg vad és élvezhetetlen ízek. A benyomás, amelyet ez a kiállítás a látogatóra gyakorol, inkább megnyugtató, mint megrázó. Eloszlat bennünk egy csomó lappangó kétséget s igazolja a Céh munkásságához fűzött várakozásainkat.

A kiállításon szereplők közül első helyen a *Baranyi Károlyról* kell megemlékeznünk, akinek fáradhatatlan és áldozatkész tevékenysége a kiállítást megszervezte és létrehozta. Baranyi Károly újabb alkotásai közül mindössze az ósziváci Országzászló-Emlékmű fényképfelvételeivel szerepel a kiállításon, amelyről azonban bátran megállapíthatjuk, hogy messze kimagaslik az utóbbi évek hasonló alkotásai közül. Alig hisszük, hogy ennél nemesebberetű és szerencsésebb kézzel megfogott, témájában, felfogásban és monumentalitásában maradandóbb értékű alkotással a Délvidéken találkozni alkalmunk lett volna.

Csávosi Sándor művészetéről a Kalangya októberi számában olvashattunk kimérintő tanulmányt s arról újabbat az itt kiállított néhány képe alapján sem mondhatunk. *Hagyik István* ezuttal is, mint mindig, az újvidéki művészkolónia legtevékenyebb és legtermékenyebb tagjának bizonyult. A megtalált és biztos kézzel tartott mondanivaló a legfőbb ösztönzője. Az ő képei azok, amelyek leginkább »mesteriek« anélkül, hogy egyetlen pillanatra is a mesterségszerűség benyomását keltenék. Hü önmagához anélkül, hogy önmagát ismételné. Minden képe figyelemreméltó és nagyfokú elmélyedő hajlandóságról tesz tanubizonyságot.

Pandur Lajos inkább hajlamos bizonyos problematikusságra, akinek művészetét bizonyos nyugtalanság és megállapodatlanság jellemzi. *Petrich Katalin* képei a harmonikus színek és vonalak erőneivel ékeskednek. Mindig tartalmas és megnyerő, az újvidéki festőgárda egyik legmegkapóbb és leghatásosabb értéke. *Ruzsicska Pál* erősen festői hatásokra

alapozott képei a maga utjait járó művészye gyvéniség kiteljesedett alkotásai.

Szervánszky Jenő, akinek képei Hagyik Istvánnal mellett egyébként a kiállítást dominálják, erősen hajlamos a színek és formák

Az ósziváci országzászló talapzata
Baranyi Károly szobrászművész alkotása.
(Színes kerámia)

belső átlénygítésére s ezt mindig a legbensőbb művészi sugallat ösztönzésének engedelmesskedve, illetve kézzel valósítja meg. Érzelke a színhatások iránt rendkívül felett. Minden képe eredeti meglátásról és állandó fejlődésről tanuskodik. *Veréb Ilonka* a kiállítás legnagyobb ható jelensége. Témái a derű, a harmónia és kiegyensúlyozottság sajátosan érdeklletes megnyilvánulásai. Rokonszenyes.

Összefoglalóul ismételten csak azt állapít-
hatjuk meg, hogy ez a kiállítás beszédes bi-
zonyítéka a Délvidék fejlett és folyton izmo-
sodó művészeti életének s ha jelentőségben
nem is emelkedik magasán a hétköznapiak e-
seményei fölé, megnyilatkozásában mégis a

magyar alkotó Géniusz egyik ünnepi állomá-
sát képviseli, s alkalmas arra, hogy ápolja és
ébrentartsa azt a szent tüzét, amelyek soha-
sem szabad kialudnia.

K. J.

Könyvek

Erdélyi József: Emlék.

Összegyűjtött versek Magyar Élet kiadása,
Budapest.

Erdélyi József költészete a világháboru
utáni izmusok anarchiája után a magyar iro-
dalom nagy megújulását jelentette: tiszta és
gyermeki hitből áradó költészet ez, arról a
tőről fakadt, amely tő egykor Petőfit és
Aranyt táplálta. Az élet egyénekben újul meg
s adja bennük régi önmagát — vissza azon-
ban soha nem tér. Ép így nem vissza
jelent Erdélyi költészete sem, hanem tovább-
haladást, bármennyire is igyekeztek ellenfe-
lei — főleg jelentkezők — azzal ledo-
rongolni, hogy Petőfihez pedig visszatérni
nem lehet. Erdélyi mingyárt jelentkezők
önmagát adta s legnagyobb értéke mindvégig
az a naivitása maradt, — amely harmatossá
és frissé teszi sorait, mint a tőről metszett
mezei virágot. Költői magatartása is pont-
osan ugyanaz mint az egykori magyar népi
költészet költőinek magatartása volt s tegyük
mingyárt hozzá — minden magyar költő ma-
gatartása. Mélységes szeretet népe, nemzete
iránt és mélyről, nagyon mélyről fakadó szoci-
ális érzés. Ma divatos jelzővel talán azt is
lehetne mondani, hogy »nemzeti szocialista«,
de ha jobban megvizsgáljuk verseit, akkor
ugyanazt a nemzeti és szocialista érzést ta-
láljuk meg a »baloldala« sorozott költőknél,
például Ady Endrénél, holott őt egyáltalán nem
szokták a »népi« irányhoz számítani. Mély-
ségesen szociális magatartása pedig a ma-
gyar nép, akisemmit, hamupipóke nép
örök magatartása, amelyet népmeséitől kezd-
ve balladán át egészen a kurucdalokig min-
denütt megtalálunk. Ha valaki a szabadság
dalmokát keresi Erdélyinél, pontosan úgy talál-
ja meg, mint minden nagy magyar költőnél,

legfeljebb egyben tér el a többtől — *kimon-
dottan* zsidóellenes állásfoglalásában. Erdélyi
jól ismeri a magyar lélek törvényeit s tudja,
hogy a szabadság iránti vágy a szabadság
eszmei Rákócziól kezdve Kossuthon át meny-
nyire benn élnek a magyar lélekben s nem is
szégyenli leírni a sorokat:

»Nem mulhat el a Bakonv.
nem a szabad ember. —
álmot nem üthet agyon
semmiféle fegyver«...

A Félének dal-ban így nyilatkozik meg-
mélységesen magyar és szocialista érzése:

»Tovább zengjen azért e dal,
ama dicső jövőbe,
midőn a földnek ara lesz
a föld szülötte népe.
biztassa a hazátlant,
ama végviadalra,
melynek utána földre száll
a mennyek uradalma!...

Ő, a bére család gyermeke egyetlen pil-
lanatra sem feledkezik meg arról, honnan in-
dult s egyetlen mozdulattal sem tagadja meg
a népet, honnan származott. De ez a nép nála
magyar nép s biztos szemmel ismeri fel a tri-
anoni sors nyomorúságát és azt, hogy néki
ehhez a *nemzethez* kell tartoznia, nemcsak a
néphez. De ugyanakkor nem tudja megtagad-
ni a velünk együtt élő népek jogait s ebben
is hűségesen követi nagy költő elődeinek örök
magyar magatartását. Mikor az oláh Petre
harmados sorsát éneklí, a vers végére nem
felejtí el odatenni, hogy Petre, a harmados
kapás új sorsában is maradt aki volt »a ki-
zsákmányolt, a kiszarolt.« Erdélyi nem alku-

szik se jobbra se balra. Szinte Petőfi lángoló arcát látjuk amidőn így énekel:

»mint eremben az élet vágya s csot-
[Iam megétt
a gondolat: felszabadítani
az elnyomott szegény embereket,
összegyűjteni egy szent hadseregbe
minden népet és szárazon-vízen,
harcolni, míg az egész földkerekség
egy akol és egy pásztor nem lesz»

Erről a bibliai egy akol egy pásztorról Petőfi is irt s lehetetlen a feledhetetlen sorokra nem gondolni: »Ha majd minden rabszolga nép jármát megunva sikra lép...« stb.

Erdélyi József lirája valóban a magyar néplélek mélyéből bukkant fel s az első világháború utáni időben a magyar líra nagy fellélekzését, megujulását és egyben megtisztulását is hozta magával. A Magyar Élet helyesen tette, hogy így egy kötetben is elénk tárta Erdélyi költészetét s ezzel is csak azt bizonyította, hogy a magyar néplélek arca örök és elmulthatatlanul fiatal s ez a néplélek költőiben ép oly tisztán tükröződik vissza ma mint száz év előtt vagy akár évszázadok mélyében. De legnagyobb értéke Erdélyinek talán az, hogy frissen csorduló, szépen muzsikáló versekben adott új életet a magyar népmeséknek; versekbe irt meséi az ősi magyar mesemondás tiszta és ragyogó ujjaszületését jelentik. Ezekben a versekben teljesedik ki Erdélyi József a költő, a szenvedélyes igazságkereső, a mélységesen magyar hős. Nem lehet feledni a Két koldus mélysegesen szociális érzését, a Ribizli kisasszony hajnalos üdeségét és tisztaságát. Az obsitos mély igazságát és mindmind a többi muzsikáló versben megírt édes-bus szép meséjét, S nem lehet feledni friss és naiv egyéni liráját, amely Erdélyi költészetének legjellemzőbb vonása. Az Emlék Erdélyi József szinte egész életművét tartalmazza: bármi is következzeik ezután, csak szélesebbé teheti Erdélyi költészetét, mélyebbé már aligha, mert a mi ebben a kötetben is benne van, az már a magyar költészet elvitathatatlan örök kincse.

Csuka Zoltán

A magyarság őstörténete.

Szerkesztette: *Ligeti Lajos*. Írták: Czeglédy Károly, Deér József, Gunda Béla, Gyóni Mátyás, Kniezsa István, Kossányi Béla, Halasi Kun Tibor, László Gyula, Ligeti Lajos, Nemeskürri János, Zsirai Miklós. Budapest, 1943. Kiadta: Kir. Magy. Pázmány Péter Tudomány Egyetem Bölcsészeti Karának Magyarságtudományi Intézete és a Franklin Társulat. 269 l.

»Régóta nem esett annyi szó a magyar őstörténetről, mint az utóbbi években.« — írja Ligeti Lajos a munka előszavában. Pedig az őstörténet a tudomány egyik legnehezebb ága, a kutatás munkája nagyon nehéz, csak a leg-

nagyobb óvatossággal, a tárgyhoz kötelezett komolysággal és illetődöttséggel szabad végezni. Mégis ezzel szemben fordított helyzetet találkozzunk. Tudományhoz nem értő, lelkes rajongók. »őstörténeti művekkel árasztják el a könyvpiacot«. A közönség pedig tájékozatlan; nem tudja mit higgyen. Így nem csoda, hogy az olcsó fércmunkák nyomán a legképtelenebb elméleteket fogadják el. A hivatalos szaktudomány nem nagyon igyekezett ezeket a téveszméket eloszlatni. Most azonban a Magyarságtudományi Intézet a legfőbb idejének tartotta, hogy ezen a tarthatatlan állapoton a tudomány talán kissé rideg, de megdönthetetlen tényeivel az igazságot hirdesse és »ebben a magyar magatartásunkat is érintő tudományos kérdésben hallassa a maga szavát.« »Régót vártunk már egy ilyen munkára.« — hallatszík többször is. A művelt nagyközönség nélkülözötte a komoly tudományos alapokon nyugvó tájékoztatást. A most megjelent munka azonban mindezt a mulasztást helyrehozza és pótolja.

A munka előszavában *Ligeti Lajos* összefoglalja a különböző tanulmányok eredményeit. A magyarság, — a tudomány becslése szerint már 3000 éves, — legalább is amióta önálló létét megkezdette. Ez idő alatt, — igazán Isten csodája, — nyelvi és etnikai folytonosságát *történellenül* megőrizte. E történelenség világosan kitetszik mindegyik tanulmányban.

A könyv munkatársai íróaszt az újabb tudósnemzedék tagjai, a tájékoztatás eszerint valóban komoly, megbízható s ezidőszert csakugyan az utolsó szót jelenti a kérdés feltárásában. A tanulmányok írói eredményeikben okosan tovább építették az előző tudósnemzedékek munkáját s a szerkesztő szavaival élve, csak akkor tértek el egyes részletekben a régi nézetektől, amikor ez mulhatatlanul szükségesnek látszott. A között eredmények különös értéke elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a szerzők mindenkor felhasználták az eddig figyelembe nem vett, újabban előkerült forrásokokat is és az abból levonható következtetéseket ezen a helyen találkozzunk legelső ízben.

Az eredmények ma a legutolsó szót jelentik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy e nagyfontosságú kérdésben nem történhetnének még további, újabb lépések, annak a lehetőségét sem zárja ki, hogy esetleg olyan döntően új eredmények következzenek be, melyek a jelen munkában összegezett felfogást lényegesen megváltoztathatják. Tudunk kell, hogy a magyarság őstörténetének kérdését nem szabad lezártnak tekinteni. Ezt különben a munka írói is elismerik. A munka becsületesen és lelkiismeretesen tárja fel a kérdés *ezidőszertit* tudományos lemérhető állását. Nyelve könnyen élvezhető. (nem tudós műnyelvben íródott), fejezetei áttekinthetőek. Lapjait nagy haszonnal forgathatja ugy az olvasó közönség, mint a szakember is.

Márkus Mihály

Hegedüs László:

Terveink és feladataink

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség kiadása — Ujvidék 1943.

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség fennállása óta működésével bizonyította, mennyire fontos munkát tud végezni nemcsak kisebbségi sorsban, hanem a felszabadult Délvidéken is. Az első világháború előtti időben a délvidéki magyarság bizonyítvánnyal nemcsak kisebb sorsban, hanem a felszabadult Délvidéken is. Az első világháború előtti időben a délvidéki magyarság bizonyítvánnyal nemcsak kisebb sorsban, hanem a felszabadult Délvidéken is. Az első világháború előtti időben a délvidéki magyarság bizonyítvánnyal nemcsak kisebb sorsban, hanem a felszabadult Délvidéken is.

Hegedüs László, a DMKSZ igazgatója most összeállította a Szövetség jövő évi programját és azt könyvalakban jelentették meg. Az előszót Kramer Gyula felsőházi tag, a Szövetség elnöke írta s rámutat arra, hogy az elvégzett feladatok mellett is még mindig nagy hiányok mutatkoznak és nagy feladatokat kell végrehajtani, hogy a délvidéki magyarság ügye egyenesbe kerüljön. Minden feladat előtt ma legfontosabb a nemzetvédelem és a Szövetség munkája is ezt a fontos feladatot tüzi ki központi elvül.

Hegedüs László a nagy tapasztalatokkal rendelkező szervező gondos körültekintéssel állította össze a kötetet; gondosságát és szaktudását már ismerjük »Munka a közélet« c. kötetéből, amely kitünő kézikönyv minden közösségi vezető részére. A mostani kötet a céltudatos munkaterv összegezése, amely a Szövetséghez tartozó minden egyesület és fiók, de ezenkívül minden magyar társadalmi vezető részére gyakorlati utmutatásokat tartalmaz. Bennünket itt elsősorban az érdekel, hogy a Szövetség az irodalommal és könyvekkel kapcsolatban a délvidéki magyar irodalomra és írókra is gondol. Szeretnénk, ha a délvidéki magyar könyvtárak ellátásánál első helyen a Kalangya és a délvidéki magyar írók művei állnának s minden bizonnyal ez a Szövetség célkitűzése is. A szindarabok előadásánál a kötet kiemeli, hogy a műkedvelők irodalmi értékű szindarabokat adjanak elő és ezt az utbaigazítást mi is valóban áldásos zsinórmértéknek tekintjük. Az irodalmi esték rendezésénél második szempontként sorolja fel a kötet a délvidéki magyar írók meghívását s mi ezt a szempontot is örömmel üdvözöljük (vagyunk olyan szerények, hogy nem kívánjuk az első sorban való szereplést) csak azt szeretnénk, hogy a fiókok és egyesületek ezt az elvet gyakorlatilag is végrehajtsák. Kiemeli a kötet a gondos együttműködés szükségességét a népművelési bizottságokkal s mi ezt is természetes követelménynek tartjuk. Különösen nagyfontosságú a DMKSZ szóránymunkájának terve, amely nagy gondosságra és mélyreható magyar lelkiismeretre vall.

Nagyon helyesnek tartjuk a kötetben annak leszögezését, hogy a DMKSZ tagjai első-

sorban ne anyagi előnyöket várjanak a Szövetségtől, hanem az erkölcsi és csak a magyar nemzeti szempontot szem előtt tartó és csupán kivételes anyagi támogatást. »A vállalásfelekezettek tagjai sem anyagi előnyökért csatlakoztak« Krisztusban sem azért hiszünk, mert ebből közvetlen anyagi előnyök származnak s magyarok sem ezért lehetünk. A magyar kultúra és szellemi javak mindenképp előtt állnak.

A nagyszerű, mindenre kiterjedő gyakorlati utmutatások összeállításáért csak elismerés illeti meg Hegedüs Lászlót és köszönet a kiadót, a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetséget.

Csuka Zoltán

Kozocsa Sándor dr.:

Magyar Könyvészet 1911-1920.

Budapest: Egyetemi nyomda 1939-1942. I-II. kötet.

Hatalmas kétkötetes munka hagyta el a sajtót. Szerzője Kozocsa Sándor dr. egyetemi magántanár a Nemzeti Múzeum Széchenyi Könyvtárának alkönyvtárnoka a kiváló bibliográfus. Nemcsak nagy hozzáértés kellett, hogy ezt a munkát összehozza hanem nagy türelmi és szorgalom. Kozocsa átvette elődeinek örökét amikor néhány esztendővel ezelőtt hozzáfogott és hamarosan nyomtatásban is kihozta a magyar könyvtérrelés 1911-1920. év közti eredményeit. A munka két vastag kötetben jelent meg, az első rész A-K betűs szerzők munkáit tartalmazza, a másik L-Z betűket. A munkának nincsen különös szakbeosztása hanem a szerzők betűrendjében van összeállítva, a szerző névküliet is megfelelő betűnél helyezte el. Az egyes címek a következő adatokat tartalmaznak: Szerző neve, a mű címe, megjelenési helye, kiadó, megjelenési éve és oldalszám. Több helyen megnevezi a műtípusát is. Például regény, novella, doktori értekezés, ha egy folyóiratban cikk alakjában jelent meg és arról különnyomat készült azt is kiemeli. Mellékletek, képek, előszó mind szerepelnek az adatok felsorolásánál. A töle megszokott alapossgággal végezte ezt a nagy munkát. Az első kötet 538 oldal, a második kötet pedig 558 oldal, így a két kötet együttevve meghaladja az ezer oldalt. Ezeket azért voltam bátor előrebocsátani, hogy láthassuk mily hatalmas munkát végzett Kozocsa Sándor. A munka kiadását a kultuskormányzat támogatta, hiszen ennek a fontossága meg is érdemli a legmesszebbmenő támogatást. A magyar szellemi termékek szerkesztése ez a munka. Ennek a megindítását Petrik Géza indította el és azóta ha sok vajudáson is ment

keresztül, de folytatólagosan mindig megjelent. Ma már valójában könnyebb ily nagyszabású nemzeti bibliográfiát megjelentetni, hiszen számos forrás van hozzá, időszakonként megjelenő kisebb bibliográfiai munkák, sőt rendszeresen megjelenő magyar bibliográfiák is jelennek meg. Ezzel reméljük, hogy hamarabb lehet majd kihozni ily átfogó nagy bibliográfiákat, melyek valójában tájékoztatnak bennünket a magyarság tiz év irodalmi munkásságáról. Magyar érdekes áttekinteni ezeket a címeiket, valóságos olvasmány mely ennek a tiz esztendőnek gondolatvilágát, politikai mentalitását tükrözi vissza. A szakemberek nagy érdeklődéssel forgatják hiszen nem is tudnak megfelelő tájékoztatást nyerni máshonnan csak Magyar könyvészet kötetéből. Jó lenne ha ez az óriás cimanyag szakokban is rendelkezésünkre állna és így egyes szakbibliográfiák megjelentetése is ezáltal könnyebb lenne, de ez csak Kozocsa munkája után következhetne. Most hogy előtűnik van már az újabb tiz esztendő anyaga, könnyű az anyagot szétosztani és szakok szerint rendezni. Az anyag megbízhatóságát az is garantálja, hogy a szakemberek kellő lelkiismerettel végezték el munkájukat és összehasonlították a Nemzeti Múzeum könyvtárába kötelepéldányként beérkező anyaggal. Ebben a nagy munkában segítségére volt Kozocsa professzornak Dr. Kemény György nemzeti muzeumi főkönyvtárnok.

Az anyag amelyik ebben a két hatalmas kötetben szerepel a magyar élet egyik legkritikusabb időpontjának sajtótermékeit öleli fel. Békés nyugodt légkörből átszap az első világháború túlfutott hangulatába. Háború, összeomlás, forradalom és az újjáépítés kezdete. Ennyi áramlat befolyásolta a tudósokat és az írókat szellemi termékeik megalkotásánál. A bevezetőben olvashatjuk, hogy csak a történelmi Magyarország területén készült nyomdatermékeket sorolták fel, a magyar szerzők bárhol megjelent fordított vagy akár magyar nyelven megjelent munkái nem szerepelnek az összeállításban. Az álneveket lehetőleg kinyomozta a bibliografus és így a rendes nevének betürendje szerint iktatta be a sorrendbe. Ebből a könyvészetből ismerhetjük meg azt is, hogy a nemzetiségek hazánkban mily szabadságot éltek hiszen a nemzetiségek nyelvén temérdek mű látott napvilágot. Szerb, horvát, rutén, szlovák, német, cseh, román nyelvű könyv és tanulmány nagyon sok található a bibliográfiában. A munka alapján pontosan megállapíthatjuk azt, is hogy valójában számszerűleg mennyi kisebbségi nyelvű munka jelent meg ezen tiz év alatt. A munkák irányja szerzőjük politikai pártállására való tekintettel, továbbá a könyvek szakszerinti statisztikai kimutatása is megállapítható egy kis munkával a bibliográfiából. Ha csak átlapozzuk akkor is megállapíthatjuk, hogy a szépirodalmi munkák és az iskolai értesítők

vezetnek. Nagyon sok tankönyv is jelent meg, de nem ritkák a politikai röpiratok sem. A helytörténeti monográfikus természetű munkák is szép számmal kerültek ki a sajtó alól. Nagy érdeklődéssel várjuk Kozocsa Sándor további gyűjtésének eredményeit is az 1921-1930 évek közt megjelent munkákról. Ez a nagy bibliográfia nemcsak büszkesége a magyar bibliográfiáknak, hanem bizonyítéka a magyar kultúra sokoldalúságának és gazdagságának is.

Kertész János dr.

A magyarság és a szlávok.

Szerkesztette: Szekfű Gyula. Írták: Di-véky Adorján, Fügedi Erik, Gogolák Lajos, Gunda Béla, Hadrovics László, Kniezsa István, Lukinich Imre, Thim József, Trócsányi Zoltán, Zsirai Miklós. Budapest. 1942. Kiadta a budapesti Kir. Magy. Pázmány Péter Tudomány-Egyetem Bölcsészeti Karának Magyarságtudományi Intézete és a Franklin Társulat. 278 l.

Az elfogulatlanságra törekvő magyarságtudomány — bár elsősorban célja és feladata a sok tekintetben elhanyagolt önismeretünk tudományos és népszerű terjesztése, — csak akkor végez tökéletes és teljes munkát, ha az előbb említett feladatok mellett figyelmét kiterjeszti a vele együttélő és szomszédos viszonylatban élő népek életére, multjára, a fennálló kapcsolatok vizsgálatára. Ez a gondolat vezethette minden bizonnyal a budapesti egyetem Magyarságtudományi Intézetének vezetőségét is, amikor a magyarság és szláv-ság egymáshoz való viszonyát, multját, — előbb vázlatos előadásokban, — majd pedig az elmondottakat könyvalakban is megjelentette. Hogy eme elhatározásban mennyi elismerésre méltó bölcsesség rejtelt, mondunk sem kell, — különösen azoknak, akik az elmúlt huszegy-néhány év alatt szlávnyelvű államkeretekben, kisebbségi sorsban éltek.

Letagadhatatlan igazság, — mondjuk együtt Szekfű Gyulával, — hogy a német és török népet kivéve egyik népcsoporttal sem volt a magyarságnak oly régi és állandó, mélyreható érintkezése, mint éppen a szláv-sággal. Viszont éppen ezekkel a szoros kapcsolatokkal fordított irányban van irodalmunknak és benne (valljuk meg őszintén.) tudományos irodalmunknak feltűnő szegénysége szláv vonatkozásokban és azok magyarázatában. Jogosan kérdezhetjük, hogy miért? Nagyon sok oka van; s ezek közül a legfőbb ok, hogy Magyarországon: »slavica non leguntur.« Sajnos de így van.

A Magyarságtudományi Intézetnek a szláv-szaváról írott kis munkája igen nagy nyeresége a magyar tudománynak. Tartalmáról a szerkesztővel csak annyit mondhatunk, hogy a bennfoglalt tanulmányok két csoportra oszlanak. Az egyik csoport a szláv-szavak általában írja le. Felrajzolja a szláv őshaza, ősműveltség, szótvándorlás kérdését, a szláv történet és műveltség egyes mozzanait. — A másik csoport a magyar-szláv érintkezések leírásával foglalkozik, különösen nyelvi, irodalmi, néprajzi téren. Szakirodalmunkban kezdeményezés az ilyen természetű munka. A szlávoknak a magyarságra, de méginkább a magyarságnak a szláv-szavára való hatását s ennek tényeit eddig nem ismertük. Voltak ugyan részlettanulmányok, amelyek dicséretes módon dolgoztak ki egy-egy területet, (itt most pl. Málch János érdemeit kell kiemelnünk,) de átfogó munka nem állt rendelkezésünkre. A Szekfü által szerkesztett könyv sem elégít ki behűnket, de örülünk, hogy a kérdésekkel ha csak érintőleg is, de foglalkozik.

Szükségünk van olyan tanulmány-sorozatra, olyan kutatógárdára, akik a szomszédos szláv népek mindennemű kérdéseiben teljesen tájékozódottak. Szükségünk van magyarnyelvű szláv szakirodalomra. Ezt követeli az a kulcs helyzet is, amellyel a Duna-mentén egyedül csak mi rendelkezünk. A tanulmányok íróiban olyan gárdával rendelkezünk akik látják a problémákat és az elvégzendő feladatokat. A magyarság és szláv-szav viszonyáról még sokkal többet lehetne mondani, tudnánk is mondani, különösen magyar szemüvegen keresztül. (Történetünk, néprajzi problémáink ezer megoldatlan kérdése a szláv források, szláv anyagközlések ismeretén oldható meg. Milyen keveset tudunk pl. a szláv népek őstörténetéről, ősműveltségéről. A tanulmányok olvasása közben nagyon szükségszerűnek látjuk pl. egy magyarnyelvű, magas színvonalú Hungaro-Slavica tanulmány-sorozat megindítását, amit azonban bilingvis kiadásban szivesen forgatnának a szomszédaink is. Ebben azután megkapná mindegyik tudomány a maga helyét. Szinte kiaknázhatatlan a magyar-szláv történeti kapcsolatokat, érintkezéseket sora.

Akár melyik tanulmányt nézzük, a hiányérzetünk, — amit a fentebbiekben említettünk, — mindenütt jelentkezik. Vegyük pl. Gunda Béla tanulmányát. A magyarság és a szláv-szav műveltségileg délen és északon szorosan egybefonódik. A műveltségformákban nincsen politikai és nyelvi határ. A kulturajavak feltartóztatlanok. A fiatal tudós kitűnő érzékel mutat rá a népszomszedságból eredő műveltségi jelenségekre. Igen kívánatos volna, ha ezeket a kérdéseket egy nagy összefüggő tanulmány keretében, (akár könyvalakban) is feldolgoznák. Bizonyos, hogy a magyarság és szláv-szav néprajzi vizsgálata közben még

számos eddig észre nem vett új dolog kerülne elő.

A munkát a legnagyobb örömmel üdvözöljük s csak egy óhajunk van, hogy a magyarság és szlávok tudományos problémáit a lefektetett elveknek megfelelően továbbra is napirenden lévőnek tartsuk. Foglalkoznunk kell vele, mert különben mások végzik el helyettünk, — de a mi kárunkra.

Márkus Mihály

Rideg Sándor: Indul a bakterház.

Regény. Mórincz Zsigmond könyvkiadóvállalat, 1943.

Regény, de érezhető rajta, hogy hőse az elbeszélés vadrózsabokrában jött a világra. Az író mintha néhány novellaötlete közé regény-fejezeteket töltött volna és így kerekítette regénnyé a bakterházba szegődött pajkos tehénpásztor suhanc-életének egy darabját. Elég ügyes munkát végzett, a fejezetek között csak itt-ott érezhető egy kis szakadék. A mese aprócseprőségek kitalálása. Ez érezhető, de azért az események folyamatos elmondásban perregnek. A regény bizonyára megtalálja azokat az olvasókat, akik az utolsó fejezet végére is elutnának. De sajátosságát és újszerűségét nem ad. Hőse novellák kabinet-figurája regénybe állítva. Emlékeztet a Kakuk Marcira és Abelre, de csak annyiban, hogy nyomukban indul el kalandos utra az élet országába. Emlényei a csinytevésék apróságaiból szövődnek s csak felszínesen tartkiják a mesét. Nem érezzük bennük a regényhős életének és lelkének virágzó és természetes színeit. Külső ecset munkája a tartkítás, igen sokszor egy-egy feleslegesnek látszó élmény elmondásával. Humorában néha a mesterkélttség ízét érezzük és nem egyszer az egészséges életnek kinált természetesség sem több a nélkülözhető közönségességnél. Nem egy kifejezés is erőltetetten népieskedő, írásmódjában is következetlen. Az *én* szájára adott történet elmondása elhíthetetlen szempontjából gondosabb egyszerűséget és gyermekdedséget kívánt volna, nem csak az események, hanem a mondatok és szavak fűzésében is. De tiszta és szép szakaszai is vannak a regénynek. Az író elbeszélő készsége, nyelve és ábrázoló ügyessége olyan ígéret, hogy hibáinak megismerése és tisztulása után remélhetjük tőle a teljes értékű írói alkotásokat.

Berényi János.

Herczeg Ferenc a délvidéki irodalmi élet örvendetes fellendüléséről

A Senteleky Kornél Irodalmi Társaság elnöksége Herczeg Ferenc nyolcvanadik születésnapja alkalmából a Társaság nevében külön levélben is köszöntötte tiszteleti elnökét a nagy magyar író. Ugyanakkor a délvidéki magyar írók köréből is számos üdvözlőlevéllel megleghangú választ intézett Prokopy Imréhez a Senteleky Társaság ügyvezető elnökéhez címezve és ebben a levélben a délvidéki magyar irodalmi élet most tapasztalható örvendetes fejlődéséről is megemlékezett. A levél, amely irodalomtörténeti dokumentumnak is számít a következőképpen hangzik:

»Méltóságos Elnök Uram!

Hálásan köszönöm a Senteleky Társaság Elnökségének és tagjainak a rokonszenv és jóakarát ama számos írás, melyet születésnapom alkalmával valóságos eldarsztani méltóztattak. Meg akarom állapítani, hogy amíg Erdélyben a Felvidéken, a Tiszántúlon és a Dunántúlon az irodalomnak a múltban is nemzetépítő szerepet tulajdonítottak, addig a Délvidéken meglehetősen alárendelt helyet foglalt el. Az idegen uralom korszaka azonban megváltoztatta a délvidéki magyarság gondolkodását és megérlette a szívekben azt a meggyőződést, hogy a magyarság ebben az országrészben csak a kultúra eszközeivel tarthatja meg azt a helyet, melyet az ősek egykor fegyverrel a kezükben elfoglaltak. Bizonyára ennek tulajdonítható a délvidéki irodalmi élet meglevő és örvendetes fellendülése, melynek egyik jellemző mozzanata a Senteleky Társaság alakulása. A magam részéről ezt igen bölcs, életrevaló és egészséges fejlődésnek tartom és szívből kívánom, hogy a Társaság viruljon és boldoguljon a magyar hazáért!

Budapest, 1943. október 12.

Mély tisztelettel és igaz szeretettel:

Herczeg Ferenc

A Kalangya hírei

A Kalangya ismét egy évfolyamot zár le ezzel a számmal; a tizenkettediket. Most, amikor ezt az évet lezárjuk, megelégedéssel pillantunk vissza az elmúlt esztendőre; a Kalangya megalapítása óta ez az esztendő volt a legnagyobb fellendülés időszak, a Kalangya példányszáma messze elhagyta a kétezres számot s hírneve az egész országban megnövekedett. A Kalangyát ma már mindenütt ismerik és mindenütt megbecsülik, nemcsak a Délvidéken, hanem olyan tájakon is, ahol akár egy év előtt még teljesen ismeretlen volt. A magyar irodalom legkiválóbb szakértői nyilakoztak a legteljesebb elismeréssel a folyóiratról.

Az elmúlt hónapban eredményesen folytattunk gyakorlati munkánkat is. Nagy

sikere volt a Senteleky Társaság székelőföldi körútjának (erről Csuka Zoltán cikkében számolunk be) s szeretetteljes fogadtatásra találtunk Szegeden is, ahol a Dugonics Társaság vendégeiként jelentek meg írónk s szereztek becsületet a délvidéki magyar irodalomnak. Draskóczy Ede, Berényi János, Herczeg János, Hódsághy Béla, Muhi János írásaikból olvastak fel, a betegsége miatt személy szerint távol maradt Szirmay Károly elbeszélése is nagy sikert aratott. Az irodalmi felolvasó ülést Sik Sándor, a neves papköltő és irodalomtörténész tanulmány-számba illő előadása vezette be. Csenői Magda, Pump Mária és Zalányi Sámuel pedig Bencz Boldizsár, Dudás Kálmán, Senteleky Kornél verseiből adtak elő nagy sikerrel. A Senteleky Társaság szegedi szereplésének egyébként további folyamánya lesz az az értekezet, amelyet a szegedi írók és a Senteleky Társaság tagjai a közös célok elérése érdekében a közeljövőben tartanak. A Délvidéki Szemle, élén Batiztalvy János felelős kiadóval és Koltay Kastner Jenő szerkesztővel sokat tett az együttműködés érdekében s ezért a legnagyobb elismerés illeti.

December 12-én Topolyán szerepel a Senteleky Társaság s az itteni első fénypontja Kiss Ferenc az országos nevé színművész fellépte lesz. Kiss Ferenc délvidéki költők verseiből fog előadni, az estet dr. Falcione Árpád orsz. képviselő, a Senteleky Társaság tiszteleti tagja nyitja meg s a műsoron Cziráky Imre, Herczeg János, Radványi R. Sándor és Maitényi Mihály szerepelnek írásaikkal. A topolyai Iparosda-lárad énekszámokat fog előadni.

A Senteleky Társaság Ujvidéken december 16-án este 7 órakor tartja meg első felolvasó ülést a Kereskedők Otthonának nagytermében. A felolvasó ülést Kramer Gyula felsőházi tag, a Senteleky Társaság elnöke nyitja meg, ezuttal Blazsek Ferenc, Hegedűs László, vitéz Arva Dezső tartják székfoglalóikat. Csuka Zoltán és Fekete Lajos pedig verseikből adnak elő. A felolvasó ülést a Senteleky Társaság alapszabályszerű zárt ülése előzi meg. A zárt ülés készíti elő a jövő évi közgyűlést valamint a hagyományos ezüst tulipán s a most alapított 500 pengős jutalomdíj kiosztása ügyében is intézkedni fog.

Ö V Á S I

A Senteleky Kornél Irodalmi Társaság tudomásra jutott, hogy egyesek a Senteleky Társaság nevet kapcsolatba hozzák az u. n. Bácska Monograf a című készülő kötettel. Társaságunknak a Bácskai Monográfiaival semmiféle kapcsolata nincs, nem is volt soha, s hozzánk forduló rekvizitumokkal pedig ezután is közöljük, hogy nincs tudomásunk arról, hogy a mi melyik nyomtatásban készült és egyáltalán készült-e, mivel Bácskai Monografia állítólagos elnevezés és telefonszámain Budapesten eddig senkit és soha nem láltunk.

Csuka Zoltán

a Senteleky Társaság Ügyv. titkara

MOST JELENT MEG :

MAJTÉNYI MIHALY :

CSÁSZÁR CSATORNÁJA

REGÉNY

A MAGYAR DÉLVIDÉK ELSŐ TÖRTÉNELMI REGÉNYE
KISS JÓZSEFNEK, A FERENC-CSATORNA ÉPÍTŐJÉNEK
ÉLETÉT TÁRJA AZ OLVASÓ ELÉ.

ÁRA ELŐZETES MEGRENDELÉSBEN 8.— P E N G Ő

Rövidesen megjelenik:

LÉVAY ENDRE:

Dél kapujában

A kitünő délvidéki tanulmányíró a délbácskai falvakról és azok népéről ad tudományos tárgyilagossággal és magyar szeretettel készített beszámolót s tanulmányainak összefüggő sorozata az első ilyen mű a Délvidéken.

A kötetet pompás illusztrációk díszítik

Ára előzetes megrendelésben 8 pengő

Mindkét mű megrendelhető a
K A L A N G Y A központi ügykezelésénél, Budapest, VIII. Baross-tér 15.